

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Ona Sturonienė

ATOKIŲ VIETŲVIŲ GYVENTOJŲ SOCIALINIŲ – EDUKACINIŲ
POREIKIŲ NUSTATYMAS IR GALIMYBIŲ ĮVERTINIMAS

Magistro darbas

Magistro darbo vadovas - prof. dr. J. Ruškus

Šiauliai, 2005

DARBO ANOTACIJA

Magistro darbe suformuluotos atokių vietovių gyventojų problemos, numatyti galimi jų . sprendimo būdai, išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių teoriniai duomenys. Taip pat atliktas tyrimas, kurio esmė – atskleisti socialinius- edukacinius veiksnius, įgalinančius atokių vietovių gyventojų edukacinį aktyvinimą. Tyrimo metodologija remiasi mokymosi visą gyvenimą strategija, nes tik nuolatinio mokymosi plotmėje galima sumažinti atokių vietovių gyventojų socialinę atskirtį, padėti prisitaikyti šiandieninės kaitos sąlygomis. Tyrimo metodologinį pagrindą sudaro: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, pusiau standartizuotas interviu metodas, kokybinė turinio analizė ir aprašomasis (narrative) metodas.

Darbą sudaro dvi dalys. Pirmojoje dalyje analizuojama mokslinė literatūra nagrinėjama tema. Antroje dalyje pateikiami dokumentų analizės ir interviu (žodžiu) metu surinkti duomenys kartu su interpretacijomis, apibendrintais pastebėjimais.

Šis tyrimas leidžia pagrįsti iškeltas hipotezes: 1) atokių vietovių gyventojai pasyvūs edukaciniu ir socialiniu aspektu; 2) pasyvumas apspręstas praeityje susiformavusio vartotojiško gyvenimo būdo; 3) seniūnijose besikuriantys centrai – potencialū padėjėjai ir aktyvintojai.

TURINYS

IVADAS	4
1. EDUKACINIŲ POREIKIŲ IR GALIMYBIŲ SAMPRATA	7
1.1. Mokymosi visą gyvenimą konceptas.....	7
1.1.1. Mokymosi visą gyvenimą reikšmė šiandieniniame pasaulyje ir Lietuvoje.....	9
1.2. Suaugusiųjų mokymosi ypatumai.....	11
1.2.1. Suaugusiųjų švietimo samprata.....	11
1.2.2. Suaugusiųjų mokymosi formos.....	14
1.3. Edukacinių poreikių konceptas.....	16
1.4. Socialinių atskirties grupių (atokių vietovių gyventojų) aptartis.....	18
1.4.1. Socialinės atskirties samprata.....	18
1.4.2. Socialinės atskirties grupės. Atokių vietovių gyventojų aptartis.....	19
2. SUBJEKTYVIOS ATOKIŲ VIETOVIŲ GYVENTOJŲ SITUACIJOS TRAKTUOTĖS: TYRIMO DUOMENYS	22
2.1. Tyrimą grindžiančios konceptualios teorijos.....	22
2.2. Tyrimo instrumentai.....	26
2.3. Tyrimo imtis.....	27
2.4. Statistinės demografinės tendencijos.....	30
2.5. Kokybinio interviu žodžiu duomenys.....	33
2.5.1. Mokymosi visą gyvenimą ekonominiai veiksniai.....	33
2.5.2. Mokymosi visą gyvenimą socialiniai veiksniai.....	36
2.5.3. Mokymosi visą gyvenimą kultūriniai veiksniai.....	45
2.5.4. Mokymosi visą gyvenimą psichologiniai veiksniai.....	48
2.5.5. Mokymosi visą gyvenimą mokymosi veiksniai.....	53
2.5.6. Edukacinės veiklos bendruomenėje situacija.....	59
IŠVADOS	63
REKOMENDACIJOS SOCIALINIAMS DARBUOTOJAMS IR PEDAGOGAMS	64
DISKUSIJA	65
LITERATŪRA	67
SUMMARY	71

ĮVADAS

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuva atsidūrė kokybiškai naujų vidaus ir tarptautinių ekonominių, politinių bei kultūrinių santykių akivaizdoje. Pokomunistinėje Lietuvoje visuomenė skaldosi, didėja skirtumai tarp pasiturinčiųjų ir skurstančiųjų. Šalyje atsiranda “skurdo bendruomenių“, kurių nariai pasmerkami izoliavimuisi ir nuopoliui. Atkūrus Lietuvos valstybingumą, pasikeitė ir Lietuvos kaimas. Sugriovus kolūkius, daugelis neteko užsiėmimo, nesugebėjo reorganizuotis, prisitaikyti prie naujai susidariusių sąlygų, kai niekieno neraginama reikia imtis darbo pačiam. Netekę darbo dalis kaimo gyventojų prarado priklausomybę pastoviam socialiniam sluoksniui, atsidūrė tarpinėje „paribio“ padėtyje. Susiduriame su problema, kai tam tikros žmonių grupės nesijaučia pilnaverčiais bendruomenės nariais, tampa atstumtaisiais.

Nedarbas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, ribojančių žmogaus pasirinkimo galimybes, daugeliui žmonių labai apsunkinantis jų kasdieninį gyvenimą, mažinantis jų socialinį aktyvumą, neretai lemiantis ir socialinę dezadaptaciją, nusikalstamumą ir kitus neigiamus reiškinius.

Šiandien gyvename žinių visuomenėje, o ši visuomenė kartu yra ir mokymosi visuomenė. Mokymosi visuomenė – tokia visuomenė, kurios didžioji dauguma narių mokosi visą gyvenimą. Žinių visuomenė kelia naujus reikalavimus ne tik švietimo politikai, bet ir kiekvienam iš mūsų. Asmeniui šiandien jau nebeužtenka kartą įgytos kvalifikacijos. Dabarties žmogui būtini gebėjimai prisitaikyti prie kaitos.

Mokymosi visą gyvenimą memorandume (2001) pabrėžiama, kad realizuojant siekį įgyvendinti mokymąsi visą gyvenimą, labai svarbu integruoti mokymąsi į suaugusiųjų gyvenimą. Suaugusiųjų tęstinis mokymasis šalyje nėra pakankamai išplėtotas. Tik 5-10 proc. suaugusiųjų Lietuvos gyventojų dalyvauja suaugusiųjų mokymosi programose, tuo tarpu kai kuriose ES šalyse (Švedija, Vokietija) šis rodiklis viršija 40 proc. Valdžios institucijos ieško būdų kaip būtų galima sukurti modernų suaugusiųjų švietimo modelį. Permanentinio švietimo svarba buvo laikoma reikšmingu klausimu pačioje švietimo reformos pradžioje po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. Į asmens ugdymą mokytis visą gyvenimą atkreipiamas dėmesys jau Bendrojoje Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992), parengtas neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas (1998) ir kt.

Atsižvelgiant į Lietuvos kaime susidariusią padėtį, 2000 metų pabaigoje Europos komisija oficialiai patvirtino Lietuvos nacionalinį kaimo plėtros planą. Parengti atskirų regionų plėtros planai, kuriuose didelis dėmesys skiriamas kaimui, jame klestinčiam skurdui sumažinti. Kuriama efektyvi švietimo sistema, prieinama visoms gyventojų kategorijoms, sudaranti galimybę mokytis visą gyvenimą, leidžianti įgyti tam tikrą kompetenciją. Regionų plėtros planuose socialinės paramos prioritetu laikoma pagalba darbingiems asmenims sugrįžti į ekonomiškai aktyvią veiklą.

Žinių visuomenės esmė – besimokantys, besikeičiantys jos nariai. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, svarbu nustatyti gyventojų edukacinius poreikius. Gyventojų edukaciniai poreikiai - poreikis keistis: šviestis, plėtoti intelektines potencijas, galimybes, prisitaikant prie šiandieninio gyvenimo iššūkių. Jų žinojimas bei esamos situacijos įvertinimas leidžia numatyti žingsnius tolimesnei veiklai.

„Gyventojų mokymosi poreikių tyrimai nėra nauja pasaulyje: 1995 metais Europos mokymosi per visą gyvenimą iniciatyvos asociacija (ELLI) atliko žvalgomąjį mokymosi tyrimą mažose kompanijose (Longworth, 1999); Carp, Peterson ir Roelfs (1974) tyrinėjo suaugusiųjų mokymosi poreikius. Lietuvoje panašus tyrimas vykdytas 2001 m. (Merkys, 2002), atskleidžiant Kauno miesto gyventojų edukacinius interesus ir poreikius, Butkevičienė ir Luobikienė (2003) tyrinėjo priešastis, sąlygojančias suaugusiųjų įsitraukimą į formalųjį mokymosi procesą, tačiau nenagrinėjo nuolatinio neformalaus mokymosi bei mokymosi „iš gyvenimo“ motyvų“ (Stanišauskienė, 2004, p. 42). Visą gyvenimą trunkančio mokymosi klausimai, gyventojų mokymosi poreikių klausimai nagrinėjami Beresnevičienės (1995), Jucevičienės (2001) darbuose. Neįgaliųjų ir marginalinių grupių įsijungimo į besimokančio miesto vystymą veiksnių tyrimas vykdytas 2003 m. (Štuopytė, 2003). Daugiausia tyrimų atlikta miesto gyventojų tarpe.

Mokymosi visą gyvenimą koncepcijos įgyvendinimas skatina ieškoti būdų kaip integruoti socialinės atskirties gyventojus į bendruomenę, užimti aktyvią poziciją visuomenės gyvenime. Norint sukurti tinkamą – kompetetingą pagalbą socialinės atskirties grupėms, reikia atlikti tyrimus, siekiant atskleisti socialinio pasyvumo ištakas, išsiaiškinti jų edukacinius poreikius ir socialinio - edukacinio aktyvinimo galimybes.

Tyrimo problema. Tyrime nagrinėjama mokslinė problema, išreiškiama klausimu: kokie atokių vietovių gyventojų socialiniai – edukaciniai poreikiai išreikšti labiau, o kokie mažiau, ir kokios jų edukacinio aktyvinimo galimybės?

Tyrimo objektas. Atokių vietovių gyventojų edukaciniai poreikiai ir jų aktyvinimas.

Tyrimo dalykas. Atokių vietovių gyventojų edukaciją skatinantys ir ribojantys veiksniai.

Mokslinės hipotezės:

1. Atokių vietovių gyventojai pasyvūs edukaciniu ir socialiniu aspektu.
2. Pasyvumas apspręstas praeityje susiformavusio vartotojiško gyvenimo būdo.
3. Seniūnijose besikuriantys bendruomenės centrai – potencialūs padėjėjai ir aktyvintojai.

Tyrimo tikslas. Atskleisti socialinius – edukacinius veiksnius, įgalinančius atokių vietovių gyventojų edukacinį aktyvinimą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti socialinių - edukacinių poreikių operacionalizaciją, parengti teorinį- hipotetinį edukacinių poreikių modelį.
2. Pagal parengtą modelį sukonstruoti pusiau standartizuotą atviro tipo klausimyną.
3. Atlikti statistinių dokumentų analizę, tikslu įvertinti susidariusią situaciją kaimiškosiose gyvenamosiose vietovėse.
4. Interviu bei aprašomuoju metodu atskleisti atokių vietovių gyventojų edukacinius socialinius poreikius, edukacinio aktyvinimo galimybes, pateikti pasiūlymus socialiniams pedagogams ir darbuotojams.

Tyrimo metodologija. Ji remiasi mokymosi visą gyvenimą strategija, nes tik nuolatinio mokymosi plotmėje galima sumažinti atokių vietovių gyventojų socialinę atskirtį, padėti jiems prisitaikyti šiandieninės kaitos sąlygomis.

Tyrimo metodologinį pagrindą sudaro:

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.
2. Pusiau standartizuotas kokybinio interviu metodas.
3. Kokybinė turinio analizė ir aprašomasis (narrative) metodas.

Tyrimo metodas. Kokybinė analizė, paremta nestandartizuoto aprašomojo pobūdžio duomenų pateikimo būdu.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 21 Tauragės rajono Baltrušaičių ir Milaičių kaimų gyventojas. Pasirinkti respondentai atstovauja kaimo gyventojus, užsiimančius žemės ūkio veikla 2-10 ha žemės sklypuose. Respondentų tarpe nėra nė vieno ūkininkų sąjungos nario.

Rezultatų naujumas. Ratkevičienė ir Milčius (2003) atliko kiekybinį tyrimą „Kaimo žmonių mokymosi poreikis ir sociologinės jo tenkinimo galimybės“ tikslu ištirti Lietuvos kaimo žmonių mokymosi ir kvalifikacijos kėlimo poreikį ir jo tenkinimo galimybes integracijos į ES sąlygomis. Taip pat buvo analizuojamas gyventojų požiūris į svarbiausias problemas Lietuvos kaime. Šiame darbe, atliekant kokybinį tyrimą, buvo siekiama išsiaiškinti kaimo gyventojų edukacinius poreikius ir esamas galimybes šiems poreikiams tenkinti. Taip pat stengiamasi išsiaiškinti gyventojų požiūrį į svarbiausias problemas. Todėl galima plačiau pažvelgti į atokių vietovių gyventojų poreikius, palyginti ankstesnio kiekybinio tyrimo metu gautus rezultatus su kokybinio tyrimo metu gautais rezultatais,

1. EDUKACINIŲ POREIKIŲ IR GALIMYBIŲ SAMPRATA

1.1. Mokymosi visą gyvenimą konceptas.

Mokymosi visą gyvenimą esmė – tai visą gyvenimą trunkantis mokymosi procesas.

Pasak N.Longwort **mokymasis per visą gyvenimą** – tai nuolatinis mokymosi per gyvenimo patirtį procesas; tai žmogiškojo potencialo plėtotė per nuolatinės paramos individui procesą, kuris stimuliuoja ir įgalina šį individą per jo gyvenimą įgyti visas reikalingas žinias, gebėjimus, vertybes ir supratimą bei visa tai pasitikinčiai pritaikyti visose savo gyvenimo rolėse (Štuopytė, 2003, p. 37).

Nuolatinio mokymosi idėją išskėlė mokytojas B.Yeaxlee (B.Jekslis) Anglijoje 1929 metais darbe „Lifelong education“ („Nuolatinis ugdymas“). Nuolatinis mokymasis reiškė bendruomenės narių mokymąsi ir gyvenimą, darbą ir poilsį bei gyvenamąją vietą. Jo teigimu, jei individas visą gyvenimą mokosi, tai jis vadovaujasi krikščioniškomis vertybėmis ir siekia savireguliacijos, vidinės harmonijos (cit. pagal Beresnevičienę, 2000, p. 33-34).

Nors nuolatinio mokymosi idėja atsirado dvidešimtojo amžiaus pradžioje, tačiau tik 1960 m. ji buvo iškelta vienoje UNESCO sesijoje ir įtraukta į programą P.Lengrando dėka. Šią idėją išpopuliarino jo knyga „Nuolatinio mokymosi įvadas“ („An introduction to lifelong learning education“, 1970), kuri buvo išversta į 17 kalbų. 1972 m. UNESCO komitetas išleido vadinamąją Faurė pranešimą „Mokymasis būti“, kuriame buvo įteisinta nauja mokymosi visą gyvenimą politika.

Įtraukus į UNESCO programas nuolatinio mokymosi idėją, jai suteikiamos įvairios reikšmės. 1979 m. UNESCO „nuolatinio mokymosi“ sąvoką (lifelong learning) pasiūlė vartoti kaip kitų analogiškų reiškinių sinonimą: „suaugusiųjų švietimas“ (adult education), „integruoto nuolatinio mokymo“ (lifelong integrated learning“), „tęstinio mokymosi“ („permanent education“).

Visos šios sąvokos kilusios iš UNESCO koncepcijos. Jų esmė – išsilavinimas nėra duodamas vieną kartą visam laikui, o yra visą gyvenimą trunkančio mokymosi rezultatas. Gyvenimas pats savaime yra nenutrūkstantis mokymosi procesas. Kiekvienas asmuo ieško jam priimtinių specifinių galimybių tikslingai ir nuosekliai mokytis toliau, tikslu neatsilikti nuo visuomenės techninės ir socialinės raidos, prisitaikyti prie pakitusių gyvenimo aplinkybių ar siekdamas visapusiškai išplėtoti savo potencines galimybes. Visą gyvenimą trunkantis mokymasis aprėpia atsitiktinį (pasąmoninį) ir sąmoningą individo mokymosi patyrimą.

Nuolatinio mokymosi idėją kėlė filosofas ir pedagogas Dž.Diuji (J.Dewey) darbuose. Jo teigimu suaugusieji tęsia savo mokymąsi visą gyvenimą, jei jų ankstesnis mokymasis „sudaigino“ mokymosi tęstinumo procesą. Švietimas, būdamas susijęs su augimu, yra visą gyvenimą trunkantis procesas, nes žmonės geba intelektualiai „augti“ visą gyvenimą. Nuolatinis mokymasis suteikia galimybę augti intelektualiai, socialiai, tobulėti kaip asmenybė. Jo nuomone, švietimas turėtų sudaryti sąlygas skatinti individo augimą, neatsižvelgiant į amžių, nes tai – aktyvus procesas.

„Nuolatinio mokymosi“ sąvoka gali turėti ir kitas dvi reikšmes:

1. Vartojama kaip „suaugusiųjų švietimo“ sinonimas“.
2. Sąvoka vartojama apibūdinant galimybių, laiduojančių visą gyvenimą trunkantį individo mokymąsi, sukūrimą.

Įvairiuose informacijos šaltiniuose vietoj sąvokos *mokymasis visą gyvenimą* naudojamas kitas sinonimas „nuolatinis mokymasis“. Ši sąvoka nurodo aktyvų mokinio vaidmenį šiame procese., pabrėžia jo norą prasmingai mokytis.

D.Beresnevičienė (1995), apibūdinama visą gyvenimą trunkantį mokymąsi, taip pat vartoja „nuolatinio mokymosi“ sąvoką. Jos supratimu, nuolatinis mokymasis – tai visą gyvenimą trunkantis mokymasis, skatinamas atitinkamos aplinkos bei vidinio individo poreikio mokytis. Šiam poreikiui išsiplėtojus, atsiranda nuolatinio mokymosi motyvai ir susiformuoja nuolatinio mokymosi poreikis.

Pasak Juozaičio (2000), mes mokomės – nuo mažumės, paauglystėje, būdami jaunesni ir vyresni. Ar yra tam pabaiga? Vienareikšmiškai, ne, nes mokymasis yra visiškai toks kaip ir gyvenimas – einantis, be stabtelėjimų, tik su ilgesniais ar trumpesniais permąstymo laikotarpiais. Žmogus ne tik gali, bet ir turi mokytis, turi tapti *homo discens* – besimokančiu žmogumi. Reikia skatinti išmokti gyventi ne pagal instrukcijas, receptus, bet gebant spręsti. Klaidinga manyti, kad gebėjimų pakaks visiems laikams.

Mokymosi visą gyvenimą memorandumė (2001) taip pat teigiama, kad žinių, įgūdžių ir sąvokų, kurias įgyjame vaikystėje ir jaunystėje šeimoje, mokykloje, kolegijoje ar universitete, neužeks visam gyvenimui. Siekiant įgyvendinti mokymąsi visą gyvenimą, labai svarbu integruoti mokymąsi į suaugusiųjų gyvenimą. Kalbant apie mokymąsi visą gyvenimą, visas mokymasis laikomas vientisu kontinuumu „nuo lopšio iki karsto“.

„Mokymasis per visą gyvenimą yra tarsi skėtis, po kuriuo turėtų vienyti įvairios mokymo ir mokymosi rūšys“ [Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001, p. 8]. Skiriamos trys pagrindinės mokymosi veiklos kategorijos:

Formalusis mokymasis vyksta švietimo ir mokslo įstaigose. Mokymosi veikla yra tikslinga, apgalvota, organizuota su fiksuota trukme ir tvarkaraščiu, hierarchine vertinimo sistema, su formaliais priėmimo ir registracijos reikalavimais. Vyksta švietimo institucijose ir būdinga iš anksto numatyta tvarka, turinys, metodai ir mokymosi priemonės. Mokiniai gauna pripažintus diplomus ir kvalifikacijas.

Formalus mokymasis - tikslinis, institucinis, organizuotas, apimantis pradinį ugdymą, bendrąjį ugdymą, profesinį rengimą (Teresevičienė ir kt., 2004).]

Neformalusis mokymasis vyksta šalia pagrindinių švietimo ir mokymo sistemų. Moksleiviai paprastai negauna formalizuotų sertifikatų. Neformalus mokymas gali būti teikiamas darbo vietoje, juo gali užsiimti pilietinės visuomeninės organizacijos ir grupės, taip pat organizacijos bei tarnybos, įkurtos formaliosioms sistemoms papildyti.

Neformalusis mokymasis – tikslinis, institucinis, organizuotas. Jo sudedamosios dalys – profesinės kvalifikacijos tobulinimas ir kursai darbo vietoje (Teresevičienė ir kt., 2004). *Neformalusis*

savaiminis (informal) mokymasis – tai natūralus kiekvieną dieną vykstantis mokymasis. Skirtingai nuo formaliojo ir neformaliojo neformalus savaiminis mokymasis nebūtinai iš anksto apgalvotas, todėl jo gali nepripažinti net patys individai, papildantys savo žinias ir įgūdžius. Šis mokymasis mažiau struktūruotas, gali kilti iš gyvenimo, šeimos.

Savaiminis mokymasis – atsitiktinis mokymasis, neinstitucinis, neorganizuotas. Šio mokymosi sudėtinės dalys gali būti: savišvieta, patirtinis mokymasis, mokymasis neformaliose grupelėse (Teresevičienė ir kt., 2004).]

Savaiminis mokymasis siejasi su sportu, laisvalaikio leidimu, klubais, bendruomenių projektais, atsiranda ir remiasi individualia iniciatyva. Jo pagrindas – asmeninių, socialinių, šeimos poreikių tenkinimas. Kartais tokios iniciatyvos ar dalyvavimas jose neįvardijama mokymusi.

Mokymasis, susijęs su žmonių asmeniniu tobulėjimu, besiremiantis individualia piliečių iniciatyva, dar nėra pakankamai vertinamas, jokiai švietimo veiklai nepriskiriamas ir statistikoje neatsispindi, tačiau prisideda prie nuolatinio mokymosi apimties plėtros. Visuomenės švietime dalyvauja muziejai, teatrai, klubai, profesinės sąjungos, bažnyčios, kitos įvairios organizacijos, kurių veikla įvairiais būdais prie jo prisideda, tokiais kaip spektakliai, laisvalaikio organizavimas, parodos, festivaliai.

Terminu *mokymasis visą gyvenimą* atkreipiamas dėmesys į laiko dimensiją: mokymąsi per visą gyvenimą, be perstojo arba periodiškai. Šis naujai sukurtas terminas *visaapimantis mokymasis* atskleidžia daugiau mokymosi sklaidą – mokymąsi visą gyvenimą visose srityse. **Visaapimantis reiškia, kad formalusis, neformalusis ir neformalus savaiminis mokymasis papildo vienas kitą.** (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001, p. 15).

1.1.1. Mokymosi visą gyvenimą reikšmė šiandieniniame pasaulyje ir Lietuvoje.

Šimtmečiais švietimo tikslu buvo laikoma „sukurti išsilaisvinusį žmogų“ arba kitaip tariant „žinantį žmogų“. Tokia švietimo koncepcija pasiteisino sąlyginai pastoviam pasaulyje, tačiau ši švietimo samprata pasikeitė į kompetencija pagrįstą mokymą(si). Prieita išvados, kad būtina ugdyti kompetetingus žmones – žmones, kurie galėtų pritaikyti savo žinias kintant sąlygoms (Linkaitytė, 2003).

Mokymosi visą gyvenimą modelis įgalina besimokančiuosius išsiugdyti daugiau naujų įgūdžių, būtinų žinių visuomenėje (Washington, 2003).

Mokymosi visą gyvenimą memorandume (2001) teigiama, kad Europa neginčijamai įžengė į žinių amžių, kuriame mokymasis visą gyvenimą tampa būtinybe ir tai turės įtakos kultūriniam, ekonominiam bei socialiniam gyvenimui.

Su švietimu šiandien siejami itin svarbūs strateginiai Europos Sąjungos siekiai – sukurti konkurencingą, novatorišką, žiniomis grindžiamą ir visus įtraukiančią ekonomiką, sėkmingai išspręsti žmonių užimtumo problemą.

Mokymasis visą gyvenimą žinių visuomenėje, į kurią orientuojasi ir Lietuva, tampa pagrindiniu švietimo principu. Per 2003-2012 metus atnaujinta švietimo sistema Lietuvoje turi padėti žmonėms išmokyti mokytis visą gyvenimą ir sudaryti sąlygas nuolat mokytis visiems visuomenės nariams. Mokymasis visą gyvenimą žinių visuomenėje, į kurią orientuojasi Lietuva, tampa pagrindiniu švietimo principu bei prioritetu (Lietuvos švietimo reformos gairės, 2002). Tai atsispindi įvairiuose dokumentuose:

- Bendrojoje Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) aptariant švietimo tikslus teigiama, kad turi būti „ugdomas asmens siekis mokytis visą savo gyvenimą“.
- Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatyme (1998) 1 straipsnyje teigiama: „Įstatymo tikslas – suteikti teises garantijas neformaliojo švietimo dalyviams, vykdytojams ir socialiniams partneriams, padėti įgyvendinti įgimtą žmogaus teisę visą gyvenimą ugdyti savo asmenybę...“ (Teresevičienė ir kt., 2003, p. 11).
- Profesinio rengimo įstatymas (2003). Jame numatyta, jog profesinis rengimas bus suprantamas kaip visą gyvenimą trunkantis procesas. Parengta ir keletas papildomų dokumentų.
- Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo programa, 2001-2004 m. Švietimas ir profesinis rengimas programoje laikomas svarbiu kovoje su nedarbu bei didinant užimtumo lygį;
- Vienas iš Nacionalinės plėtros plano 2002-2004 metams prioritetų - žmogiškųjų išteklių plėtra.

Mokymosi visą gyvenimą reikšmė Europos ateičiai patvirtinta aukščiausiu lygiu. Šalių narių vadovai sutinka, kad per ateinantį dešimtmetį Europos Sąjunga turi rodyti pasauliui pavyzdį. Europa privalo pademonstruoti, kad įmanoma ir pasiekti dinamišką ekonominį augimą, ir sustiprinti visuomeninius ryšius. Švietimo ir mokymo sistemos privalo prisitaikyti prie naujų XXI amžiaus realijų. Mokymasis visą gyvenimą yra pagrindinis dalykas, siekiant pilietiškumo, stiprinant visuomenės sanglaudą ir didinant užimtumą.

Devinto dešimtmečio viduryje nutarta, kad nuolatinis švietimas ir mokymas padeda išsaugoti ekonominę konkurencingumą ir galimybę dirbti. Taip pat geriausias būdas socialinei atskirčiai įveikti. Europos Parlamentas pritaria minčiai, kad mokymasis visą gyvenimą yra esminis dalykas, užtikrinant socialinę integraciją ir siekiant lygių galimybių (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001)

Beresnevičienė (1995) pabrėžė, kad viena iš pagrindinių Lietuvos švietimo reformos idėjų – sukurti nuolatinio mokymosi sistemą. Tik nuolatinis mokymasis padeda neatsilikti nuo visuomenės mokslinės, techninės ir kultūrinės raidos, išsaugoti savo kvalifikaciją, tobulinti profesijos žinias ir gebėjimus, savo asmenybę.

Šiuolaikinėje visuomenėje žinios tampa vis didesne vertybe ir asmens realizavimosi sąlyga. Šiuolaikinės technologijos keičia darbo pobūdį ir santykius, visuomenės raidoje kinta žmonių tarpusavio santykiai, asmens vaidmuo visuomenėje, interesai, nuostatos. Todėl ir asmens mokymasis nėra baigtinis reiškinys – jis tęsiasi visą gyvenimą. Ši šiuolaikinės visuomenės bruožą atspindi mokymosi per visą

gyvenimą (life-long learning) filosofinė koncepcija. Koncepciją realizuoja tęstinis ugdymas. „Tęstinis ugdymas – tai ugdymo sistemos organizavimo būdas, leidžiantis į ją grįžti žmonėms, jau įgijusiems išsilavinimą: vidurinį, aukštesnįjį ar aukštąjį“ (Jucevičienė, 1998, p. 60).

1.2. Suaugusiųjų mokymosi ypatumai.

1.2.1. Suaugusiųjų švietimo samprata

Kaip teigia Lietuvos suaugusiųjų švietimo koncepcija, suaugusiųjų švietimas – tai didžiausia permanentinės švietimo sistemos grandis, apimanti asmenis, paprastai vyresnius nei 18 metų ir nesimokančius nuosekliojo mokymo sistemoje, tenkinanti žmonių bendrojo lavinimosi ir profesinio mokymosi bei savišvietos poreikius (Vilimienė, 2000, p. 30).

Beresnevičienė (1995), teigia, kad „suaugusiųjų švietimo“ sąvoka gali būti vartojama dviem reikšmėmis. Plačiaja reikšme suaugusiųjų švietimas yra procesas, kai asmenys, baigę pirminį nenutrūkstamo mokymosi ciklą, pradeda nuoseklų ir organizuotą veiklą, turėdami sąmoningą tikslą pagerinti savo išprusimą, įgyti platesnę informaciją, patobulinti savo mokėjimą ir įgudimą. Siaurąja prasme „suaugusiųjų švietimas“ yra procesas, kai asmenys, baigę pirminį nenutrūkstamo mokymosi ciklą, siekia aktyviai ir nuosekliai mokytis, skatinami neprofesinių tikslų.

Knowles (1980) suaugusiųjų švietimą įvardijo kaip socialinį reiškinį ir numatė tris galimas jo sampratas:

1. Suaugusiųjų švietimas – procesas, kurio eigoje suaugusieji tobulina patirtį, įgyja naujų žinių, pagilina supratimą, išgūdžius, praplečia požiūrį, interesus ir normas konkrečioje srityje.
2. Suaugusiųjų švietimas suprantamas kaip tam tikros edukacinės veiklos formos (t.y. studijų grupės, paskaitos, seminarai, suplanuotos skaitymo programos, valdomos diskusijos, konferencijos), kuriose dalyvauja suaugusieji.
3. Trečioji samprata apima dvi pirmąsias ir suvienija jas į specifinį socialinės praktikos lauką, kuriame siekdami bendro tiklso darbuojasi individai, institucijos ir įvairios asociacijos. Suaugusiųjų švietimas tampa judėjimu bendram kultūros lygiui kelti (cit. pagal Linkaitytę, 2003).

Suaugusiųjų švietimas, Jekslis teigimu, turėtų būti daug platesnis ir visapusiškesnis nei universitetinis lavinimas. Jis padėtų asmenybei augti, siekti laisvės ir atsakomybės, ieškoti gyvenimo kokybės, o tai daugiau negu jo pilnatvė (Yeaxlee, 1929). Suaugusiųjų mokymasis padėtų jiems siekti harmonijos su pasauliu ir susidaryti demokratiškesnį gyvenimo stilių, be to, humanistinės studijos truktų visą gyvenimą ir padėtų džiaugtis gyvenimu (cit. pagal Beresnevičienę, 2000, p. 32).

Suaugusiųjų švietimas turi remtis 4 principais:

1. tai visą gyvenimą trunkantis procesas, pasirengimas nežinomai ateičiai;

2. tai ne profesijos mokymasis, o savanoriškas gero, džiaugsmingo, prasmingo gyvenimo patyrimo bei galimybių plačiau atsiskleisti individo asmenybei ieškojimas;

3. mokymo procese svarbu orientuotis ne į situaciją, dalyką, o į mokinius;

4. suaugusiųjų mokymosi esmę sudaro jų patyrimas, nes suaugusieji viską įsisąmonina refleksyviai ir įvertina savo išgales, išmoksta keisti savo įpročius, vadovautis naujais motyvais.

Pasak Lindemano, suaugusieji turi motyvą mokytis tada, kai jaučia interesą ir poreikį būti savarankiški.

Mokant ir mokantis didžiausią dėmesį skirti individams bei jų poreikiams (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001)

Šiuolaikinėje pedagoginėje literatūroje mokymasis yra apibrėžiamas kaip interaktyvi intelekto, motyvacijos, patyrimo, psichologinių faktorių bei smegenų struktūros samplaika. Tai adaptacija aplinkoje, naujos informacijos asimiliacija ir akomodacija. Jo metu elgesys keičiasi ir modifikuojasi per įgaunamą patyrimą. Mokymosi procese dalyvauja visa besimokančiojo asmenybė, ne tik pažintinė, bet ir emocinė, pojūčių sfera (Laurinavičiūtė, 2000).

Rinne (2003) teigia, kad prieš trisdešimt metų suaugusiųjų švietimo sąvoka buvo tvirtai siejama su sąvokomis permanentinis ugdymas, švietimas visą gyvenimą ir grįžtamasis mokymasis. Šiandienos sąvokų žodyne privalomi žodžiai yra mokymasis visą gyvenimą, besimokanti organizacija, besimokanti visuomenė. Sutelkus dėmesį į mokymąsi, o ne į švietimą ar rengimą, didžiausia dėmesys tenka besimokančiajam.

Jarvio (2001) nuomone, mokymasis aprėpia labai daug: užtikrina ekonominę ateitį, plėtoja mūsų gyvenimo dvasinę sritį bei skatina aktyvų pilietiškumą. Galima teigti, kad mokymasis vyresniame amžiuje yra įsidarbinimo galimybių didinimas, socialinis įsitraukimas ir asmenybės tobulėjimas

Kaip mokosi suaugusieji? Šiuo metu vyrauja skirtingi požiūriai į vaikų ir suaugusiųjų mokymąsi. Nėra vienareikšmiško atsakymo į šį keliamą klausimą, tačiau galima teigti, kad suaugusiųjų mokyme ir mokymesi pasireiškia kitokie faktoriai, nei vaikų mokymo/si procese (Kaminskienė, Teresevičienė, 2000). Jarvis (2003) neišskiria jokių vaiko ir suaugusiojo mokymosi skirtumų. Jis teigia, kad „suaugusiųjų mokymasis“ gali visiškai nesiskirti nuo vaiko mokymosi, jeigu jis vyksta toje pačioje socialinėje situacijoje, ir sąvoka „suaugusiųjų mokymasis““ reiškia tik mokinio statusą, o ne tai, kad jis mokosi skirtingomis formomis. Andragogikos kūrėjas Knowles išskyrė skirtingą vaikų ir suaugusiųjų mokymą/si. Jo nuomone, pedagogikos ir andragogikos mokslai skirtingai interpretuoja mokinį, jo patyrimą, pasirengimą mokytis, motyvaciją. Pedagogikos požiūriu mokinys yra labiau priklausomas, nes mokytojas nulemia, ką reikia mokytis. Andragogikos požiūriu suaugusysis iškelia sau mokymosi tikslus, nustato mokymosi kryptis, pasižymi didesne atsakomybe ir savarankiškumu. Knowles teigia, jog vaikai yra labiau orientuoti į dalyką, o suaugusieji – į veiklą, geresnę adaptaciją aplinkoje, aukštesnę kompetenciją (cit. pagal Beresnevičienė 1995, p.14-16).

Kai kurie tyrėjai skiria suaugusiųjų mokymą nuo vaikų mokymo, nes suaugusiųjų mokymas, jų nuomone nukreiptas į save (Houle, 1961). Iš tikrųjų, mokymasis bet kokiame amžiuje yra nukreiptas į patį save (Washington, 2003).

Pasak Laurinavičiūtės (2002), suaugusiojo mokymosi savitumas aiškinamas holistiniu požiūriu. Pabrėžiamas suaugusiojo mokymosi individualumas, jo gyvenimo patirties svarba. Kadangi daugumos suaugusiųjų mokymasis yra sąmoningas, todėl jis reikalauja mažiau pastangų, jėgų, motyvų, pastiprinimo ir išorinių sąlygų palaikymo.

Suaugusysis nori žinoti, kodėl turi mokytis, kas nuo to pasikeis. Jie yra atsakingi už savo gyvenimą, priimamus sprendimus, atliekamus veiksmus. Suaugusieji, skirtingai nei vaikai, ateina į švietimo institucijas sukaupę skirtingą patirtį. Daugelyje mokymosi situacijų suaugusiųjų patirtis yra vertingas mokymosi šaltinis. Suaugusiam žmogui gyvenimo keliami uždaviniai yra esminis faktorius. Jie yra pasirengę mokytis tų dalykų, kurie yra būtini sprendžiant jų gyvenimo problemas. Jie motyvuoti mokytis tiek, kiek tai gali padėti siekti tikslų ar spręsti problemas, kurios kyla gyvenime. Suaugusieji išmoksta naujų žinių, gebėjimų, vertybių, nuostatų efektyviausiai, kuomet jie tai gali pritaikyti gyvenime. Be to kiekvienas normalus suaugęs žmogus turi vidinę motyvaciją tobulėti ir siekti (Beresnevičienė, 2004).

Lindeman (1926) pabrėžė keletą pagrindinių suaugusiųjų mokymo/si teorijos teiginių:

1. Suaugusieji motyvuoti mokytis.
2. Suaugusiųjų orientacija į mokymąsi yra gyvenimo orientuota, todėl mokymasis turi būti nukreiptas į gyvenimo situaciją.
3. Patyrimas yra jų turtingiausias rezultatas.
4. Suaugusieji renkasi savarankiškai ir laisvai.
5. Individualūs skirtumai priklauso nuo amžiaus, todėl jie turi skirtingus mokymosi stilius, laiką ir mokymosi tempą (cit. pagal Laurinavičiūtę, 2000, p.50).

Lowe (1982), pateikdamas suaugusiojo besimokančiojo charakteristiką, apibūdina kaip savarankišką, laisvai besirenkantį, turintį savo tikslus, vidinę motyvaciją. Jo mokymasis yra specifinis tuo, kad pats gali susidaryti mokymosi planą, pasirinkti metodus. Suaugęs besimokantysis yra specifinis tuo, kad jau turi tam tikrą socialinį ir ekonominį statusą visuomenėje.

Knowles (1980) išskiria šiuos suaugusiųjų mokymosi motyvacijos kriterijus:

- socialinių ryšių (bendravimo poreikis);
- asmeninių pasisėkimų (profesinis tobulėjimas);
- išorinių lūkesčių (atitikti visuomenės reikalvumus);
- socialinės gerovės siekimo (dalyvauti visuomeninėje veikloje);
- stimuliacinius (išvengti nuobodulio) ir susidomėjimo mokslu (siekti žinių dėl asmeninių interesų) (cit. pagal Ruškų, Štuopytę 2004).

Mokymosi veikiant modelį išplėtojęs iki tyrėjo praktiko koncepcijos Jarvis (1999) teigia, jog „mokymasis tyrinėjant asmeninę veiklą kuria prielaidas nuosekliam tobulėjimui“ (cit. pagal Linkaitę, 2003, p. 5). Praktikai pažymi, kad beveik visi suaugusieji gali išmokti visko, ko jie nori. Jų mokymosi efektyvumas priklauso ne tik nuo mokymosi sugebėjimų, bet ir nuo jo paties požiūrio. Jų mokymuisi turi įtakos jų išsilavinimas, todėl ypač svarbu padėti jiems susikurti adekvačias mokymosi strategijas, kad galėtų plėsti tolesnį supratimą. Taip vyksta refleksija, savo kognityvinio stiliaus kūrimas. Tai priklauso nuo suaugusiųjų intelekto, asmenybės, ankstesnio patyrimo. Čia įtraukiamas ir problemų sprendimas, kritinis mąstymas, kūrybiškumas.

Besimokydamas, suaugęs žmogus vis labiau bręsta, tampa vis savarankiškesnis, kryptingesnis ir atsakingesnis. Mokymosi procese keičiasi ne tik jo kognityvinė struktūra, bet vyksta ir Aš struktūros pokyčiai (Laurinavičiūtė, 2000).

Visų suaugusiųjų mokymo programų „ašis“ – refleksija. Anot Kolbo, mes labai daug galime pasimokyti iš savo pačių veiklos, nes esame nuolatiniame cikle, kurio etapus labiau ar mažiau sąmoningai pereiname, nes vistiek laiko ir aplinkybių spaudžiami esame priversti daryti sprendimus (cit. pagal Juozaitį, 2003, p. 170).

Refleksijos rezultatas gali būti nauji įgūdžiai, naujos žinios, naujas supratimas, nauja prasmė, naujas suvokimas.

„Suaugusieji dalyvauja švietime dėl nepasitenkinimo tuo, kas jie ir kokie jie yra, ir nori tobulėti, arba pasijunta jau neberekalingi darbo rinkoje ar asmeniniame gyvenime, o kartais ir abiejuose. Rinkos visuomenė tuo pat metu yra rizikos visuomenė, ir dauguma žmonių joje visai nepelnytai tampa pertekliniai, nereikalingi“ (Illeris, 2003, p. 8).

1.2.2. Suaugusiųjų mokymosi formos

Suaugusiųjų tikslinis mokymasis – mokymasis grupėje. „E.Lindemano nuomone, suaugusiųjų mokymasis – tai grupinis mokymasis, kurio centrą sudaro asmeninis patyrimas ir pasidalijimas šiuo patyrimu su kitais diskusijų metu. Suaugusiųjų mokymosi grupės vadovas turėtų būti stimulatorius, o ne atitinkamų įstatymų leidėjas“ (cit. pagal Beresnevičienę, 2000, p. 32).

„D.W.Johnson ir F.P.Johnson (1987) požiūriu, grupė yra du ar daugiau individų, kurie veikia kitą ir yra tarpusavyje priklausomi, jie patys ir kitų yra priskiriami grupei, daro įtaką grupės veiklai, pripažįsta grupės normas ir interesus, siekia bendrų tikslų“. Daugelio grupių uždavinys – pagerinti narių mokymąsi“ (Teresevičienė ir kt., 1999).

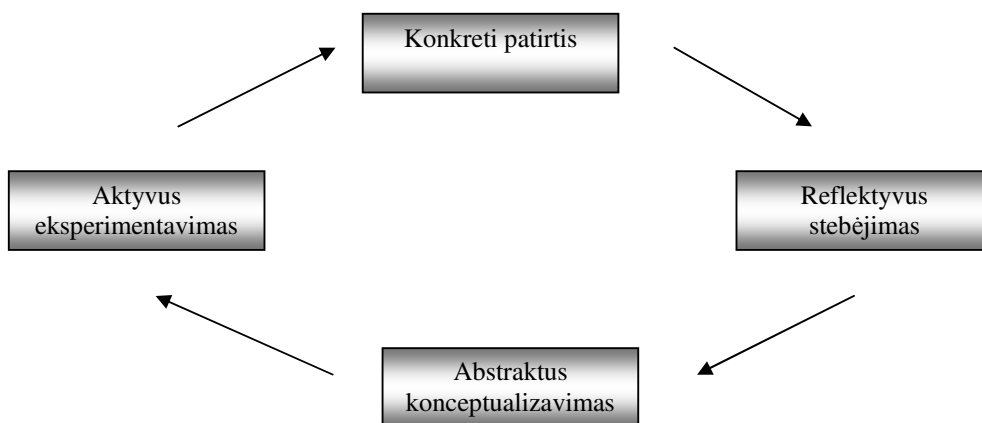
Juozaitis teigia, kad mokymasis grupėje – daugiadimensinis, t.y. visų toje patalpoje esančių. „Mokymasis kartu besimokantiejiems – kaip savosios patirties gretinimas su kitų patirtimi, kaip galimybė diskutuoti, lavinti įsiklausymo, argumentavimo įgūdžius“ (Juozaitis, 2003, p. 21).

Besimokantieji yra grupė, kuri paklūsta bendriesiems grupių dinamikos dėsniams.

Juožaitis (2003) akcentuoja, kad mokymasis grupėje yra svarbus tuo, kad apie naujas idėjas besimokantieji sužino kartu, jas kartu ir permąsto, kitais žodžiais tariant, mokosi ne tiek asmeniniam žinojimui ir gebėjimui, kiek asmeninio žinojimo ir gebėjimo integravimui su šalia esančiais. Mokymasis mažose grupėse tampa vis populiariesniu įvairiose ugdymo institucijose. V.Černius pažymi, kad grupelės gali būti įvairaus dydžio, tačiau kuo mažesnė, tuo labiau išryškėja jų narių charakteristikos. Didesnėse grupelėse yra daugiau įvairumo ir galimybių nariams susirasti sau tinkamų bendradarbių. Slavin R.E. pažymi, kad mokymasis grupelėse skatina draugiškumą, toleranciją, pagarbą skirtingą socialinį pagrindą turintiems nariams ir savigarbą. Saharan S. darbai įrodė, kad mokymosi grupėse patirtis yra perkeliama į gyvenimo ar darbo situacijas ir gali pagerinti sugebėjimus dirbti su kitais žmonėmis. Cohen E.G. teigia, kad formalusis švietimas daugeliui suaugusių žmonių nesuteikia reikalingų sugebėjimų. Jis mano, kad mokymasis grupėse gali veiksmingai padėti įgyti minėtus socialinius sugebėjimus (cit. pagal Teresevičiienę, 1997, p. 112).

Savaiminis patirtinis mokymasis. „Suaugusiųjų švietimas – tai ugdymas žmonių, kurių pagrindinė veikla yra ne mokymasis, bet pats gyvenimas“ (Laurinavičiūtė, 2000, p. 49).

Patirtinio mokymosi modelio autoriumi pripažintas D.Kolb (1975) laiko sukauptą patirtį svarbiu suaugusiųjų mokymosi veiksmu (cit. pagal Linkaitytę, 2003, p. 58).

Anot Kolbo, mes daug galime pasimokyti iš savo pačių veiklos, nes esame nuolatiniame cikle, kurio etapus labiau ar mažiau sąmoningai pereiname, nes vis tiek laiko aplinkybių spaudžiami esame priversti daryti sprendimus. Šiuos etapus jis įvardijo konkrečios patirties, reflekyvaus stebėjimo, abstraktaus konceptualizavimo ir aktyvaus eksperimentavimo etapais.

Mokymasis iš savo patirties tampa ypač svarbus mokymosi visą gyvenimą paradigmoje. Patirtį įgyjame profesinėje, bendruomeninėje ir gyvenimiškoje veikloje.

Savaiminis patirtinis mokymasis gali būti atsitiktinis, neapgalvotas, tačiau jis gali būti planuojamas, bet nėra pagrindinis tikslas, taip pat jis gali įvykti visiškai to neplanuojant, dėl atsitiktinio įvykio arba kylantis iš gyvenimo patirties, susijęs su gyvenimo rutina žmogui gyvenant, senstant ir mokantis iš savo patirties. Savaiminis atsitiktinis mokymasis gali vesti į tikslinį mokymąsi, taip pat į kitokias mokymosi veiklas – neformalųjį arba formalųjį

Savaiminis patirtinis mokymasis yra svarbus profesiniam tobulėjimui bei kompetencijai. Profesinis tobulėjimas matomas kaip nuolatinis procesas, neatsiejamas nuo mokymosi: nepaliaujamas veiklos apmąstymas ir perkonceptualizavimas (Teresevičienė, 2004).

Identifikuodamas suaugusiųjų mokymą(si), Lindeman (1926) akcentavo, kad mokymas/sis turi būti orientuotas į besimokantįjį, jog metodologinė šerdis būtų jo patyrimo analizė. (cit. pagal Laurinavičiūtę, 2002, p. 51).

„Žymus XX a. pažangiojo požiūrio į ugdymą propaguotojas Dewey pažangų mokymą apibūdina kaip individualybės saviraiškos ugdymą, mokymąsi iš patirties, kaip pažintį su nuolat kintančiu pasauliu“ (cit. pagal Žemaitytę, 2002, p. 47).

Savarankiškas mokymasis

„*Savarankiškas mokymasis* – „procesas, kuriame individas pats ar kitų padedamas, nusistato savo mokymosi poreikius, susiformuoja tikslus bei numato išteklius, pasirenka mokymosi strategijas, mokosi ir įsivertina“ Knowlesas (1975, p.18)“ (cit. pagal Tavorą, 2004).

Sugebėjimas savarankiškai mokytis – svarbus asmenybės brandumo požymis. Tačiau nedera pamiršti, jog savarankiškumo sąvoka gana reliatyvi, nes žmogų sieja daugybė nevienareikšmiškų saitų. Žmogaus savarankiškumas reiškia sugebėjimą vienoje ar kitoje situacijoje rasti adekvatų sprendimą. Individualaus tobulėjimo kelias – pilnas prieštaravimų: kiekvienas žingsnis į savarankiškumą tuoju atskleidžia aibę naujų priklausomybių. Taigi, iniciatyvos supratimas žmogaus gyvenime be paliovos kinta, ši kaita pasireiškia savarankiškumo ir priklausomybės sąveika. (Matonis, 1991).

Nors savarankiškas mokymasis yra galimas, žmonės labiau linkę mokytis vadovaujant kitiems (Jarvis, 2001).

1.3. Edukacinių poreikių konceptas

Edukacija (lot. educatio) – auklėjimas, lavinimas, švietimas (Leonavičius, 1993, p.43).

Remiantis Jovaišos Pedagogikos terminų žodynu (1993)

- 1) auklėjimas – procesas, kai vyksta asmenybės santykių su aplinka, darbu ir savimi formavimas ir branda;
- 2) lavinimas – fizinių, psichinių, praktinių mokėjimų ir sugebėjimų plėtojimas ir tobulinimas;
- 3) švietimas – pagrindinė ugdymo funkcija, tenkinanti individo ir visuomenės informacinius poreikius.

Sąvoka *edukacija* kildinama iš angliškojo termino *education*. Kaip teigia Jucevičienė (1998) plačiausias *education* lietuviškas atitikmuo yra *ugdymas*. *Ugdymas* Pedagogikos terminų žodyne (1993) reiškia – „asmenybę kuriantis žmonių bendravimas sąveikaujant su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis“ (Jovaiša, 1993, p. 245). Ugdymo sąveika, pasak Jovaišos, apima auginimo, švietimo, mokymo, lavinimo, auklėjimo bei formavimo funkcijas.

Remiantis šiais teiginiais *edukacijos* sąvoką galima suvokti platesne prasme. Edukacija – tai asmenybės auginimas, švietimas, mokymas, lavinimas, auklėjimas ir formavimas.

Poreikis yra „asmenybės būseną, išreiškianti tam tikrą gyvenimo ir vystymosi sąlygų būtinumą“ (Lapė, 1980, p.6). Jis atspindi pastovius organizmo vidaus ir aplinkos sąlygų reikalavimus.

Pasak Lapės (1980), poreikiai aktyvina žmogų. Priklausomai nuo jų patenkinimo žmogus išgyvena įvairias emocijas: įtampos arba palengvėjimo, pasitenkinimo ar nepasitenkinimo ir kt. Jie skatina žmogų mąstyti – žmogus turi galvoti, spręsti įvairius teorinius ir praktinius uždavinius.

Kūnas gimsta turėdamas biologinius poreikius. Maslow (1968) turėjimo poreikius priskiria žemiausiam savo hierarchijos lygmeniui. Žemesnieji yra *turėjimo* poreikiai, o savivairios saviraiškos poreikius galime suvokti kaip *buvimo*. Turėjimo poreikiai yra biologiniai; ir tik tuo atveju, jei jie pradžioje patenkinami, kūnas gali gyvuoti, jame gali vystytis protas, savastis. Buvime yra aktyviai remiamasi patirtimi, auginant ir puoselėjant žmogaus esmę. Šia prasme Maslow poreikių hierarchija atspindi tikrovę, nes nusako meilės ryšius, nepasipūtėlišką pasitikėjimą ir saviraišką. Buvimas ir turėjimas yra du visiškai skirtingi požiūriai į gyvenimą, pabrėžiantys skirtingus dalykus. Šiuolaikinei visuomenei būdingas turėjimas.

Mokymasis susijęs su buvimu. Besimokantieji užmezga ryšius su pasauliu ir su savo mokytojais tiek per pirminę, tiek per antrinę patirtį įvairiose situacijose. Švietimas yra laikomas pagrindiniu buvimo elementu – procesu, kuriam vykstant iš būties bei aktyvių tarpusavio veiklos santykių su kitais atsiranda žmogiškoji esmė (Jarvis, 2001).

Šiandienos žmogus iš vienos pusės priverstas nuolat augti profesine prasme, t.y. gilinti ir adaptuoti savo profesines žinias, reikalui esant persikvalifikuoti, įvaldyti šiuolaikines informacines technologijas, jis privalo ugdyti tam tikras savo žmogiškąsias galias, pasireiškiančias gebėjimu gyventi šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje, kurios piliečiai pasižymi tolerancija, bendradarbiavimu, pilietiniu aktyvumu ir pan. (Vilimienė, 2000).

Žmonės gali laisvai rinktis gyvenimo būdą, bet kartu ir atsakomybę už savo gyvenimą.

Žmogus, norėdamas ne tik išlikti, bet ir gyventi pilnavertį gyvenimą, yra priverstas:

- nustatyti savo santykį su šiandieniniu besikeičiančiu pasauliu,
- išsiugdyti gebėjimą priimti gyvenimo jam keliamus reikalavimus(Vilimienė, 2000

p.29).

Tranformuojantis mokymasis yra svarbus savasties tapsmo procesui. Visi žmonės, nepriklausomai nuo amžiaus ar ankstesnio gyvenimo skirtumų, gali išgyventi transformuojančią patirtį, keičiančią jų pasaulio supratimą, savęs supratimą bei asmens tapatumą.

Kai individai pradeda suvokti, kad jų poreikiai ir interesai netenkinami, kad jų patirtis skiriasi nuo lūkesčių, galimi mąstymo pokyčiai. Taigi jie gali patirti požiūrių kaitą ar net savimonės virsmą ir išvysti pasaulį kitaip. Tai darydami žmonės naujai apmąsto visuomenę, kurioje gyvena, įveikia savo socialinės aplinkos ribas ir demonstruoja individualumą (Jarvis, 2001).

Žmonės yra pagrindiniai veikėjai žinių visuomenėje. Vertingiausia – žmogaus gebėjimas nuolat besikeičiančioje aplinkoje naudoti žinias veiksmingai ir protingai. Siekdami pilnai išvystyti šį gebėjimą, žmonės turi norėti ir galėti imti gyvenimą į savo rankas, tapti aktyviais piliečiais. Nuolatinis švietimas ir mokymasis yra geriausias būdas priimti permainų iššūkius (Memorandumas, p.13).

Jarvis (2001) akcentavo, kad mokymasis sukelia kaitą ir atsiranda kaip jos rezultatas. Žmonės mokosi prisitaikyti prie kaitos, tačiau jis taip pat padeda žmonėms sukelti pokytį

Abibendrinant galima teigti, kad edukaciniai poreikiai – individo poreikis keistis: šviestis, plėtoti intelektines potencijas, galimybes, prisitaikant prie šiandieninio gyvenimo iššūkių.

1.4. Socialinių atskirties grupių (atokių vietovių gyventojų) aptartis

1.4.1. Socialinės atskirties samprata

Socialinės atskirties sąvoka pirmą kartą buvo apibrėžta 1974 metais Prancūzijoje, kalbant apie socialinio draudimo neapsaugotų žmonių kategoriją. Pastaraisiais metais šią sąvoką pradėjo vienareikšmiškai naudoti įvairiose šalyse, o praėjusio šimtmečio devintojo dešimtmečio pabaigoje Europos komisija kalbėdama apie socialines problemas: ilgalaikę bedarbiystę, psichinę ir fizinę negalę, imigrantus ir t.t. socialinę atskirtį apibūdino kaip “centrinę sąvoką” socialinės politikos formavimui. Socialinė atskirtis glaudžiai siejama su neadekvačia socialinių teisių realizacija, su tam tikru gyvenimo standartų lygiu, su galimybėmis dalyvauti socialinėje ir profesinėse veiklose (Štuopytė E. 2003, p. 6).

Socialinių mokslų atstovai vis dar neranda vieningo socialinės atskirties apibrėžimo. Kai kurie socialinę atskirtį bando paaiškinti vienu paprastu sakiniu: „kas yra viduje ir kas yra išorėje“. Iš tiesų tai kol kas geriausias apibrėžimas, kadangi jis palieka erdvės naujoms atskirties teorijoms ir sampratoms, nes iki šiol pasireiškė daugybė jos formų. *Šiandien socialinė atskirtis yra apibrėžiama kaip tam tikrų priklausymo sistemų, laikomų visuomenės funkcionavimo pagrindu, žlugimas. Šiuo atveju tai yra marginalizacijos ir izoliacijos procesas.*“ (Ruškus, 2002)

Remiantis knyga „Socialiniai pokyčiai: Lietuva“ (2000, p.47), „socialinė atskirtis – tai piliečių teisių įskaitant politines, ekonomines ir kultūrinės, netolygaus pasiskirstymo ir paskirstymo išraiška“. Socialinę atskirtį apibūdina jos apimties ir intensyvumo kategorijos, t.y. esamų pilietinių teisių „krepšelio dydis“ ir atitinkamas realių galimybių jomis pasinaudoti laipsnis.

Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje išskiriamos šios svarbiausios žmogaus teisės:

- kiekvienas žmogus, kaip visuomenės narys turi teisę į socialinį aprūpinimą, kuris skirtas būdingoms jo orumui ir laisvam asmenybės vystymuisi ekonominėms, socialinėms ir kultūrinėms teisėms įgyvendinti;
- kiekvienas žmogus turi teisę į darbą, į laisvą darbo pasirinkimą, ir į lygų apmokėjimą už lygiavertį darbą;
- kiekvienas žmogus turi teisę į poilsį ir į laisvalaikį, ir ypač į pagrįstą darbo laiko apribojimą ir periodines apmokamas atostogas;
- kiekvienas žmogus turi teisę į pakankamą gyvenimo lygį, kuris garantuotų jo ir jo šeimos gerovę, ir ypač į maistą, drabužius, būstą, medicininę priežiūrą ir būtiną socialinį aptarnavimą (Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, 1998, p.18).

Negalime teigti, kad tik pats žmogus gali prisiimti visą atsakomybę už iškylančių problemų sprendimus, valstybė pagal konstitucinę teisę šiuo atveju negali užtikrinti visiems lygių galimybių šiomis teisėmis naudotis (Ruškus, 2002).

Socialinė atskirtis priklauso nuo visuomenės, kuri yra dauguma ir socialiai atskirtų asmenų grupės, kuri yra mažuma. Dauguma yra „viduje“, jie pastovūs – jie nenori kažkaip keisti padėties. „Išorėje“ esantys svetimi nenori atkeliauti ir tapti vietiniais. Tai parodo įvairių grupių siekiančių išlaikyti ar pakeisti savo pozicijas, situaciją. Problema tai, kad šios grupės nenori keisti situacijos. Pavyzdžiui, dauguma visuomenės nesidžiaugia benamiais ir kitais paribio grupės asmenimis, kadangi jie turi dalintis erdve ir kitom vertybėm su jais, jie atrodo ne taip kaip kiti, juos reikia išlaikyti, jie kelia pavojų ir problemas visuomenei (Štuopytė, Ruškus, 2003, p. 6-7).

1.4.2. Socialinės atskirties grupės. Atokių vietovių gyventojų aptartis

Kas gali būti atskirtas? Kokia grupė? Atsakymas gana paprastas: atskirtas gali būti kiekvienas, taip pat kiekviena visuomenės grupė ar net valstybė.

Pasak Jarvio (2003), egzistuoja dvi socialinės atskirties formos: tautų ir žmonių atskirtis.

Remiantis Leliūgienės (2003), Urmonienės (2001), Poviliūno (2001) darbais *marginalai* – tai neįgalūs, žmonės ar asmenys, praradę priklausomybę pastoviam socialiniam sluoksniui, esantys tarpinėje „paribio“ padėtyje. Sociologai, priklausomai nuo įvairių atskirties mechanizmų,

marginaliais laiko: benamius, nusikaltėlius, kalinius, bedarbius, narkomanus, alkoholikus, prostitutes, valkatas, psichinius ligonius, pagyvenusius žmones, neįgaliuosius, seksualines mažumas ir kitas žmonių grupes, atsirandančias, socialiniame užribyje (daugiavaikes šeimas, tautines mažumas, migrantus, ir kt.) (cit. pagal, Štuopytę ir kt., 2003, p. 9).

Pasak Leliūgienės (1997, p.27) „individo socializacija vyksta skirtingomis sąlygomis, kurioms būdingi vieni ar kiti pavojai, neigiamai veikiančys žmogaus raidą. Todėl atsiranda žmonių grupės, kurios virsta nepalankių socializacijos aplinkybių aukomis”.

Atokių vietovių gyventojai – kaimiškujų gyvenamųjų vietovių gyventojai.

„*Kaimas* tai – teritorija, kuriai būdinga tam tikra gamtinė, gamybinė ir socialinė įvairovė, kuri lemia gyventojų, užsiimančių gamtos išteklių naudojimu, pasklidimą“ (Stanikūnas, 1999, p. 5).

Pagal šį apibrėžimą apie 97 proc. Lietuvos ploto užima kaimiškosios vietovės. Lietuvos kaime gyvena 32 proc. visų šalies gyventojų. Didžioji dalis užimtųjų kaimo gyventojų apie (58 proc.) dirba žemės ūkyje ir jų pagrindinės pajamos gaunamos iš šios veiklos, o apie 90 proc. kaimo gyventojų vienaip ar kitaip yra susiję su žemės ūkio veikla.

Paskutinį 20 amžiaus dešimtmetį Lietuvos kaimas išgyveno esminius ekonominius ir socialinius pokyčius, kurie atspindi naujas kaimo raidos tendencijas.

Kaip teigia Steikūnienė (2001), naujas gyvenimo sąlygas ir naujus ekonominius santykius kaime skatino aktyviai vykdoma:

- 1) privatizacija (valstybės nuosavybės pavertimas private, parduodant arba atiduodant valstybinę žemę, įmones privatiems asmenims, Vaitkevičiūtė, 2001),
- 2) restitucija (negaliojančio sandorio šalių turtinės padėties, buvusios iki jo sudarymo visiškas arba dalinis atkūrimas, Vaitkevičiūtė, 2001).
- 3) restruktūrizacija (struktūros pakeitimas, Vaitkevičiūtė, 2001).

1991 m. priėmus daugumą šios srities įstatymų, 1992 m. baigtas privatizuoti žemės ūkio įmonių turtas, 1993-1995 m. buvo privatizuotos žemės ūkio produkcijos perdirbimo ir agroserviso įmonės. Nuo 1991 m. rudens prasidėjo ūkininkų ūkių steigimasis. Žemės ūkio transformacijos procesas sąlygojo tiek pozityvius, tiek negatyvius pokyčius. Pozityviais laikytini rinkos santykių formavimasis, produkcijos kokybinių charakteristikų prioritetas prieš kiekybinius, paklausą turinčių žemės ūkio šakų formavimas ir kt. Lietuva yra vienintelė pasaulyje šalis, kurioje dalis žemės buvo išdalyta po 2-3 ha. Ekonominiu sunkmečiu 1991-1993 žmonės verčiau rinkosi užimtumą žemės ūkyje negu nedarbą (Socialiniai pokyčiai. Lietuva 1990/1998, 2000).

Po Lietuvos valstybingumo atkūrimo buvo vykdoma žemės ūkio reforma, kuriamos žemės ūkio bendrovės. Suirus šioms bendrovėms, jose dirbę kaimo gyventojai liko be darbo. Tai yra vienas iš pagrindinių veiksnių, ribojančių žmogaus pasirinkimo galimybes (Ruškus, 2002).

Didžiausias nedarbas yra regionuose (provincijoje). Tai labai opi problema. Dėl bedarbystės kenčia ne tik nedirbančiojo šeima, bet ir pats bedarbis – jis netenka socialinės aplinkos, jaučiasi vienišas ir nemato jokios veiklos prasmės. Tai ne tik individuali problema, ji turi neigiamų pasekmių visuomenei, valstybei, nes nekuriamas joks produktas, negaunami mokesčiai (Vilimienė, Leliūgienė, 2001).

Profesoriaus Grigo (1998) teigimu, 2-3 ha žemės savininkai šiandien sudaro daugumą kaimo gyventojų. Pasinaudodami jiems suteiktu žemės plotu, jie negali susidaryti nei dorų savo šeimai pragyvenimo sąlygų, nei teikti prekinę produkciją, nei būti pilnai užimtais. Toks sklypo turėtojas teisėtinau priskirtinas užslėptos bedarbystės arba nepilno užimtumo piliečių kategorijai.

Nedarbas nėra vien tik materialinės egzistencijos netvirtumo ir pajamų nebuvimo klausimas. Tačiau jo poveikis yra daug gilesnis. Reikia atsižvelgti ir į socialinę bei psichinę grėsmę, kurias sukelia bedarbystė. Pirmuoju nedarbo laikotarpiu sumažėja pajamos, krenta pragyvenimo lygis (ekonominės pasekmės), vėliau sukelia neigiamus psichologinius reiškinius: sumažėjęs žmogaus sugebėjimas prisitaikyti, savanoriška psichologinė izoliacija, depresija ir t.t. „Bedarbystė sukelia ir socialines pasekmes: asmuo netenka įprastų bendravimo galimybių, nutrūksta reikšmingi socialiniai ryšiai“ (Ruškus, 2002, p. 37)

Kalbant apie Lietuvos kaimą, negalima kalbėti vien tik apie žemės ūkį, t.y. negalima nematyti kaimo visumos. Šiandieninio Lietuvos kaimo paskirtis pasikeitė – jis vykdo ne tik gamybinę, bet ir rekreacinę, aplinkosauginę misiją. Kaimo ekonominis potencialas yra per silpnas, kad galėtų funkcionuoti savarankiškai. Tuo tarpu už kai kurių funkcijų vykdymą kaimas nieko negauna, jam niekas nemoka (rekreacija, aplinkos apsauga). Kaimui trūksta verslių žmonių, kurie su visa atsakomybe galėtų imtis verslo vietose. Kol kas miestiečiai verslininkai napsitiki kaime darbo jėga: jei įsikuria koks verslininkas, tai užsitveria didžiausiomis tvoromis, nes, anot jo, aplinkui tik vagys ir girtuokliai. Ryte atsiveža darbininkus, vakare išveža (Kaimo dvasinė plėtra – ketinimai ir galimybės, 2002).

Per tuos 50 metų, kaip teigia kaimo žmonės, daug visko įvyko, bet per pastaruosius 10 metų kaime buvo sugriauta kultūra. „Kaimui liko tik televizorius, o anksčiau buvo ir kultūros namai, net teatras“ (Kličius 1995, p. 62). Pasak prof. Grigo, „kaimui buvo suduotas smūgis žemiau juostos: vienu ypu sugriovus kolektyvinius koncentruotus ūkius, buvo pakenkta ne tik ūkininkavimo ar žmonių užimtumo, bet ir socialinės tvarkos, bendruomeniškumo, o tuo pačiu ir etnokultūros tęstinumo prasme“ (Grigas, 1999, p. 1)

Siekiant įtraukti į bendruomenę socialiai atskirtas grupes bei individus svarbu imtis edukacinių priemonių, didinančių priklausymo bendruomenei kaip reikalingumo suvokimą (Ruškus, Štuopytė, 2004).

2. SUBJEKTYVIOS ATOKIŲ VIETŲ GYVENTOJŲ SITUACIJOS TRAKTUOTĖS: TYRIMO DUOMENYS

2.1. Tyrimą grindžiančios konceptualios teorijos

Kokybinė metodologija

Sociologiniai tyrimai būna kiekybinio ir kokybinio pobūdžio. Kiekybinio tyrimo metu gauti duomenys pateikiami kiekybine išraiška.

Kokybinis tyrimas – „suvokimo procesas, kuris grindžiamas individualiomis metodologinėmis žmonių socialinių problemų tyrimo tradicijomis. Tyrėjas sukonstruoja kompleksinį, holistinį paveikslą, analizuoja žodžius, išsamiai perduoda informantų požiūrius bei atlieka tyrimą natūralioje aplinkoje“ (Luobikienė, 2000, p. 178).

Pasak Luobikienės(2000) **kokybinis tyrimas** yra multimetodas, apimantis interpretacinį, natūralistinį požiūrį į tiriamą subjektą. Tai reiškia, kad kokybinio tyrimo dalykai yra natūralioje aplinkoje, siekiantys interpretuoti tiriamą reiškinį tais terminais, kuriais jį suvokia žmonės.

Svarbiausi kokybinio tyrimo komponentai yra šie:

- **duomenys** surinkti iš įvairių šaltinių;
- **analizės ir interpretavimo procedūros**, naudojamos duomenų arba teorijos išgavimui;
- **rašytinės ir žodinės ataskaitos** apie tyrimą (Strausas, Corbinas, 2003).

Kaip teigia Jadovas (2003), kokybinę metodologiją dažnai vadina interpretacine arba „suprantančiaja“, kadangi sociologas socialinių agentų veiksmus nagrinėja kaip tam tikra prasme motyvuotus, turinčius asmeninę prasmę ir orientuotus į kitus žmones (p. 349).

Kokybinių metodų šaltiniai yra sociologinės koncepcijos ir paradigmos. Remdamasis simboliškai interakcine paradigma, tyrėjas žmogiškuosius veiksmus aiškina fiksuodamas jų išorės išraišką, tačiau reikia pažinti jų vidaus simboliškai prasmę per kalbą, per sąveikos dalyvių supratimą.

Fenomenologijos požiūriu nagrinėjant tyrimo objektą ir norint suprasti jo elgesio motyvus, būtina išnagrinėti biografinius duomenis, tiriamojo asmens „gyvenimišką pasaulį“ (Jadov, 2003, p.394).

Kokybiniame tyrime pirmenybė teikiama duomenims ir tiriamam „laukui“. Teorinės prielaidos „atrandamos“ ir formuluojamos iš empirinių duomenų. Tyrimo procese siekiama ne sumažinti socialinės tikrovės sudėtingumą – suskirstant į kintamuosius, o apimti jo sudėtingumą, įjungiant kontekstą. Kokybiniame tyrime konstruojama faktais paremta teorija (Leonavičius, 2004, p. 28).

Tidikis (2003) teigia, kad kokybiniame tyrime tyrėjas koncentruoja savo dėmesį į subjektą, į jo veiksmus, kasdieninę patirtį ir sąveiką su kitais žmonėmis, išreikštą žodžiais, pasisakymais, pasakojimais apie savo gyvenimą. Tyrėjas, analizuodamas surinktą informaciją, ją įprasmina ir interpretuoja pagal žmonių socialinio egzistavimo lokalias formas (Tidikis, 2003, p. 360).

Pasak Tidikio (2003), kokybiniuose tyrimuose individas nagrinėjamas ne kaip priklausomas nuo bendrų socialinių dėsnų, bet kaip unikali asmenybė, savaip suvokianti socialinę tikrovę, turinti savimonę ir per ją atspindinti šią tikrovę, suteikianti jai tam tikrą prasmę. Tyrimo tikslas išsiaiškinti šią giluminę prasmę, stebint veiksmus, pasisakymus iš išorės, ir juos interpretuojant sociologinėmis sąvokomis. Tuo pačiu būdu nagrinėjant individo praktinį gyvenimą galima išsiaiškinti tam tikros socialinės grupės gyvenimiškas problemas.

Analizės tinklelio ir klausimyno sudarymo apibūdinimas

Operacionalizacija (kitai analizės tinklelis) reiškia “tam tikrų sąvokų suvedimą į operacijas, veiksmus, reikalingus toms sąvokoms pamatuoti“ (Degutis, 1999, p. 39).

Sudaromas klausimynas. Degutis (1999) siūlo šiuos klausimyno kūrimo etapus:

- klausimyno formulavimas pradedamas nuo to, kokią informaciją reikia surinkti tyrimo metu;
- nusprendžiama koku metodu bus renkami duomenys;
- sudaromas klausimyno eskizas, pagrindinių dalių planas;
- klausimynas pateikiamas pašaliniams asmenims įvertinti, kiek jis yra suprantamas;
- atliekamas pilotažas, t.y. klausimynas testuojamas 20 – 50 žmonių atrankoje;
- padaromos reikalingos pataisos ir sudaromas galutinis variantas.

Klausimai skirstomi į atviro, uždaro ir pusiau uždaro tipo klausimus. Tyrimo metu respondentams buvo užduodami atviro tipo klausimai. Jei pateikiama klausimo formuluotė ir po to seka savarankiškas atsakymas, tai turime atviro tipo klausimą. Respondentui nesiūlomi galimi atsakymo variantai. Jam suteikiama galimybė išsakyti savo nuomonę, požiūrį.

Interviu metodo apibūdinimas

„**Interviu metodas** numato sociologinių duomenų rinkimą tiesiogiai bendraujant (kalbant) tyrinėtoju (interviuotoju) ir respondentui“ (Guščinskienė, 2004, p. 60).

Interviu yra viena svarbiausių duomenų rinkimo priemonių kokybiniame tyrime. Kokybiniai interviu – nestruktūruoti giluminiai pokalbiai, apimantys išsamų nagrinėjamos temos aptarimą. „Kokybiniai interviu primena žmonių tarpusavio pokalbius, kuriuose atsisleidžia jų patirtys, jausmai, viltys bei pasaulis, kuriame jie gyvena; tai interviu, kurio tikslas gauti gyvenimiškojo

interviewuojamojo pasaulio aprašymus, kad būtų galima interpretuoti reiškinių prasmes (Kvale, 1996)“ (cit. pagal Leonavičių, 2004, p. 32.).

„**Interviu** – vienas iš pirminės informacijos rinkimo metodų, kai apklausėjas tiesiogiai apklausia respondentą pagal anksčiau susidarytą anketą ar apklausos lapą“ (Matulionis, 2001, p. 165).

Pasak C.M.Charles (1999), interviu klausimai naudojami tada, kai tyrėjas siekia gauti duomenų tiesiogiai kalbėdami su informantais. Tinkamai vedamas interviu yra kryptingas pokalbis naudingai informacijai per palyginti trumpą laiką gauti.

Kokybiniuose tyrimuose dominuoja interviu, kurie primena pokalbius, o ne formalias apklausas, į kurias jau iš anksto yra numatyti atsakymai. Atliekant kokybinį tyrimą labai svarbu, kad atsiskleistų apklausiamųjų nuomonė, o ne pageidaujami rezultatai.

Atliekant tyrimus galima taikyti šiuos **interviu tipus**: neformalų pokalbio pobūdžio, pusiau standartizuotą ir standartizuotą interviu.

Tidikis (2003) pažymi, kad atliekant pusiau standartizuotą interviu turi būti iš anksto numatyti būtini ir galimi klausimai. Ir pati interviu procedūra, ir klausimai standartizuojami tik iš dalies. Pašnekesys negali būti griežtai formalizuojamas, tarp tyrėjo ir respondentotūrėtų vyrauti laisvesnė atmosfera.

Leonavičius (2004) pažymi, kad kokybinėse studijose naudojami taip pat pusiau struktūruoti interviu. Pusiau struktūruotuose interviu interviuotojas, vadovaudamasis pagrindinėmis aptariamoms temoms gairėmis, savarankiškai sprendžia, kokius klausimus bei kada tinkamiausia juos užduoti interviuojamiems. Struktūravimo laipsnis priklauso nuo tyrimo tikslų ir siekiamos informacijos tipo. Tidikis (2003) pažymi, kad atliekant pusiau standartizuotą interviu turi būti iš anksto numatyti būtini ir galimi klausimai. Ir pati interviu procedūra, ir klausimai standartizuojami tik iš dalies. Pašnekesys negali būti griežtai formalizuojamas, tarp tyrėjo ir respondento - laisvesnė atmosfera

Dokumentų analizės metodo apibūdinimas

J.Gučinskienė (2004, p. 44) teigia, kad „dokumentas yra bet koks dalykas, kurį specialiais sukūrė žmogus ar žmonių grupė, siekdami išsaugoti ir perduoti informaciją“.

Dokumentų analizės metodas (lot. documentum – įrodymas, liudijimas; angl. – analysis document; vok. – dokumenten analyse; rus. – анализ документов – pirminių duomenų rinkimas, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai (Tidikis, 2003, p. 488).

„Dokumentų analizė – toks pirminės sociologinės informacijos rinkimo būdas, kai pagrindinis informacijos šaltinis yra įvairūs dokumentai“ (Luobikienė, 1997, p. 52-56).

Šiuo metu individų, organizacijų, institucijų, visuomenių gyvenimas nuolat fiksuojamas daugybėje dokumentų. Dokumentinė informacija – tai informacija apie faktus, įvykius, socialinės tikrovės reiškinius ir protinę žmogaus veiklą.

Dokumentų analizė įgalina atsekti reiškinių atsiradimą bei jų vystymąsi iki dabartinės būklės, suprasti juos ne tik „čia ir dabar“, bet ir retrospektyvoje ir perspektyvoje. Gyventojų surašymų duomenys, įvairi kita statistinė informacija, žiniasklaidos tekstai, einamoji organizacijų dokumentacija, sociologinių tyrimų bankai – tai vertingi šaltiniai, leidžiantys analizuoti ilgalaikius procesus, stebėti dinamiškus žmogaus ir visuomenės pokyčius (Leonavičius, 2004, p. 36).

Informacijos turinio požiūriu socialiniam pažinimui svarbus dokumentų skirstymas į pirminius ir antrinius, visuomeninius ir asmeninius, tikslinius ir netikslinius. Dokumentai gali būti klasifikuojami į pirminius ir antrinius. Pasak Luobikienės (2003), pirminiai – parašyti įvykių liudininkų. Antriniai – parašyti žmonių, kurie nebuvo tiesioginiai liudininkai, bet gavo reikalingą informaciją iš liudininkų ar pirminių dokumentų (Luobikienė, 2003). Tidikis (2003) teigia, kad pirminiai dokumentai – tiesioginio stebėjimo ar apklausos būdu gauti duomenys; antriniai – apibendrinamieji arba aprašomieji pirmųjų dokumentų duomenys). Visuomeniniuose dokumentuose atsispindi viešas žmonių, bendruomenės gyvenimas, asmeniniuose – privatus.

Pagal savo statusą dokumentai būna oficialūs ir neoficialūs, pagal pateikimo formą – rašytiniai ir satistiniai.

Dokumentų analizės tipai. Skiriami du pagrindiniai dokumentų analizės tipai:

- Nestruktūrinė ir nekiekybinė (tradicinė) analizė.
- Struktūrizuota kontent analizė, kai socialinė informacija analizuojama kiekybiniais rodikliais (Pruskus, 2004, p. 208).

Taigi atliekant tyrimą buvo pasirinktas pusiau standartizuotas (arba kitaip – pusiau struktūruotas) kokybinis interviu.

Aprašomasis duomenų pateikimo būdas

Vadovaujantis sisteminės analizės principais, konstruojamas galimas modelis, duomenys pateikiami kartu su interpretacijomis, tam tikrais apibendrintais pastebėjimais, dalinėmis ir diskusinėmis išvadomis. Faktai yra tiesiog aprašomi, be to faktai susilieja su interpretacijomis, išvadomis. Toks nestandartizuotas duomenų aprašymas rekomenduojamas, kai norima geriau suprasti ypatingai kompleksines praktines socialines problemas, kuriose sąveikauja įvairūs asmenybiniai, instituciniai veiksniai (Linde, 1986; Lieblich et al, 1998; Goodley et al, 2004).

Šios technikos skirtumas su tradicine kontent analizės procedūra sekanti:

- a) analitinė sąvoka pastoviai pergalvojama ir kinta;

b) transkriptas kaip informacijos šaltinis lieka pirminiu baziniu elementu koncepcijos požiūriu;

c) analizės metu informacijos elementu yra ne tik pats tekstas, bet ir bendras situacijos kontekstas.

Informacijos patikimumas užtikrinamas sekančiais tyrinėtojo veiksmais:

1) pasisakymų lyginimas su realiais faktais, ypač jeigu kalbama apie įvykius, kuriuos galima patikrinti oficialiais dokumentais;

2) prieštaravimų išaiškinimas respondentų pasisakymuose;

3) lyginant analogiškas aplinkybes ir įvykius kitų žmonių gyvenime;

4) gautų duomenų lyginimas su kitais informacijos šaltiniais ir, visų pirma, su kiekiniais. (Jadovas, 2000).

2.2. Tyrimo instrumentai

Tyrimo instrumentas – klausimynas, sudarytas iš šešių diagnostinių blokų (ekonominiai, socialiniai, kultūriniai, psichologiniai, mokymosi veiksniai, įtakojantys atokių vietovių gyventojų įgalinimą bei edukacinės veikla bendruomenėje) ir demografinis blokas. Kiekvienas diagnostinis blokas sudarytas remiantis analizės tinkleliu. Klausimyną sudaro 54 klausimai. Kadangi tyrimo metu naudotas pusiau standartizuoto interviu metodas, respondentams buvo užduodami papildomi klausimai, atsižvelgiant į situaciją.

Kokybiniame tyrime naudotas pusiau standartizuotas kokybinis interviu. Šio interviu privalumas – respondentai laisvai galėjo reikšti savo mintis vienu ar kitu klausimu. Ši surinkta informacija – autentiška. Visos žodžiu išsakytos mintys buvo užrašomos ranka.

Atliekant tyrimą, tyrime dalyvavusieji respondentai buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir kur šie duomenys bus panaudoti. Užtikrintas interviu metu gautų duomenų anonimiškumas.

Atliekant tyrimo analizę, į pagrindinį tekstą pakliuvo ne visi teiginiai, gauti interviu žodžiu metu. Čia pateikti labiausiai reikšmingi teiginiai.

Tyrimo eiga

Prieš pradėdant tyrimą buvo renkama informacija, apibrėžtos sąvokos ir sukonstruota hipotetinė sąryšių schema. Konceptualizacijoje buvo remiamasi teorinėmis žiniomis, sukauptomis mokslinėje literatūroje, bei anksčiau atliktais empirinių tyrimų apibendrinimais.

Kitame etape – nuo konceptualaus – teorinio lygmens buvo pereinama prie empirinio – stebimojo. Jungiamoji teorinio ir empirinio lygmens grandis – operacionalizacija (analizės tinklelis). Remiantis operacionalizacija buvo sudarytas pusiau standartizuotas klausimynas, kuriuo remiantis buvo atliekamas tyrimas.

Problemai atskleisti pasirinktas kokybinis tyrimas. Pagrindinis empirinis šaltinis tyrime buvo atokių vietovių gyventojų gyvenimiškosios patirtys, jausmai, viltys bei pasaulis, kuriame jie gyvena. Tai lėmė, kad pagrindiniu tyrimo metodu buvo pasirinktas kokybinio pusiau standartizuoto interviu metodas. Atokių vietovių gyventojams, esantiems bedarbystės situacijoje, parengtas klausimynas, kuris buvo panaudotas pusiau standartizuoto interviu metu. Tyrimui atlikti buvo pasirinktas individualus interviu, t.y. interviu atliekamas vienu metu su vienu asmeniu. Interviu metu gauti atsakymai užrašomi ranka. Gautiems duomenims pateikti pasirinktas aprašomojo pobūdžio duomenų pateikimo būdas. Šis būdas buvo panaudotas tiriamųjų išsakytoms mintims, nuomonei, kaip didelės apimties tekstinei medžiagai, nagrinėti. Tekstinę medžiagą sudarė respondentų teiginiai, pasakyti interviu su tyrėju metu. Šie teiginiai buvo suskirstyti į atitinkamas kategorijas ir subkategorijas pagal anksčiau sudarytą teorinį- hipotetinį edukacinių poreikių modelį. Duomenys pateikiami kartu su interpretacijomis, tam tikrais apibendrintais pastebėjimais.

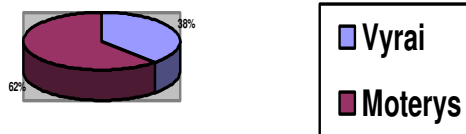
Lygiagrečiai buvo atlikta dokumentų analizė. Atliekant dokumentų analizę, pirmiausia buvo atrinkti informacijos šaltiniai. Analizei atlikti buvo parinkti dokumentai, kurie užtikrina informacijos patikimumą ir pagrįstumą. Tai buvo atliekama tyrimo programos pagrindu. Atliekant tyrimą, buvo naudojamosi oficialiais statistiniais dokumentais – Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės, kad būtų galima užtikrinti informacijos patikimumą ir pagrįstumą. Dokumentuose ieškota statistinių duomenų apie Lietuvos gyventojų pasiskirstymą gyvenamosiose vietovėse, jų išsilavinimą, užimtumą, gyvenimo lygį, socialinę infrastruktūrą. Taip pat ieškota duomenų apie materialines ir tiesiogines investicijas įvairiuose regionuose, ieškota duomenų ir apie Tauragės apskrities kaimiškųjų gyvenamųjų vietovių gyventojus. Rasti duomenys buvo susieti su atliekamo tyrimo duomenimis, kad būtų galima sudaryti kuo išsamesnį nagrinėjamos problemos vaizdą.

2.3. Imtis, imties socialinė – demografinė charakteristika

Respondentų imtis parinkta atsitiktinai.

Tyrimo imtį sudarė 21 kaimo gyventojas, neturintis nuolatinio darbo, tačiau užsiimantys žemės ūkio veikla savo asmeniniuose ūkiuose. Respondentų amžius – nuo 37 iki 47 metų. Respondentai buvo parinkti skirtingi tiek socialiniu, tiek demografiniu požiūriu.

Pagal lytį tyrimo respondentai pasiskirstė sekančiai (žr. 1 pav.):

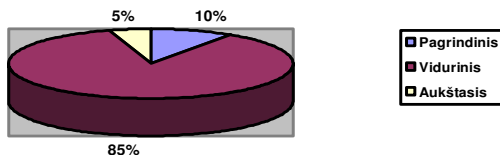
1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

Apklausoje dalyvavo daugiau moterų, kadangi toje gyvenamojoje vietovėje, kur buvo atliekamas tyrimas, yra žymiai didesnis moterų, neturinčių nuolatinio darbo, skaičius.

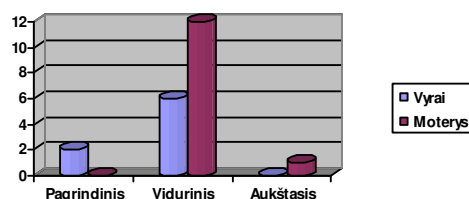
Tyrimo dalyvavo respondentai iš skirtingų gyvenamųjų vietovių (dviejų šalimais išsidėsčiusių kaimų, tarp kurių atstumas - 2 km.). Tyrimo daugiausia dalyvavo centrinės gyvenvietės gyventojai (14 respondentų), likusieji 7 respondentai, gyvenantys nuo centro nutolusiame per du km.

Tyrimo dalyvavo įvairaus išsilavinimo respondentai: pradedant pagrindiniu ir baigiant aukštoju mokslu. Pagal išsilavinimą respondentai suskirstyti į tris grupes: pagrindinio (įgijusieji pagrindinį išsilavinimą), vidurinio (įgijusieji vidurinį, profesinį ir spec vidurinį išsilavinimą) ir aukštojo (įgijusieji aukštąjį išsilavinimą).

Daugiausia tyrimo dalyvavusių respondentų turėjo vidurinį išsilavinimą – 18, 2 respondantai buvo baigę tik pagrindinę mokyklą ir tik 1 respondantas turėjo aukštąjį išsilavinimą.

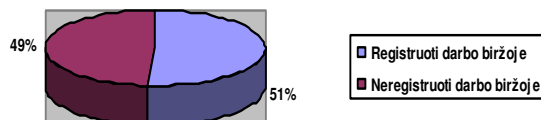

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą.

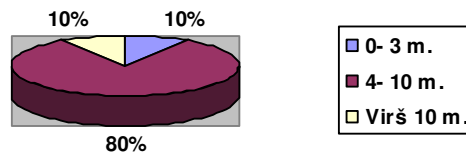
3 pav. Respondentų išsilavinimas pagal lytį

Tyrimo dalyvavo respondentai, užsiregistravę darbo biržoje ir turintys bedarbio statusą, ir respondantai, laikantys save bedarbiais, tačiau neužsiregistravę darbo biržoje (oficialiai jie nėra laikomi bedarbiais). Šiuo atžvilgiu respondantai pasidalijo beveik po lygiai – 51 proc. registruotų darbo biržoje ir 49 proc. neregistruotų darbo biržoje respondentų.

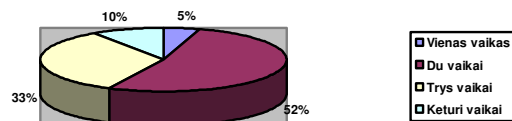
4 pav. Respondentai pagal registraciją darbo biržoje

Dar vienas palyginimas – pagal darbinės veiklos pertrauką. 80 proc. tyrimo dalyvavusių respondentų sudarė turintys nuo 4 iki 10 metų darbinės veiklos pertrauką.

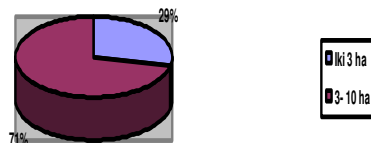
5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbinės veiklos pertrauką

Respondentai taip pat apibūdino šeimos sudėtį. Daugiausia dalyvavo respondentų, kurių šeimose yra 2 vaikai (net 52 proc.), mažiausiai dalyvavo respondentų (5 proc.), kurių šeimoje vienas vaikas (žr. 6 pav.).

6 pav. Respondentai pagal vaikų skaičių šeimoje

Visi tyrime dalyvavusieji respondentai nurodė, kad vienas iš pajamų šaltinių – pajamos iš žemės ūkio veiklos. Respondentai įvardijo turimos bei naudojamos žemės plotą. Daugiausia tyrime dalyvavo respondentų (71 proc.), žemės ūkio veiklai naudojančių nuo 3 iki 10 ha žemės.

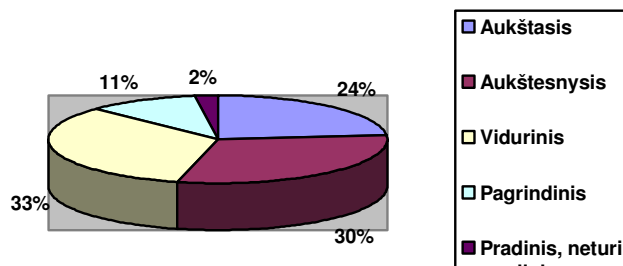
7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal naudojamos žemės plotą

2.4. Statistinės demografinės tendencijos

Išankstiniais statistikos departamento duomenimis 2005 metais Lietuvoje iš viso yra 3425,5 tūkst. gyventojų, iš jų gyvena miestuose – 2281,5 tūkst, kaime – 1144 tūkst. 2004 m. pradžioje Lietuvoje buvo 3445,9 tūkst. gyventojų.

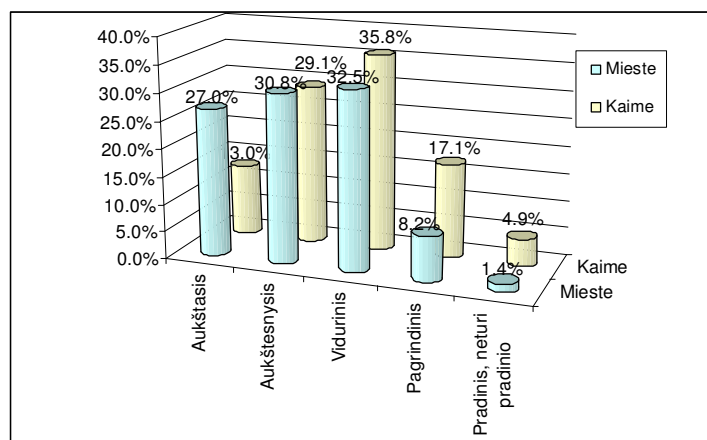
2005 m. balandžio 1 dienai Lietuvoje bedarbių nuo darbingo amžiaus gyventojų yra 5,9 %, bedarbių skaičius – 124,4 tūkst.

Lietuvos gyventojų ir būstų surašymo, įvykusio 2001 metais, duomenys

8 pav. Užimti gyventojai pagal išsilavinimą (%) (15 metų ir vyresni)
(Gyventojų užimtumas, 2003).

Kad atokių vietovių gyventojų švietimas, jų kvalifikacijos kėlimas yra labai aktualus, rodo šie duomenys.

9 pav. Miesto ir kaimo užimti gyventojai pagal išsilavinimą (%) (15 metų ir vyresni)
(Gyventojų užimtumas, 2003).

Žemas kaimo vietovėse dirbančiųjų išsilavinimas ir profesinis pasirengimas. Tik trečdalis turi aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą.

Nedarbas. 2005 m. balandžio 1 dienai Lietuvoje bedarbių nuo darbingo amžiaus gyventojų yra 5,9 %, bedarbių skaičius– 124,4 tūkst.

Darbo biržos duomenimis 2002 m. spalio 1 d. kaime buvo 72,0 tūkst. bedarbių, tai sudarė vidutiniškai 40 % visų šalies bedarbių.

Tarp registruotų kaimo bedarbių 33,2 tūkst. (35%) – moterys. Kas dešimtas registruotas kaimo bedarbis yra iki 25 metų amžiaus. Daugiau kaip pusę kaimo bedarbių sudaro vyresni negu 40 metų asmenys.

Tarp kaimo bedarbių 2% turėjo aukštąjį išsilavinimą, 14 % – aukštesnįjį, 50% – vidurinį išsilavinimą. Du iš penkių bedarbių turėjo profesinę kvalifikaciją, tačiau dažnai turima profesija yra nepaklausy darbo rinkoje. Daugiausia į darbo biržą (32%) besikreipiančių bedarbių anksčiau dirbo

paslaugų sektoriuje, kas ketvirtas – žemės ūkyje, kas šeštas – pramonėje, apie 8 % dirbo statybose (Lietuvos kaimas, 2003).

Gyvenimo lygis. Namų ūkių biudžetų tyrimo duomenimis, kaimo gyventojų gyvenimo lygis yra gerokai žemesnis nei miesto. 2001 m. namų ūkių vidutinės mėnesinės disponuojamos pajamos, skaičiuojant vienam asmeniui, kaime buvo 311 Lt, mieste – 455 Lt. Didelę kaimiečių pajamų dalį sudaro natūrinės įplaukos. Jų pajamos pinigais sudaro tik du trečdalius disponuojamų pajamų ir yra du kartus mažesnės nei mieste.

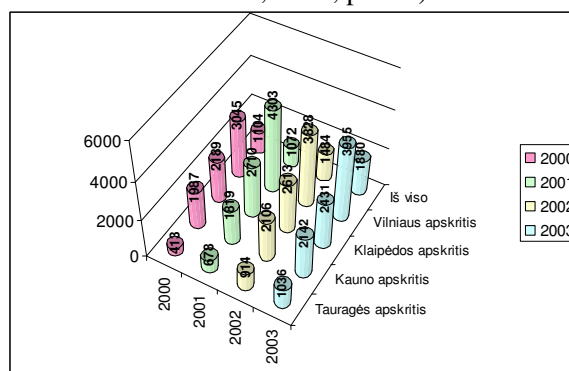
Pagrindinis kaimiečių pajamų šaltinis – darbo pajamos, t.y. darbo užmokestis ir nesamdomo darbo pajamos. 2001 m. jos sudarė 58% visų pajamų. Didelę dalį (42%) kaimo namų ūkių darbo pajamų sudarė pajamos iš individualaus žemės ūkio. Darbo pajamų dalis kaimiečių pajamose nuo 1996 m. po truputį mažėjo (Lietuvos kaimas, 2003).

Socialinė infrastruktūra. Gyventojų ir būstų 2001 m. surašymo išankstiniais duomenimis, Lietuvoje buvo 21,5 tūkst. kaimo gyvenamųjų vietovių. Tai miesteliai, kaimai, viensėdžiai.

Didesnėse kaimo gyvenamosiose vietovėse geriau išplėta socialinė infrastruktūra. Švietimo įtaigos buvo ketvirtadalyje kaimo gyvenamųjų vietovių, kuriose gyveno 100-199 gyventojai. Tarp gyvenamųjų vietovių, kuriose gyveno 200 – 499 žmonės, švietimo įtaigas turi 67 %, o tarp tų, kuriose gyveno 200-499 žmonės, švietimo įtaigas turi 67%, gyvenvietėse, kuriose gyveno daugiau kaip 499 gyventojai – 85%. Kultūros, gydymo arba globos įtaigos buvo daugiau nei pusėje kaimo gyvenamųjų vietovių, kuriose gyveno 200-499 gyventojai, ir apie 80%- gyvenamųjų vietovių, kuriose gyveno daugiau nei 499 žmonės (Lietuvos kaimas, 2003, p. 51).

Investicijos

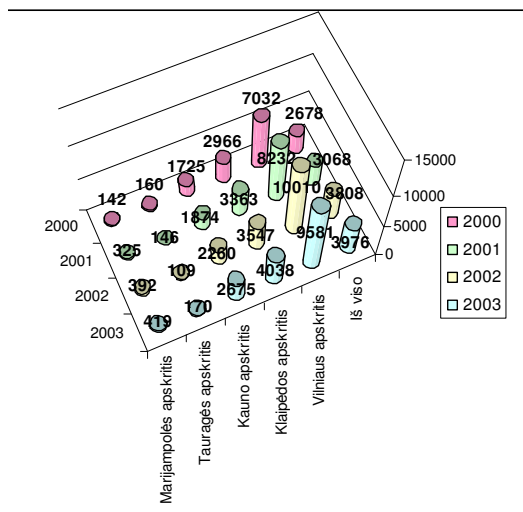
Materialinės investicijos – tai išlaidos pastatams, inžineriniams statiniams, įrengimams, mašinoms, transporto priemonėms įsigyti; statybai ir esamam ilgalaikiam materialiajam turtui atnaujinti (Lietuvos apskritys. Ekonominė ir socialinė raida, 2004, p. 411).

10. pav. Materialinės investicijos vienam gyventojui (litais)

Iš statistinių duomenų išryškėja, kad didžiausios investicijos telkiamos didžiausios urbanizacijos regionuose. Dar didesnis atotrūkis tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstyme.

Tiesiogine užsienio investicija laikoma tokia investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai finansiniai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės (Lietuvos apskritys. Ekonominė ir socialinė raida, p. 417).

11 pav. Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui 2003 metų pabaigoje, litais

2.5. Kokybinio interviu žodžiu duomenys.

2.5.1. Mokymąsi visą gyvenimą lemiantys ekonominiai veiksniai.

Ekonominiai veiksniai dažniausiai akcentuojami kalbant apie švietimo sistemos ekonominę bazę. Vykstant pokyčiams šiuolaikiniame pasaulyje, kai nedarbo problema yra labai aktuali, išryškina ir kitą pusę – užimtumo ir bedarbystės santykis ne tik priklauso nuo šalies ekonominio vystymosi, bet ir tiesiogiai veikia švietimo sistemą. Siekiant šią problemą spręsti turi būti sukurta ekonomiškai palanki aplinka. Jucevičienė (2001) teigia, kad atlikti tyrimai patvirtina ryšį tarp švietimo ir ekonomikos. Svarbu tai, kad mokymosi per visą gyvenimą strategijoje vienas iš siekių apibrėžti ir vystyti įgūdžius bei kompetencijas, kurios padėtų visiems piliečiams įsidarbinti (Jucevičienė, 2001).

Pragyvenimo lygis – piniginių pajamų lygis arba vartojimo matas (Pass ir kt., 1997, p. 6).

Pajamos – atlyginimas, kurį žmogus turi gauti už atliktą darbą. Gyventojų pajamos yra svarbus pragyvenimo lygio rodiklis.

Žmonės dalyvauja ūkinėse veiklose ir uždirba pajamas kaip samdomi darbuotojai, savarankiški dirbantieji ar kaip ekonominių išteklių (žemės, kapitalo) savininkai. Tai pirminės pajamos. Prie šių pajamų priskiriami savo ūkyje asmenų ar šeimų sukurti vartojimo reikmenys.

Gyventojų pajamoms didelę įtaką turi valstybės veikla. Valstybės įtaka gali būti tiesioginė ir netiesioginė. Tiesioginė valstybės įtaka – renkami mokesčiai. Valstybė renka mokesčius ir taip sumažina rinkose uždirbamas pajamas, tačiau moka ir socialines išmokas, kurių dėka gyventojų pajamos yra padidinamos. Šios pajamos, kitaip vadinamos perskirstytos pajamos, vadinamos antrinėmis pajamomis.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad kaimiečiai vyrai pragyvenimui užsidirba iš savo asmeninio namų ūkio, dar iš samdomo darbo, kitaip vadinamo kaimiečių tarpe „chalymo“.

45 metų vyras, turintis 7 hektarus žemės teigia: „pragyvenimui užsidirbu iš sava ūkia: auginam šiek tiek gyvulių, parduodam pieną, auginam bulvių, javų turim sava daržą, kur užsiauginam daržovių, jei kas nors atliek, parduodam turguj“ [1]*.

O štai kaip 37 metų moteris pasakoja apie savo pragyvenimo šaltinius: „Teko ieškoti visokių būdų, kad galėtume užsidirbti pragyvenimui. Turim savo 3 hektarų ūkelį, užsiauginame daržovių, turim du paršiukus, vištų, laikom dvi karves. Pieną parduodu pieninėj – čia pagrindinės mūsų pajamos. Pakanka mėsos, kiaušinių, dar, jei atlieka, parduodam. Vis litų kitą uždirbi. Dirbu visokius atsitiktinius darbus: renku braškes, skinu serbentus pas ūkininkus. Dar šiek tiek papildomai užsidirbu paltindama „Avon“ kosmetiką „ [4].

Dar kita respondentė, 47 metų moteris, pasakoja: „vyras tur nuolatinį darbą, gaun pastovų atlyginimą. Dar gaunam šiek tiek pajamų iš sava ūkelia. Turim 3 hektarus žemes, dvi karves, pora paršų. Tik iš karvių gaunu šiek tiek pajamų. <...> Daba jau turiu nusipirkusi veislinę kalę – prancūzų buldogę. Gal iš jos kiek pinigų pavyks uždirbti“ [10].

* Skaičius čia ir toliau žymi respondento kodą. Žr. priedą Nr. 3.

40 – metų respondentė, turinti 8 hektarus žemės ir 2 hektarus miško interviu metu pasakojo: „Šiuo laiku ne tik prižiūriu vaiką invalidą, bet ir globoju savo uošviene, kuriai pripažinta 1-oji invaliduma grupi. Už tai gaunu pinigų. Aš jau kaip normalią algą užsidirbu. <...> Laikom šiek tiek gyvulių, bet jų neparduodam, auginam tik sava poreikiams. Vasaras laiks kits – pinigų daugiau. O ta mana vasara tęsiasi iki Kalėdų. Vasarą visokių drabužių prisimislėjus esu: renku visokias uogas, grybus, parduodu turguj arba supirkėjams“ [20].

Respondentės moterys kur kas išradingesnės: jos be darbo asmeniniame ūkyje užsiima ir kosmetikos platinimu, šunininkyste, miško gėrybių rinkimu ir pardavimu. Yra ieškoma alternatyvių užimtumo formų, kurios padidintų šeimos pajamas, pagerintų šeimos poreikių tenkinimą.

Įvairūs moksliniai tyrimai rodo, kad individo gyvenimo pajamas įtakoja šeimos ekonominė padėtis. Individas su mažomis pajamomis neturi reikalingos informacijos apie būsimą darbinę veiklą, taip pat nesugeba ilgam laikui planuoti savo ateities, įvertinti išsilavinimo efekto ateities pajamoms (Jucevičienė, 1998).

Materialinės galimybės

Siekiant išsiaiškinti materialines galimybes, respondentų buvo klausama, kokius poreikius patenkina dabartinės jų pajamos.

Respondentės moterys teigia „Gaunamas pajamas užtikrin tik būtiniausias poreikius: maists, mokesčiai...“ [1]. „Iš tos pašalpos, kurią gaunu, neužtenk net vaistams i maistui, o da reik mokesčius mokėti, vis tiek šiek tiek reik i higienas priemonėms, drabužių daba visai nebeperku“ [3]. „Užtenka tik maistui, mokesčiams, rūbus perkame padėvėtus, parvežtus iš kitų šalių. <...> Neturim pinigų pramogoms, išvykoms ar kitai veiklai“ [4]. „<...> galim patenkinti tik minimalius poreikius, sutaupyti nieka neišein, daug pinigų „suvalgom“ [7]. „Poreikiai patys paprasčiausiai tetenkinami: kad valgyti būtų, mokesčiams kad užtektų, dar šiokių tokių drabužių, avalynės nusipirkti“ [11].

Iš tyrimo duomenų, gautų interviu metu, matome, kad žemės ūkyje užimtų žmonių pajamos patenkina dažniausiai tik minimalius gyventojų poreikius.

Tačiau matome, kad dalis respondentų, iš gaunamų pajamų, leidžia sau atsipalaiduoti, turiningai praleisti laisvalaikį: „Užtenk minimaliai būtiniausiems reiklams, bet galim sau leisti pabaliavoti, papramogauti“ [6]. „Tačiau vasarą visada bent vienai dienai nuvažiuojam prie jūros“ [9]. „ Iš tų pajamų, kur gaunam, užsimokam mokesčius, užtenk ir skaniai pavalgyti, normaliai apsirengti, galim sau leisti ir kur nors nuvažiuoti i svečius <...>. Dar skiriam pinigų i vaikų papildomam mokymuisi: nupirkom kompiuterį, vyresnioji duktė lanka papildoma būrelį Moksleivių kūrybas centre“ [13]. „Gaunamos pajamos užtikrina normalų, bet tikrai nepasiturintį gyvenimą. Pakanka pinigų ir maistui, ir drabužiams, ir sūnaus mokslams, ir kitoms būtinoms išlaidoms [15]. „Kiek gaunam pinigų, tiek išleidžiam. Nesam pinigų vergai. Kas tas pinigs – popierius. Užtenk ne tik pavalgyti, bet i šiokioms tokioms pramogoms [18]. „Gyvenam, nors ne karališkai, bet valgia, drabužių, o i pramogų užtenk“ [20].

Lėšų stygius riboja ir edukacinių poreikių tenkinimo galimybes. Iš interviu protokolų: „<...>nepakank kursams pinigų, o nemokamų kursų nėra“ [2]. „Mokamų kursų lankyti dabar neturiu galimybės. <...> Siūlė persikvalifikuoti, bet<...> to aš negaliu sau leisti, nes ten irgi reikia pinigų, o jų ir taip trūksta“ [4].

Atlikus interviu, išryškėja, kad didžioji dalis kaimo gyventojų neturi galimybės vartoti bent minimalų kiekį prekių ir paslaugų, būtinų užtikrinti tinkamą gyvenimo lygį. Pagal žmogaus socialinės raidos koncepciją vartojimas neapsiriboja materialiniu vartojimu naudojant individų asmenines pajamas. Bendruomenė visada turi susiformavusius apdarų, būsto, maitinimosi, transporto, komunikacijų standartus. Asmuo, kuris negali visu tuo naudotis, yra atskirtas nuo visapusiško dalyvavimo visuomenėje (Žmogaus socialinė raida, 2001).

Iš interviu protokolų: „[sigijom daugiau gyvulių, supirkima kainas buva aukštesnes – išgyvenom. Daba daros sunkiau, dirbam da daugiau, bet pinigų nedaugėj, o mažėj, nes pinigai prarada verte“ [7]. „Parduodamos produkcijos kainos nėra aukštos, nelabai ką už gautus pinigus nuperki. i“ [9]. „Dabartiniu metu gyvulių dar auginam, bet šiuo metu geriau apsimek dirbti kitur, nes gyvulių supirkima kainas per mažas, kad galėtumei normaliai gyventi“

[13]. „Da prieš kelis metus, kai už išaugintą produkciją mokėja daugiau, laikėm nemažai gyvulių. Paskutiniu laiku už parduota produkciją nieka negaunam, o kiek da turim išleisti, kad tą produkciją pagamintumėm.“ [14].

Panašią mintį dėsto dar vienas respondentas: [8]. Dėl žemų supirkimo kainų kaimo gyventojams išgyventi iš savo ūkio pajamų darosi vis sunkiau. Prof. Grigas (1998) knygoje „Socialinių įtampų laukai“ akcentuoja, kad šiandieninis kaimas yra atsidūręs ekonominių „žirklių“ spąstuose, t.y. žemų supirkimo kainų ir aukštų pramonės gaminių bei paslaugų kainų supriešinime (Grigas 1998).

Į klausimą, jei turėtų pakankamai pinigų, ar skirtų dalį jų mokymuisi, respondentai teigė: „Pinigų mokymuisi skirčiau, bet dabą neturiu iš ko“ [1]. „<...>skirčiau vaikų mokslams, sava jau nebe“ [2]. „Vaikų mokslams jau pinigus reik pradėti taupyti, mums jau neberek“ [4]. „Mokslams pinigų nebeskirčiau, nors ir turėčiau, nes manau, kad esu per sena“ [7]. *Pinigų sava mokslams neskirčiau, nebelaiks. Kam be reikala pinigų mėtyti. Vaikams dabą reiks padėti mokslus baigti“ [19,11]. „Pats sava mokslams pinigų nelaidyčiau, užteks man tų mokslų“ [21].*

47 metų moteris kalbėjo: „Vaikų mokslams kad tik pinigų užtektų, mums tų mokslų neberek. Karve milžti galiu i be mokslą“ [10].

37 metų vyras teigė: „Ką jau ten svajoti apie pinigus mokslams i taip vos gala su galu suduriam. Šiais laikais milijonierius turi būti kad galėtum mokintis kur nors aukščiau“ [17].

40-metė respondentė, nedirbanti 10 metų, kalbėjo: „Mokslui pinigų skirčiau, jeigu jų turėčiau. Vertinu mokslą teigiamai, visada jį vertinau“ [12].

42 metų respondentė, taip pat nedirbanti jau 10 metų, teigė: „Vaikų mokslams pinigų jau tenka ieškoti, o savo – jei reikėtų, skirčiau taip pat“ [15].

Kita 40- metė, taip pat jau 10 metų dirbanti tik savo ūkyje: „Jei turėčiau pakankamai pinigų, mokymuis irgi skirčiau, bet tik išimtinai dėl būtina reikala – garantuota darba“ [20].

Šiandieninė materialinė padėtis nesuteikia galimybių mokytis. Net jei respondentai turėtų pinigų, ne visi jų skirtų mokymuisi. Respondentai nemato tikslo dėl kurio turėtų mokytis. Dažniausiai respondentai investuotų į vaikų išsilavinimą.

Užimtumas

Vienas iš svarbiausių žmogaus poreikių yra darbas. Tai būtina sąlyga kitiems poreikiams tenkinti. (Lapė, 1980). Todėl respondentams buvo pateiktas klausimas: „Kas jums yra darbas?“

Štai kaip apie darbą kalbėjo respondentai: „Svarbiausia gyvenime - darbs, galimybi užsidirbti pinigų i būti nu nieka nepriklausoma“ [3]. „Darbs – atlyginims, galimybi aprūpinti šeimą, ka nieka netrūktu“ [10]. „Darbs – pragyvenima šaltinis ir dar – kad neapkerpėtum“ [13]. „Darbs – būtinybi, ka eitų išgyventi“ [19]. „Darbs – užsiėmims, atlyginims, galimybi planuoti šeimos ūki“ [12]. „Darbas – pramoga, galimybi užsidirbti pinigų, pabūti tarp žmonių“ [17].

Repondentai darbą sieja su galimybe aprūpinti šeimą ir save, patenkinti bendravimo poreikį. Tai kartu ir būdas tapti nepriklausomu. 37 metų moteris teigia: „Žmogui darbas – ne tik pajamos, bet ir galimbė realizuoti save, pasijusti reikalingu, sugebančiu užsidirbti, išlaikyti šeimą [4]. Taigi iš respondentų interviu išryškėja, kad darbas gali patenkinti žmogaus ne tik materialinius, bet ir dvasinius poreikius.

Darbas nėra tik pajamų šaltinis. Dar 1955 m. Freud'as teigė, kad „joks kitas gyvenimo būdas asmens nesusieja su realybe, kaip darbas, kuris įjungia žmogų nors į nedidelę realybės dalį – į visuomenę“. Profesinės veiklos metu atnaujinami asmeniniai kontaktai (Informacija bendruomenių.centrams, 2000).

„Užimtumas asmenybės lygyje – tai individuali profesinė karjera, profesinių sugebėjimų bei galimybių panaudojimas, pajamos bei gyvenimo lygis, socialiniai ryšiai, gyvenimo stabilumas ir galimbė planuoti savo ir savo šeimos ateitį“ (Bagdžiūnaitė, 1994, p. 37).

Iš interviu protokolo: „Turiu vilties gauti kokį nors darbą, kad vaikus galėtume išleisti ten, kur jie norės mokytis „Perspektyva - bet kokiu būdu gauti darbą, tokiu būdu pakeisti šiandieninę padėtį [5]. „Svarbiausia gyvenime – darbs, bus darbs, bus ir pinigų, o kai bus pinigų, bus mažiau problemų“ [6]. „Nuolatinis darbs pakeistu gyvenima: galėtumėm i buiti pagerinti, i sau darbus pasilengvinti, sveikatas sutaupyti“ [8]. Atsibodo tiek metų namuose, norisi išeiti į darbą, pamiršti visas problemas, o svarbiausia žinoti, kad, pasibaigus mėnesiui, tu gausi atlyginimą už darbą“ [9]. „Pastovus darbs – tai gyvenima pagrinds. Tai kartu ir pastovūs pinigai, katrie leidž pačiam normaliai gyventi, užtikrinti šeimos normalų gyvenimą [14].

Visi šie respondentai yra asmenys, dirbantys sau. Tačiau jie jaučia nepasitenkinimą dabartine savo padėtimi, darbas ne savo ūkyje, jų nuomone, galėtų pakeisti esamą situaciją, pakeisti jų ir jų šeimų gyvenimą. Dirbami savo asmeniniame ūkyje jie negali siekti profesinės karjeros, negali panaudoti savo profesinių sugebėjimų, jaučia materialinį nepriteklių. Kaimiečiams trūksta gyvenimo stabilumo, dėl to sunku planuoti šeimos biudžetą, o kartu ir jos ateitį. Jie nori jaustis saugūs.

Iš atliktų interviu ryškėja, kad trūksta savirealizacijos poreikių patenkinimo. 37 metų moteris, nedibanti jau 8 metai, teigia, kad „<...> norisi realizuoti save, kol dar nepasenau, užsidirbti pinigų, pasijusti finansiskai nuo nieko nepriklausoma“ [4].

Tai susišaukia su Maslow poreikių tenkinimo teorija. Pagal šią teoriją visi žmogaus poreikiai yra išsidėstę tam tikra tvarka. Pirmiausia žmogus stengiasi patenkinti savo fiziologinius poreikius; maitinimosi, miego, kvėpavimo ir kt. Kai šie poreikiai bus patenkinti, jie sieks aukštesnės pakopos – saugumo poreikių tenkinimo. Patys aukščiausi poreikiai – saviraiškos arba, kitaip sakant, savirealizacijos poreikiai (Želvys, 1995). Norėdamas patenkinti poreikius, žmogus tampa aktyvesnis, turi mąstyti, o po to įgyvendinti tai, ką jis sumanė.

Netekus darbo atsiranda įvairių problemų: ekonominių, psichologinių, socialinių. Darbo netekimas kaip pastovaus pragyvenimo šaltinio praradimas neretai išprovokuoja ir gyvenimo vidurio krizę. 35-45 metų asmenys tokioje situacijoje dažnai palūžta, linksta į depresiją, nepastebi savo teigiamų bruožų, nemato ateities perspektyvų. (Jonušienė, 1994).

Tai patvirtina dvi respondentės iš dvidešimties, kurioms jau per 40 metų. Jos teigia: „Gdytojai diagnozava depresiją, daba jau geriau, nes vartoju vaistus. <...> būn „tamsių“ dienų, kai nieka nesinor, nesimata prošvaisčių.“ [2]. „Prieš du metus susirgau, gydytojai pripažina depresiją. [3].

Respondenčių atsakymai patvirtina Bagdžiūnienė (1994) teiginį, kad „ekonominė deprivacija sukelia šiuos neigiamus psichologinius reiškinius: savanorišką psichologinę izoliaciją, nesugebėjimą prisitaikyti, bendravimo stoką, depresiją“ (Bagdžiūnienė, 1994).

2.5.2. Mokymąsi visą gyvenimą lemiantys socialiniai veiksniai

Išsilavinimo įgijimo galimybės tampriai siejasi su **šeimos struktūra**, artimiausia individą palaikančia **aplinka**, bei jo paties **socialiniu aktyvumu**.

Išsilavinimas – ugdytinių proto galių plėtros lygis (Brunevičiūtė 2000). Raštingumo ir išsilavinimo lygis lemia žmogaus sveikatą ir gerovę bei dažnai tampa pajamų šaltiniu, praplečia galimybes dalyvauti visuomenės socialiniame, ekonominiame, kultūriniame, politiniame gyvenime.

Žmogaus socialinės raidos požiūriu, raštingumas – tai asmens galių plėtra, galimybė įgyti kokybišką išsilavinimą, atitinkantį visuomenės socialinius poreikius. „Žmogaus išsimokslinimas yra daugiau nei raštingumas, tačiau raštingumas yra svarbiausioji ir neatskiriama išsimokslinimo dalis“ (Žmogaus socialinė raida, 2001, p. 117). „Išsimokslinimas – formalizuotas, sistemingas procesas, kurio metu vieni visuomenės nariai perduoda kitiems žinias, vertybes, įgūdžius, o kiti įgyja atitinkamą išsimokslinimą ir taip tampa pajėgūs atlikti tam tikras socialines užduotis“ (Pruskus, 2004, p. 129).

Iš interviu protokolo: „<...>kuo didesnę išsilavinimą turėsi, tuo geriau pats jausies, tuo geriau priims visuomenė, o pirmiausiai darbdavys“ [9].

40 metų respondentė teigė: „Dažniausiai darbus siūla vyrams, o moterims pasirinkima, kurios netur jokių mokslų baigusias, nelabai ir yra. Manau, kad greit be aukštoja išsilavinima jokia darba greit negausi“ [12].

Respondenčių mintys susiškaukia su Valentinavičiaus (2001) mintimi, kuris teigia, kad Lietuvoje pastaraisiais metais pastebima vis didesnė nedarbo priklausomybė nuo išsilavinimo. Vadovėlyje „Žmogaus socialinė raida“ (2001) pabrėžiama, kad turintis geresnę išsilavinimą žmogus turi geresnes galimybes gauti geriau apmokamą darbą .

Socialinė padėtis. Pruskus (2004) teigia, kad šeima suteikia tai, ką galima pavadinti gautąja socialine padėtimi. Tradicinėse visuomenėse šeimos suteikta socialinė padėtis praktiškai nesikeisdavo per visą žmogaus gyvenimą. Šiuolaikinis socialinis mobilumas suteikia asmeniui galimybes pasiekti kitokią padėtį nei gali suteikti šeima.

Siekiant išsiaiškinti respondentų socialinę kilmę ir tėvų išsilavinimą, buvo klausama, kokiose šeimose respondentai augo, koks buvo tėvų, brolių, seserų išsilavinimas.

Iš interviu protokolų: 45 metų vyras, agronomas, pasakojo: „Užaugau vidutiniškai gyvenančioj kolūkiečių šeimoj. Tėvai buvo baigę tik pradinę mokyklą. <...> Tėvai mani i seseri išleida mokintis į spec.vidurines mokyklas“ [1]. 37 metų respondentė, virėja, kalbėjo: „Abu tėvai buvo baigę specialiąsias vidurines mokyklas, įsigiję geras specialybes, turėjo gerus darbus. Tėtis dirbo inžinieriumi mechaniku, mama – zootechnike, fermos vedėja. <...> Šeimoje užaugome trys vaikai. <...> Mudu su broliu baigėme vidurines mokyklas ir įsigijome darbininkiškas profesija. Sesuo neakivaizdžiai baigė aukštąją mokyklą“ [4]. 44 metų respondentė, zootechnikė, pasakojo: „Mama dirbo darbininke žuvų fabrike, tėvas buvo jūreivis. Jis buvo baigęs jūreivystės mokyklą. Mama buvo baigusi tik tris ar keturias klases. Sesuo su broliu įsigijo spec. vidurinį išsilavinimą, aš - aukštąjį“ [5].

45 metų vyras, statybininkas, teigė: „Tėvai visa gyvenima dirba kolūkia fermoj. Tėva išvis retai matydavom, nes mėgdava po darba išgerti. <...> Abu su broliu baigėm profkes, įsigijom specialybes. Abudu tėvai buvo baigę tik po keturias klases“ [8].

37 metų respondentė, užaugusi nepilnoje šeimoje, teigė: „Mama neturėjo tiek lėšų, kad galėtų išleisti mus į aukštesnius mokslus. Visgi buvo trys vaikai. Brolis ir sesuo baigė profesines mokyklas, aš – tik vidurinę. Aš buvau baigusi vidurinę mokyklą ir mokiausi virėjos specialybės, kai sunkiai susirgo mama.<...> turėjau atsisakyti mokslų“ [9].

Respondentų atsakymai rodo, kad tėvų socialinė padėtis, išsilavinimas negali nulemti vaikų socialinės padėties ir jų išsilavinimo. Tai priklauso nuo daugybės faktorių, o pirmiausia nuo to, kokią vietą asmens vertybių hierarhijoje užima išsilavinimas.

Išsilavinimas kaip vertybė

Pasak Želvio (1995) vertybe vadiname tai, kas, žmogaus manymu, jo gyvenime svarbiausia. Tai, ką mes laikome vertybėmis, padeda tenkinti svarbiausius mūsų poreikius.

„Daiktas, procesas ar reiškinys, kuriam asmenybė teikia didžiausią reikšmę ir kuris lemia asmenybės veiklos kryptingumą, vadinamas **vertybine orientacija** arba tiesiog vertybe“ (Suslavičius, 1995, p. 40).

Siekiant išsiaiškinti, ar šeimoje buvo vertinamas išsilavinimas, respondentų buvo klausama, ar buvo vertinamas išsilavinimas jų šeimose.

Iš interviu protokolo: „*Jie (tėvai, aut. past) norėja, kad mes turėtume gerus darbus, kad nereiktų „dirbti su šake“, kaip jiems teka visą gyvenimą dirbti“ [1]. Tėvai visą gyvenimą daug ir sunkiai dirbo, todėl skatino mus, vaikus, mokytis [3]. „Užaugau šeimoje, kur mokslas, vaikų išsilavinimas buvo laikomas labai svarbiu“ [4]. Mums pasakoja, kad labai mokintis norėja (tėvas, aut. past.), bet nebuva sąlygų. <...Tai i mus mokintis ragindava“ [18].*

Iš respondentų atsakymų išryškėja, kad šių respondentų šeimose išsilavinimas buvo laikomas vertybe. Didžioji dauguma respondentų tėvų, suprasdami išsilavinimo svarbą žmogaus gyvenime, buvo pozityviai nusiteikę į vaikų mokslą, galimybę įgyti kuo aukštesnį išsilavinimą.

Tačiau išryškėjo ir kita nuomonė, kad dalies respondentų šeimose išsilavinimas nebuvo svarbus. Gyvenimo tikslas šiose šeimose orientuotas į fiziologinių poreikių patenkinimą, į materialiuosius dalykus gyvenime.

Iš interviu protokolų: *Tėvai <...> daug dėmesia mūsų mokslams neteiki. Jei būdava kokie darbai, tai i nu mokyklas palikdava“ [13]. „Nors, kai dar abu gyvi buvo, nelabai tesidomėja mūsų mokslu. Abu buvo tokių senoviškų pažiūrų. Norėja, kad geriau dirbtumėm namuose ūkia darbus“ [16]. „Kadangi šeimoje buvo 5 vaikai, o pinigų nebuvo daug, todėl ir aukštesnių mokslų mūsų niekas nepasiekė, nelabai kam ir rūpėjo. Svarbu, kad būtų pavalgydinti, aprenkti“ [15].*

Esama tiesioginio ryšio tarp žmonių socialinės atskirties ir menko išsilavinimo. Skurdas daliai žmonių neleidžia pasiekti gero išsilavinimo. Veličkienė (2003) teigia, kad menkas išsilavinimas didina skurdą. Tai akcentuojama ir skurdo mažinimo strategijoje; „<...>išsilavinimo stoka yra skurdo tikimybę skatinantis veiksnys“. Strategijoje pabrėžiama, jog didelė tikimybė, kad skurstančiose šeimose užaugę ir negavę išsilavinimo vaikai skurs ir jau sukūrę savo šeimas“ (cit. pagal Ratkevičienę, 2003, p. 23).

Šeimos struktūra

Šeima – žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų (kartais ir artimų giminaičių), gyvenančių kartu (Dabartinis lietuvių klabos žodynas, 2000).

Šeima yra svarbiausias socializacijos intitutats, nes joje žmogus ateina į šį pasaulį, vystosi, miršta (Leliūgienė, 1997).

Pagrindinę **šeimos struktūrą** sudaro *padėtis šeimoje* ir *vaidmenys*. Padėtis išreiškia individo vietą ir santykius šeimos struktūroje. Individo vaidmenį apibrėžia tam tikras teisių, įsipareigojimų ir lūkesčių darinys. Vertybės, normos, baudmės ir paskatinimai lemia kasdieninį šeimos funkcionavimą (Leonavičius, 2004).

Siekiant išsiaiškinti respondentų vertybinę orientaciją, t.y. ar šeima yra jiems vertybė, buvo užduodamas klausimas: „Kas jums yra šeima?“

Iš interviu protokolų: *„Artimiausi žmonis – mana šeima. Tai viskas ką aš turiu“ [2]. „Šeimos gerovė man svarbiau už viską. Viskas joje svarbu: tarpusavio santykiai, sveikata, normalaus gyvenimo užtikrinimas“ [4]. „Šeima*

man viskas, visas gyvenims. Svarbiausia – vaikai, sutarimas, sveikata“ (9). „Šeima – gyvenims, džiaugsmas. Labai svarbu šeimoj – vaikai, tarpusavia santykiai“ [13].

Gyvenimo prasmė matoma šeimoje, vaikuose. Tai labai ryškiai pastebima respondentų atsakymuose : *“Šeima aukščiau visko. Jei nebūtų šeimos, daug ko nereikėtų. Šeima – tai postūmis į priekį. Darbą keiti, ieškai, tobulėji - tai vis dėl šeimos. Gyvenims be vaikų – gyvenims be prasmės“* sako 40 metų vyriškis, auginantis tris vaikus [18]. *Namai, šeima – tai viskas ką turiu ir dėl ko gyvenu“* [5].

Tačiau žmogus negali gyventi tik dėl vaikų. Negalima pamiršti, kad yra dar ir kiekvieno žmogaus asmeninis gyvenimas. Pagrindiniai psichikos dėsniai sako, kad žmogaus psichinė raida nenutrūksta iki gilios senatvės. Jie teigia, kad vaikai negali būti vienintelis gyvenimo tikslas ir prasmė. Geriausiu atveju tai yra vienas iš tikslų ir kartu vienas iš būdų turtinti savo asmenybę. Suaugusiems reikia vaikų, kad galėtų gyventi drauge su jais, o ne vien jų labui. Tėvai, kurie viską atiduoda vaikams, mažai rūpinasi savimi, psichologijos požiūriu elgiasi neprotingai, nes atsisako atlikti pareigą sau, savo asmenybei. Ir ne tik sau, bet ir savo vaikams: juk ko neturi pats, negali duoti kitam. „Vaikai turi matyti, kad jų tėvai gyvena savo asmenišką, įdomų suaugusiųjų gyvenimą, tegu nevisada suprantamą, bet visada gerbtiną“ (Aleksičikas, 1980, p. 119).

Yra šeimų, kurios apsiriboja tik materialiniu vaikų aprūpinimu: *„Šeimoj svarbiausia - vaikai. Reikia žiūrėti, kad būtų pavalgę, aprenkti, kad nesijuoktų, nesišaipytų ar užgaulinėtų juos kiti vaikai“* [12]. *„Nesinori, kad vaikams ko trūktų, taivisą gyvenimą plėšaisi dėl vaikų“* [9].

Kita 37 metų respondentė teigė: *„Neturim pinigų pramogoms, išvykoms ar kitai veiklai. Nors vaikus į ekskursijas stengiuosi visada išleisti“* [4].

„Šeima – tai grupė, tenkinanti savo narių poreikius“ (Navaitis, 1999, p. 14). Gyvenimas šeimoje neapsiriboja vien tik materialiniu šeimos aprūpinimu ar saugumo užtikrinimu. Pruskus (2004) pabrėžia, kad šeima atlieka net keletą funkcijų: reprodukcijos, globos, saugos ir emocinės paramos; socializacijos; seksualinio elgesio reguliavimo; socialinės padėties suteikimo. Jovaiša (2003) teigia, kad „šeima yra relaksacijos ir rekreacijos vieta“. Šeimoje įdomiai kultūringai ir prasmingai tvarkomas laisvalaikis stiprina pasirengimą veiklai (Jovaiša, 1998, p. 207).

Daugumos respondentų vaikai dar mokyklinio amžiaus. Interviu metu respondentai išreiškė tokius lūkesčius: *„<...> turiu vilties gauti kokį darbą, kad vaikus galėtume išleisti ten, kur jie norės mokytis“* [4]. *„Labai svarbu, kad mergeles normaliai pabaigtų mokyklą“* [11]. *„Perspektyva – vaikus į mokslus išleisti, kad jų gyvenims būtų normalus“* [12].

Kita 37 metų moteris kalbėjo: *„Vyresniajam labai gerai sekasi mokykloj, yra pirmūnas klasėj. <...> Smagu, kad bent vaikui geresnė ateitis bus, jei gerai baigs vidurinę“* [9].

40 – metų vyras teigė: *„Svarbiausia – ka baigtu mokslus, neužirštu gimtines“* [18]. Kitas 40- metų respondentas kalbėjo: *„<...> daba i kuriam su žmona planus, kaip vaika į mokslus išleisti. Jei nebus kitaip, daba gali paskola pasimti, o paskui gražinsi“* [21].

42 metų moteris, kurios sūnus jau mokosi universitete, teigė: *„Vaikams aš vis kartoju – mokykitės, kiauless aš i pati pasišersiu. Sūnų skatinu nesustoti, o tęsti studijas magistratūroje, nes greitai bakalauro nebeužteks, o ką paskui darysi“* [15].

Respondentų buvo klausiama, ką patartų savo vaikams. Štai kaip kalbėjo respondentai: *„Vaikams patarčiau mokytis, kad socialybę išgytų, tada ir darbą turės“* [17]. *Vaikams patarims – mokytis, nors ta ateitis da toli i nežinoma. <...> Viska padarysiu, ka tik mokintus, siektu aukštoja moksla“* [20].

Išanalizavus respondentų atsakymus galima teigti, kad šiandieniui kaimo žmogui išsilavinimas yra vertybė. Tėvai savo lūkesčius sieja su vaikų išsilavinimu, galimybe gyventi geriau,

negu jie gyvena. Valentinavičius (2001) teigia, kad išsilavinimas tampa vis labiau siektina vertybe, nes jis turi įtakos žmonių galimybėms darbo rinkoje, todėl jo siekimas turi būti visokeriopai palaikomas ir puoselėjamas tiek tėvų, tiek valstybės, nes didesnę galimybę gauti darbą turi įsigijusieji vidurinę nei pagrindinę išsilavinimą, o dar didesnę – aukštąjį išsilavinimą.

Vaidmenų pasiskirstymas šeimoje. Alekseičikas (1980) teigia, kad evoliucija privertė žmogų ne tik prisitaikyti, bet ir pasiskirstyti darbą, sukurti sudėtingą socialinę organizaciją, ugdyti asmenybę, pagaliau palaikyti psichinę pusiausvyrą šeimoje ir už jos ribų.

40-metė respondentė, turinti du mokyklinio amžiaus vaikus, pasakojo: „Kol vaikai buvo maži, važinėdavau į Maskva prekiu. Parvežusi parduodavau, uždirbdavau. Po to tas verslas žluga, sugalvojau kita.<...> prekiaudavom turguj mėsa“ [13]. 42 metų respondentė kalbėjo: „Šiandieninę savo padėtį apibūdinčiau kaip normalią, nes pati pasirūpinau tuo, kad šeima būtų bent minimaliai aprūpinta“ [15]. 37 metų respondentė, auginanti taip pat du vaikus, teigė: „Aš – namų šeiminikė: gaminu valgi, skalbiu, lyginu, prižiūriu sūnų, kiek reikia padedu prie gyvulių. <...> Aš turiu rūpintis visu ūkiu. Vyras – daugiau padėjėjas. Jam – sunkesni darbai“ [9]. Kita 40-metė moteris, turinti taip pat du mokyklinio amžiaus vaikus, kalbėjo: „Visą laik skaičiuoju, planuoju, kaip gyvensim, iš kur pinigų paimsim“ [20].

Kintančių ekonominių ir socialinių sąlygų kontekste mažai pakito atsakomybės ir vaidmenų namų ūkyje pasiskirstymas. Vaikų ir namų priežiūra iš esmės išlieka moterų pirminė atsakomybė, ribojanti jų ekonomines ir socialines galimybes. „Tačiau vyro – finansinio aprūpintojo, moters – namų šeimininkės šeimos organizacijos modelis jau nėra reikšmingas“ (Leonavičius, 2004, p. 249). Moterys pačios imasi atsakomybės už šeimos materialinį aprūpinimą, kuria planus ir, padedant sutuoktiniams, juos įgyvendina. Respondentės moterys – sprendimų priėmėjos, namų ūkio „vadybininkės“, globėjos, motinos.

Iš interviu protokolų; „Ūkyje padeda dirbti ir vaikai, jei yra namuose ir turi laiko“ [15].

Leonavičius (2004) pabrėžia, kad „šeima yra vienintelis socialinis institutas, kuriame vaidmenys ir atsakomybė pasiskirstomi amžiaus ir lyties pagrindu, o ne pagal interesus ar kompetenciją“ (Leonavičius, 2004, p. 237).

40 - metė, išsituokusi moteris pasakojo: „Turiu dvi dukras i nauja vyra (ar drauga, nežinau kaip čia geriau pavadinti). Kol kas da nesam ženoti, nors kartu gyvenam jau metus“ [12].

„Kohabitacija tampa laikina alternatyva tradicinei šeimai, šeimos kūrimas vis dažniau prasideda gyvenimu kartu nesusituokus“ (Leonavičius, 2004, p. 243). Tačiau šiai tiriamųjų imčiai tai nėra būdinga, nes tai vienintelė respondentė, gyvenanti su vyru ne santuokoje. Brandos amžiaus kaimo gyventojams priimtinesnis tradicinės nuklearinės šeimos modelis.

„Šeima – pati mažiausia visuomenės ląstelė, todėl visos socialinės institucijos turėtų jai padėti. Juk šeimoje formuojami žmogaus charakterio bruožai, požiūris į darbą, dorovines, kultūrinės vertybes. Šeimos stiprinimas, pagalba jai auklėjant vaikus, materialinių ir buitinių sąlygų gerinimas – tai viena iš valstybės veiklos krypčių“ (Leliūgienė, 1997, p. 86).

Socialinė aplinka

Socialinė aplinka – aplink žmogų esantis socialinis pasaulis; visuomeninės (materialinės ir dvasinės) žmonių gyvenimo, jų vystymosi ir veiklos sąlygos (Leonavičius, 1993, p. 221).

Mikrosistema – tiesiogiai prieinama aplinka, su kuria asmuo kasdien susiduria, kurioje gyvena. **Mezosistema** – aplinka, veikianti asmenį ne tiesiogiai, o per mikrosociumą. Tai – šeimos draugai, kaimynai, bendraamžių šeimos ir kt.; taip pat ir informacijos priemonės. **Makrosistema** – aplinka, kurioje asmuo gyvena. Ši aplinka apima šios aplinkos nariams būdingas vertybines nuostatas. **Chronosistema** (echosistema) – apima išorinius įvykius. Visos šios žmogų supančios sistemos vaidina didelį vaidmenį jo asmenybės socializacijos procese (Stašienė, Petkevičiūtė, 2003, p. 8).

Kaimo žmogus neretai neturi kito pasirinkimo, kaip tik dirbti žemės ūkio darbus ir šitokiu būdu stengtis išgyventi.

Kaip teigia respondentės moterys: „*kaime iš vis nėra darbų, o mieste ir taip pilna bedarbių*“ [5]. „*Darba netekau likvidavus bendrovę. <...>Atvirai sakant, į miestą eiti dirbti aš nenorėjau. Tai i likau dirbti namuos šeimininke*“ [2].

Pereinamuoju ekonomikos laikotarpiu susiklostė tokia kaimo gyventojų užimtumo situacija: žemės ūkis, nepaisant žymaus gamybos lygio kritimo, išlieka svarbiausia užimtumo sfera kaime. Didesnioji dalis darbingų kaimo gyventojų, neturėdami įsidarbinimo alternatyvų, priversta ūkininkauti arba dirbti žemės ūkio bendrovėse, taip užsitikrindama bent minimalų pragyvenimo lygį. (Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 2000).

Ikimokyklinio ugdymo institucijų nebuvimas kaime – dar vienas trukdis moterims, norinčioms ir galinčioms užsiimti darbine veikla.

37 metų moteris, nedirbanti jau septynis metus, teigia: „*Kadangi sūnus dar nedidelis, negaliu išeiti iš namų į jokią darbą, net jei ir atsirastų. Kaime nėra darželio, nėra kur palikti mažąjį, nes abiejų tėvai mirę*“ [9]. „*Aš nuolatinio darbo neturiu nuo tada, kai gimė dvynukai. Darželio nebuvo, artimų giminių netoliese irgi. Nebuvo kur vaikų palikti*“ [5].

Į klausimą, ar turite gyvenamąjį būstą, respondentai atsakė šitaip: „*Turim didžiulį namą...*“ [1]. „*Turim nuosavą namą*“ [2,8,18]. „*Gyvenu nuosavam name, kurio puse priklausa man, o kita pusi – vyrui*“ [3]. „*Jau septyni metai gyvename nuosavame name*“ [4]. „*Gyvename taip vadinamajame daugiabutyje*“ [5,9,10,11,12, 21]. „*Gyvenam nuosavam name, kurį gavau da iš kolūkia*“ [7]. „*Gyvenam tėvų name, bet mums priklausa antras aukštas. Dėl būsto problemų nėra*“ [13]. „*Nors gyvenam pas uošvius, vietas užtenk, nes puse nama atidavi mums. Net abu vaikai tur po sava kambari*“ [14]. „*Gyvename „alytnamy“, kurį gavau dirbdama kolūkyje*“ [15]. „*Smagu, ka sava nama pasistatėm*“ [19].

Gyvenamojo būsto problemų turi net keletas respondentų. Iš interviu protokolų: „*Turim būsta problema, gyvenam kartu su mama. Vietas mažoka: kambariukas i virtuvi. Vaikai jau dideli, sunkiai sutelpam*“ [6]. „*<...>gyvename pas uošvius. <...> Blogai, kai neturi sava kampa*“ [16]. „*Gyvenam kartu su mana tėvais: vienam gale – tėvai, kitam – mes su visa šeimyna. Nuosava atskira būsta neturim*“ [17]. „*Gyvenam su uošviene vienam name. Namelis mažas, tai i vietas mažai. Žadam plėsti namą, nes vietas mažai*“ [20].

Akivaizdu, kad didžioji dauguma respondentų neturi būsto problemos. Nuosavas būstas suteikia pasitikėjimo, suteikia saugumo jausmą. Saugumo poreikis patenkinamas tada, kai žmogus iš aplinkinių nejaučia grėsmės nei fiziniam, nei psichologiniam savo saugumui (Lapė, 1980, p. 12). Tai patvirtina ir respondentų atsakymai. Štai kaip savo namus įvertino 40- metis respondentas, pats pasistatęs nuosavą namą: „*Namai man – tvirtovi, garantija del ateities*“ [18].

Lapė (1980) teigia, kad nemažą įtaką žmogui turi aplinka, kuri tam tikra prasme lemia jo veiklą. Aplinkos poveikis žmogui priklauso nuo jo būsenos, žinių, patirties bei kitų individualių savybių. Todėl skirtingi asmenys toje pačioje situacijoje elgiasi nevienodai. P.Jarvis (2001) teigia, kad šiame pasaulyje žmonės nėra laisvi tobulėti bet kuria norima linkme; ženkliai mastu jie išmoksta ir tampa tokiu asmenybės tipu, kokį diktuoja jų socialinė aplinka.

Komunikacija

Psichologijoje *komunikacija* – „socialinės sąveikos rūšis – keitimasis reikšmėmis, t.y. reikšmių pranešimų perdavimas ir priėmimas“ (Psichologijos žodynas, 1993, p. 143).

Edukologai komunikaciją tapatina su bendravimu ir apibrėžia kaip tarpasmeninę arba grupinę žmonių veiklą, keičiantis patirtimi, žodiniais ir nežodiniais signalais (Jovaiša, 1993). *Komunikacija* – „nenutrūkstamas, nebaigtinis ir integralus procesas“ (Jucevičienė, 1998, p. 115).

Bendravimas. „Sąvoka **bendravimas** apima dviejų ar daugiau žmonių tarpusavio suvokimą, keitimąsi informacija, sąveiką ir santykius“ (Bendravimo psichologija, p. 11).

„Bendravimas tai prasminga tarpusavio sąveika tarp dviejų ar daugiau žmonių“ (Želvys, 1995, p. 14).

Siekiant išsiaiškinti, su kuo respondentai bendrauja, buvo užduodamas klausimas: „Su kuo palaikote ryšius?“

Iš interviu protokolų: „Turiu draugių da nuo kolūkia laikų, susieinam, pasikalbam“ [3]. „Be namiškių dar turiu draugių <...> bendraujame su kaimynais“ [4]. „Su kaimynais bendraujame tiek kiek reikia, nes gyvena šalimais daug kaimynų“ [5]. „Dar turiu giminių, gerų kaimynių su kuriom dažniausiai susitinku“ [10]. „Turiu daug artimų žmonių i be namiškių: draugų, kaimynų“ [20].

Respondentai vyrai pasakojo: „Draugauju i su kaimynais,<..> buteliuka išgeriam, pasišnekam“ [8]. „Namiškiai man patis svarbiausi, bet turim i gerų kaimynų, su kuriais i pirty pasimaudom, pasišnekam apie darbus, čerkele išgeriam“ [18]

Iš atlikto tyrimo interviu protokolų išryškėja labai įvairūs bendravimo poreikiai: padiskutuoti rūpimais klausimais, gerai praleisti laiką, gauti teigiamų emocijų, tiesiog pailsėti, pabūti artimų žmonių rate, atsipalaiduoti.

Kitas užduotas klausimas respondentams buvo: „Ar palaikote ryšius su kaimynais?“

Iš interviu protokolų: „Pasikalbam apie darbus, politika i šiaip viska, kas dedas“ [6]. „Kartais ir specialiai viena pas kita nueinam pasikalbėti, ar kokiom naujienom pasidalinti. Susėdam, kavos išgeriam, apie darbus, vaikus pasišnekam. Kitą kart net nėra ką veikti, tai nors su kaimyne pasišneki“ [10]. 42 metų respondentė teigė: „Turiu greta ir artimų kaimynių su kuriomis dažniausiai geriame kavą, pasikalbame, pasiguodžiame viena kitai“ [15]

Bendravimo psichologijoje (2003) pabrėžiama, kad bendraudami žmonės gali sėkmingiau tenkinti daugelį svarbiausių savo poreikių: 1) Keičiamasi informacija. Bendravimas padeda gauti reikalingų žinių. 2) Suteikia galimybę geriau suprasti ir pažinti save pačius. 3) Bendraudami galime dalytis savo mintimis ir jausmais, atskleisti savo individualybę, daryti aplinkiniams įtaką ir pan. (bendravimo psichologija, p. 11).

Tačiau yra dalis žmonių, kurie yra save „pasmerkę“ savanoriškai izoliacijai. Užsidarymas namuose rodo, kad atsidūrus mažai paskatų teikiančioje aplinkoje, priprantama nepriiminėti jokių paskatų. Ir toliau stengiamasi atsitverti nuo skatinamųjų poveikių (Psichologijos atlasas, I d., p. 149).

Štai ką teigė 45 metų respondentas „*Žmona, vaikai, sesuo, mama – patis artimiausi žmonis. Da susieinam su kaimynais, bet daba rečiau, nes kiekviens tur sava darbus, užsiėmimus. <...> Daba visi žiūr tik į sava pusę, esam atitolę nuo kaimynų. Gyvenam sava gyvenimą, kur kaip i visų kaimiečių, kiekviena diena prasided auštant i baigias saulei leidžiantis*“ [1].

41 metų moteris kalbėjo: „*Kiekviens rūpinas sava reikalais, nelabai kur išein. Taip i drauges nutola, kai i darba nebeinu. Susitinkam tik atsitiktinai*“ [7].

Lapė (1980) pabrėžia, kad patenkintas bendravimo poreikis tobulina asmenybę. Bendraudamas žmogus geriau pažįsta kitus ir save, įgyja visuomeninio gyvenimo patirties. A.Maslou poreikių teorija akivaizdžiai parodo, kokią svarbią vietą mūsų vertybių sistemoje užima bendravimas. Tai vertybė, kurios nepasiekus, sunkiai įgyvendinami kiti svarbiausi žmogaus poreikiai – poreikis gerai vertinti ir gerbti save, pasiekti visišką asmenybės saviraišką (Želvys, 1995).

Socialiniai ryšiai – įsisažmonintų ar neįsisažmonintų, būtinų ar atsitiktinių, organizuotų ar savaiminių socialinių santykių, sąsajų, priklausomybių visuma (Leonavičius, 1993, p. 227).

Siekiant išsiaiškinti respondentų socialinius ryšius, respondentams buvo užduodami įvairūs klausimai. Buvo klausama, ar respondantai turi artimų žmonių, neskaitant namiškių, su kuo dažniausiai praleidžia laisvalaikį.

Iš interviu protokolo: „*Laisvalaikį dažniausiai leidžiu su giminėm, kartais su kaimynėm*“ [3]. „*<...> laisvalaikį dažniausiai leidžiam su namiškiais savo namuose*“ [4]. „*Laisvalaikį visada leidžiam kartu su žmona, namiškiais. Be jų yr da draugų, giminių, pas kuriuos mes nuvažiuojam arba jie atvažiuoj pas mus*“ [6]. „*Be namiškių dar sugyvenam su kaimynais, draugaujame, kartu susieinam per šventes, gimtadienius. Yra toks rats artimų žmonių, su kuriais gali pasikalbėti, pasitarti*“ [13]. „*Laisvalaikį leidžiu ne namuose, bet su namiškiais*“ [20].

Iš interviu protokolo: „*<...> priklausau bendruomenės centrui, esu jo narė. Dalyvauju susirinkimuos, bandom spręsti kaimo pasitaikančias problemas*“ [2]. „*Aš priklausau kaimo bendruomenės centrui, esu viena pačių pirmųjų narių. Ten sprendžiam vietinės aktualias kaimo gyventojų problemas. Taip pat sutinku bendraminčių, sueinam, pasišnekam, pasipasakojam sava bėdas, rūpesčius...*“ [7]. „*Turiu bendraminčių ratą, su jais kartais praleidžiam i vakarus*“ [8].

Žmogui reikia kitų žmonių, su kuriais jis galėtų bendrauti, kartu praleisti laiką, kuriems jis taip pat būtų reikalingas. Bendravimo psichologijoje priklausymo poreikis apibrėžiamas kaip poreikis jausti, kad esi kokios grupės narys, kad esi tarp žmonių, kurie tau reikalingi ir kad tu esi jiems reikalingas. Šis poreikis patenkinamas, kai žmogus turi šeimą, kurios narius sieja šilti jausmai, priklauso kokioms organizacijoms, klubams ar kitais būdais susiranda bendraminčių (Bendravimo psichologija, 2003).

Socialiniai poreikiai - tie, kurie gali būti patenkinti tik tiesiogiai ar netiesiogiai dalyvaujant kitiems žmonėms (Bendravimo psichologija, 2003).

Socialinis aktyvumas

Socialinis aktyvumas – „sąmoninga ir tikslinga žmogaus veikla, kurios tikslas – pertvarkyti objektinę socialinę aplinką arba suformuoti aktyvią poziciją gyvenime“ (Leliūgienė, 1997, p. 16).

Aktyvumas ir pasyvumas

Aktyvumas – „didinimo, skatinimo, žadinimo procesas; būseną, savybę“ (Leonavičius, 1993, p. 10).

Pasyvumas – „lot. passivus – neveiklus, abejingas aplinkai, neturintis savarankiškumo“ (Leonavičius, 1993, p. 159).

Siekiant išsiaiškinti respondentų socialinį aktyvumą, respondentų buvo klausiama, koku būdu sprendžia savo problemas.

Iš interviu protokolų: „*Visas gyvenime išskylančias problemas bandom išsispręsti patys, kartais paded mama. Būn, kad del kura kreipiamės į seniūniją*“ [1]. „<...> *problemas sprendžiame patys. Jei tikrai rimta bėda, visada į pagalbą ateina tėvai*“ [4], [7].

37 metų moteris kalbėjo: „*Problemas sprendžiam patys, kaip ir ateitį ir savo gyvenimą kuriam patys. <...> Patys sugalvojam išeiti. Bet išeities dažniausiai ieškoti turiu aš*“ [9].

40-metis vyras teigė: „*Problemų visiems užtenk per gyvenimą. Bet mes nelakstom pagalbas ieškoti, su žmona tariamės. Į kitų reikalus nesikišu, bet jei kokia bėda atsitink, žinoma padedu*“ [21].

Pasak Suslavičiaus (1995), per daugelį amžių susiklostė socialinio elgesio norma, reikalaujanti padėti kitam žmogui. Respondentų buvo klausiama: „Ar esate jautrus kitų problemoms?“

Iš interviu protokolo: „*O kuom aš, pati būdama invalidi, galiu padėti kitam? Man pačiai reik pagalbas. <...> labiau paded kaimyni (nei buvęs vyras, su kuriuo gyvena kartu, aut. past.)*“ [3].

43 metų vyras teigė: „*Padedam i kitiems išspręsti (problemas, aut.past.). Man nėra sunku kaimynei senikei miste mokesčius užmokėti (ji sunkiai vaikšta), apiprekinti. Negaliu nepadėti, nes vaikai nesirūpin. Užėinu, paklausiu, ko reik, ar ko trūkst. Gyven viena, tai tur kas nors ja pasirūpinti*“ [11].

Iš interviu protokolų: „*Jei manęs kas nors paprašo pagalbos, niekada neatsisakau padėti. Mokykloje esu išrinkta į tėvų komitetą, padedu spręsti ten išskylančias problemas. Padėjau suorganizuoti labdarą, kai mokykla įsigijo pirmąjį kompiuterį*“ [4] Kita 44 metų respondentė teigė: „*Jei manęs paprašo pagalbos, tai stengiuos niekada neatsakyti. Pinigų pasklinti neturiu, bet darbu padėti, jei galiu, visada padedu*“ [5].

44 metų vyras kalbėjo: „*Kitų problemas – kas be ko: i darbuose, i visur kitur padedam sava draugų bei artimųjų ratui*“ [6].

Kaime senas, vienišas, neįgalus žmogus nėra paliekamas likimo valiai, nes visi vieni kitus pažįsta, žino, kaip jie gyvena, kokia jų sveikata. Visada atsiranda žmonių, galinčių jiems padėti, o dažniausiai sulaukiama pagalbos iš arčiausiai gyvenančių – kaimynų. Pasak Pivorienės (2004), draugai, šeimos nariai, giminaičiai sudaro neformalios socialinės paramos tinklą“. Sociologiniu požiūriu visuomenėje vienokią ar kitokią socialinę paramą turi, gauna ir teikia kiekvienas visuomenės narys.

Žmogaus socialinis aktyvumas gali reikštis ir kitomis formomis. Todėl respondentams buvo užduodamas klausimas, ar jie dalyvauja kokios nors organizacijos veikloje.

Iš interviu protokolo: „<...> *priklausau kaimo bendruomenės centrui, esu jo narė.* [4] .Bendruomenės centrui priklauso dar penkios respondentės: [2], [7], [9], [10], [16]. Deja, respondentų tarpe neatsirado nė vieno vyriškio, kuris dalyvautų bendruomenės centro veikloje.

Jacikevičius (1995) teigia, kad pagrindinė asmenybės aktyvumo priežastis yra įvairūs poreikiai. Poreikis yra tam tikra įtampa, atsirandanti netekus kokios nors pusiausvyros organizme. Aktyvumas – vienokie ar kitokie veiksmai pusiausvyrai atstatyti. Visuomeniniai poreikiai išreiškia individo siekimą bendrauti su kitais žmonėmis, dirbti, dalyvauti visuomeninėje veikloje (Lapė, 1980, p. 8).

Siekiant išsiaiškinti, ar respondentai yra aktyvūs visuomenės piliečiai ir atlieka savo pilietinę pareigą rinkimų metu, jų buvo klausiama, ar respondentai dalyvauja rinkimuose, kodėl dalyvauja ar nedalyvauja.

Štai kaip atsakė respondentai: *„Jokiai partijai nepriklausau. Galima sakyti, ka politika nesidomiu, nebent prieš rinkimus. Bet į rinkimus nueinu. Stengiuos visada pasinaudoti tuo, kuo galiu. Tačiau šį kart nusivyliau, jau turbūt daugiau neisiu niekur, i nebalsuosiu“ [13]. „Anksčiau labai domėjaus politika, dalyvaudavau rinkimuos, daba matau, ka kaima baig visi užmiršti. Atsimen tik tada, kai kaimiečių balsų reik, tada vilioj pigiom dovanėlėm, loterijom ir pan. Rinkimai baigias, baigias visas geroves. <...> Kaimė su kaimynais dažnai papolitikuojam, yr visokių nuomonių, bet didžioji dauguma nusivylę, jau nebenor jokių rinkimų. Ką beišrinktum, vistiek nuo to kaimui ne geriau, o dar tik blogiau“ [14].*

Kiti respondentai išsakė kitą poziciją. 45 vyras kalbėjo: *„Visada dalyvauju rinkimuos, stengiuos balsuoti už rimtus politikus, nes man rūp Lietuvos ateitis. Juk i pats ten gyvenu, i vaikai turės da ilgai gyventi“ [1].* Kitas 44 metų respondentas teigė: *„Rinkimuos dalyvaujam, reik sava nuomone pareikšti. Aš tai da kita kart gal i nevažiuočiau, bet manoji (žmona, aut. past.) nenusileidž“ [6].*

Iš respondentų atsakymų galima spręsti apie dalies kaimiečių nusivylimą Lietuvoje vykstančiais politiniais įvykiais, o taip pat jų išrinktais astovais. Kaip teigia prof. Grigas (1998), piliečių pasitikėjimas valstybe, jų praktiniai lūkesčiai susiję su ekonominės veiklos sąlygomis. Lūkesčiai turi tam tikras ribas. Kurdami ar atkurdami valstybę, piliečiai jai suteikia tam tikrą pasitikėjimo kreditą, kurį siekia ar tikisi susigrąžinti įvairiomis formomis: demokratinių laisvių įtvirtinimu, gyvenimo sąlygų gerinimu, asmens saugumu ir kitais pavidalais. Ne viena sociologinis tyrimas byloja, kad dalis Lietuvos gyventojų yra nusivylę atgauta nepriklausomybe. Piliečių nusivylimo išraiška – kritęs pasitikėjimas valstybinės valdžios institucijomis, pilietinis abejingumas.

Išryškėja kai kurių respondentų aktyvumas ieškant darbo. 67 metų respondentė, įgijusi tik vidurinį išsilavinimą, kalbėjo: *„Labai norėčiau išeiti į darbą. Pati skaitau rajoninius laikraščius, esu klausinėjusi net įmonėse, pažįstamų klausinėju...“ [16]* 40 - metis vyras, baigęs tik pagrindinę mokyklą, teigė: *„Kaip minėjau, domin tik darbs. Tam reikalui skaitau skelbimus laikraščiuos, esu užsiregistravęs darba biržoj, klausinėjuos per pažįstamus“ [21].*

Psichologijos atlase (2001) teigiama, kad psichinis žmogaus aktyvumas priklauso nuo sau pačiam keliamų impulsyvių arba ilgalaikių tikslų.

2.5.3. Mokymosi visą gyvenimą lemiantys kultūriniai veiksniai

Kultūrinė aplinka

Kr. Stoškaus tvirtinimu, kultūra kaip tik ir yra tam tikras „žmonių gyvenimo būdas, išaugęs iš jų gyvenimo sąlygų“ (cit. pagal Steikūniene, 2001, p. 56).

Lietuvių etninės kultūros pamatas – Lietuvos kaimas su savita kasdienio ir šventinio gyvenimo sankloda, gamtinių, geografinių bei istorinių sąlygų nulemtas žmonių charakterio savitumais. Etninė kultūra yra veikiama įvairių veiksnių bei pokyčių. Ji kito per šimtmečius, kinta ir šiandien. (Steikūnienė, 2001). Atkreipiant dėmesį į Lietuvos kaimą, galima pastebėti kaimuose išskylančius naujus kryžius, koplytstulpius. Kultūrinė aplinka labai svarbi kiekvieno žmogaus identitetui.

Kaip teigia 44-metis vyras: „<...>paskutiniaisiais metais yr atsigavęs kultūrinis gyvenimas – pastati koplytstulpiai, suorganizava kraštiečių šventę., vyka seniūnijas žemdirbių vakaroni, kur dalyvava keturių bendruomenių atstovai“ [14]. .Panašią mintį išsako ir 40-metė moteris: “O kaime kultūrinis gyvenimas pradeda atsigausti, organizuoją dabą daugiau renginių. Vyksta vakaronės, šventės įvairiom progom“ [13].

Į klausimą, kokie kultūriniai renginiai vyksta artimiausioje aplinkoje, respondentai atsakė: *„Dažniausias pramogas kaime – įvairios šventės: užgavėnių, jones ir kt; vakaronės. Praėjusių vasarą buvo kraštiečių šventi“ [1]. „Vyksta įvairūs kultūriniai renginiai. Daugiausia įvairios šventės, vakaronės. Kartais pakoncertuoją saviveiklinis ansamblis“ [2]. „Kultūras namuose vyksta daug įvairių renginių, bet daugiausiai proginiai, t.y. įvairių švenčių progom, minėjimai vyksta visokie, susitikimai su politikais“ [7]. Dažniausiai kaime vyksta įvairios šventės, vakaronės, saviveiklininkų koncertai – varžytuvės, susitikimai su žymiais to krašto žmonėmis (dažniausiai prieš rinkimus)“ [15].*

Išanalizavus interviu protokolus, galima teigti, kad kultūrinis gyvenimas aktyvėja, vyksta pakankamai daug ir įvairių renginių. Dažniausiai respondentų minimi renginiai: įvairios šventės, vakaronės, saviveiklininkų ansamblių koncertai. Kaime tebėra gajos etninės kultūros tradicijos. Renginių pagausėjimą lemia bendruomenės centro susikūrimas ir jo narių aktyvus kultūrinis darbas.

Atokesnių vietovių gyventojai teigia: *„Mūsų kaime tik prieš du metus vyka kraštiečių šventi. Dar vyksta minėjimai vasaria 16-osios Lietuvos nepriklausomybės atgavima proga, nes kaime yra kryžius žuvusiems už nepriklausomybę atminti. <...> O daugiau renginių niekas neorganizuoja, tai kartais nueinam į kita kaima kultūras namus“ [17]. Visokie renginiai vyksta: vakaronės, šventės, koncertai. <...> Anksčiau būdava įspūdingi vasaria 16-osias minėjimai pri kryžiaus, dabą jau priblėsa“ [18]. „Yra visokių renginių, tik spėk vasara lakstyti. <...> Mūsų kaime viens įsimintins renginys buva – kaima gyventojų susitikimas pasibaigus darbymečiui“ [19]. „Mūsų kaime buva tik viens renginys – kaima gyventojų šventi. Dą vyksta minėjimai vasaria 16- ają pri kryžiaus“ [20].*

Taigi šių gyventojų kultūrinis gyvenimas nėra toks gausus, kaip „centre“ gyvenančių, nors tas kultūros ir bendruomenės „židinys“ yra vos už pora kilometrų.

Į klausimą, ar pakanka kultūrinių renginių, respondentai teigia: *„Aš nesu didelis švenčių mėgėjas bei šokėjas, tai man tų renginių užtenk“ [1]. Kiti respondentai pritaria šiai minčiai: „Renginių nekažin kiek, bet užtenk“ [2]. „Tų renginių kaip i pakaktų...“ [7]. „Renginių tikrai nėra per mažai“ [9]. „O renginių užtenk, kad tik pinigų užtektų“ [11].*

Respondentai išsakė įvairias pastabas apie renginius, apie tai, kokių renginių jiems trūksta. Iš interviu protokolų: *„Būtų įdomu, ka vyktų susitikimai su įdomiais, žymiais Lietuvos žmonėm“ [1] „<...> tik reiktų juos pajvairstinti kitokiais, nes metai iš metų vis tas pats kartojasi“ [5]. „Gal tik norėtūs kokių nors naujoviškesnių“ [9]. „Trūksta kaime tik koncertų“ [11]. . „Jau kelinti metai kaime nebūn normalių koncertų, jokių spektaklių nieks neroda, kaip anksčiu kad būdava“ [12]. „Anksčiau dažnai vykdavo koncertai, i kuriuos atvažiuodavo Lietuvos estrados daininkai, dabar vyksta tik saviveiklininkų koncertai: vietinių arba kaimyninių kultūros namų. O norėtusi ir kitokių koncertų, spektaklių“ [15]. Kad trūksta koncertų, spektaklių teigia dar keletas respondentų: [2],[3],[4],[17], [20]. „Galėtų vykti šokiai „Kam per 30“ [17]. 40-metis vyras norėtų: “<...> ka arklių lenktynes vyktu“ [18].*

Respondentus tenkina vykstančių kultūrinių renginių gausa, tačiau pasigendama įvairovės, naujumo.

Kultūrinis aktyvumas. Šio veiksnio pagalba panaudojant šeimos strategijas, galima „stimuluoti bendruomenę ir visas šeimas mokytis dalyvaujant festivaliuose, šventėse, kituose renginiuose, kurie skatina mokymosi įpročių vystymą“ (Jucevičienė, 2001, p. 8).

Jakavičius (1998) teigė, kad kultūros institucijų ugdomasis poveikis yra dvejopas: sistemingas poveikis žmonėms, su kuriais dirbama nuolat (kūrybinės pakraipos sambūrių nariams) ir nesistemingas (įvairių renginių dalyviams, žiūrovams, klausytojams) – besikeičiančiai auditorijai.

Poveikis auditorijai gali būti; 1) šviečiamasis, kai renginių turinys gali plėsti, gilinti žiūrovų bei dalyvių socialinį patyrimą, lavinti jų skonį; 2) auklėjamasis, kuris gali formuoti pageidaujamas požiūrius, vertinimus, versti abejoti savais.

Siekiant išsiaiškinti respondentų kultūrinį aktyvumą, respondentams buvo užduodamas klausimas, ar jie lanko kokius nors kultūrinius renginius.

Iš interviu protokolo: „*Baltrušaičiai nėr toli, bet ten rečiau nuvažiuoju į renginius, kaip į miestą. Jaučiamės ten svetimi, nes dažniausiai būn savi ratai. Iš mūsų kaima mažai ten nuvažiuoj*“ [20].

37 metų moteris teigia: „<...>trūksta bendravimo su tolimesnių vietovių gyventojais. Mes, baltrušaitiškiai, dar milaitiškiai susieiname per šventes, vakarones ir šiaip kitom progom. Tolimesnių kaimų gyventojai nesilanko kultūros namuose organizuojamuose renginiuose“ [4].

Tolimesnių vietovių nuo kaimo bendruomenės centro gyventojai jaučiasi atskirti, rečiau lankosi organizuojamuose kultūriniuose renginiuose. Išanalizavus respondentų atsakymus išryškėja, kad atokesnių vietovių gyventojams trūksta ir informacijos apie organizuojamus renginius. Iš interviu protokolo: <...> būn, kad i nežinom, kokie renginiai vykst... <...> Tudėl jaučiamės atskirti, nelygūs, nors tai pačiai bendruomenei priklausom“ [20].

37 metų moteris, turinti dvi mokyklinio amžiaus dukras, pasakoja: „*Dar visada dalyvauju mokykloje organizuojamuose projektuose, šventėse, turistiniuose, bendruomenės dienose*“ [4]. Kitos respondentės moteris apie dalyvavimą mokyklos renginiuose pasakoja: „*Nueinu ir į mokyklos renginius. Jei vyras nenori, galiu eiti ir viena*“ [5].

Respondentės lanko kultūrinius renginius, nes nori atitrūkti nuo rutinos, atsipalaiduoti. 37-metų moteris teigė: <...> *Patinka būti tarp žmonių, noriu būti naudinga, reikalinga*“ [4]. Kita 44 metų respondentė kalbėjo: „*Smagu pabūti tarp žmonių, pašokti, atsipalaiduoti, pabėgti nuo namų rūpesčių, vaikų*“ [5].

44 metų vyras kalbėjo: „*Įvairūs renginiai vykst, bet dažniausiai važiuojam į Tauragę, ten i renginių daugiau, i su giminėm, draugais susitinkam, smagiai pasibūnam*“ [6].

Respondentas didesnę dėmesį skiria ne renginiams, o buvimui kartu su jam artimais žmonėmis.

Respondentai, lankydami kultūriniuose renginiuose, ne tik patenkina savo kultūrinius interesus, bet kartu pailsi, pasisemia jėgų tolimesniam darbui ir gyvenimui. Vitkienė (2002) teigia, kad tiek žmogaus darbinei veiklai, tiek fizinių jėgų atkūrimui, teigiamos emocinės, dvasinės būsenos atgavimui yra būtina rekreacijos aplinka, jos erdvė. „*Rekreacija – procesas, kurio metu vyksta žmogaus ir rekreacijos aplinkos aktyvi sąveika*“ (Vitkienė, 2002, p. 116). Viena iš žmogaus sukurtų rekreacijos aplinkų – įvairūs organizuojami renginiai.

Taip pat respondentams buvo užduodamas klausimas, ar respondentai patys dalyvauja kultūriniuose renginiuose (kaip dalyviai).

45 metų vyras teigė: „<...>aš niekur neinu, nedalyvauju, i nenorėčiau dalyvauti. Geriau jau televizoriu pažiūriu, paguliu arba pas kaimyną nueinu. <...> Geriau su kaimynu buteliuka vieni du išgeriam, pasišnekam, nei kur eiti nereik“ [8]

Vietoj kultūrinės, pozityvios veiklos, respondentas pirmenybę teikia kitai alternatyvai – pasyviai laisvalaikio veiklai arba užsimiršimui, „pabėgimui“ nuo savęs ir viso supančio pasaulio. Savaiginamieji gėrimai – būdas atsipalaiduoti, užmiršti problemas. Tačiau problemas išlieka.

44 metų respondentės teigimu: „*Geria ir senesni, ir jauni. Vieni geria iš nusivylimo, kiti – iš pasileidimo, nesirūpinimo savo ir savo šeimos gyvenimu, ateitimi*“ [5].

Jakavičius (1998) akcentuoja, kad žmonės į kūrybinės pakraipos sambūrius atveda įvairiausi motyvai: siekis patenkinti savo kūrybinius poreikius, kompensuoti prastą savijautą, atsikratyti vienatvės jausmo, patirti malonių išgyvenimų.

Respondentams taip pat buvo užduodamas klausimas, kokioje veikloje norėtų dalyvauti.

Iš interviu protokolų: „*Pats kultūriniuos renginius nedalyvauju, anksčiau mokykloj, senais laikais, tekdava vaidinti, šokti. Bet i tai varu priversdava. Daba tai jau nenoriu. Juoksis visi*“ [1]. „*Dalyvauti kaip dalyvis kultūriniuos renginiuos neturiu sugebėjimų. Niekada nedalyvavau jokiuos ansambliuos.<...> O su ta veikla, nežinau, nebent žmona nusivestų, pats viens neičiau*“ [6]. „*Smaagu pabūti žiūrovu, bet dalyviu būti nenorėčiau. Aš paprasčiausiai nesugebėčiau*“ [11].

O 42 metų moteris teigė: „*Kai mokiaus mokykloj, tai dainuodavau, šokdavau. Galbūt norėčiau dalyvauti saviveiklinėj veikloj, bet nedirštu. Tiesiog nenoriu, ka kaimynai šaipytus* [3]. 37 metų moteris kalbėjo: „*Pati kultūriniuose renginiuose nedalyvauju, bet norėčiau dalyvauti kaimo saviveikliniame gyvenime. Tačiau niekas nepasiūlė, o pati prašytis nedirštu.<...> Geriausia būtų šokti liaudiškus šokius*“ [4]. 41 metų moteris tap pat teigė: „*Pati kaip dalyvi nedalyvauju renginiuos, bet saviveikliniam ansambly dalyvaučiau, norėčiau šokti*“ [7]. 44 metų vyras teigė: „*Gal eičiau šokti, bet ka nēr kaime šokių ansambliā*“ [14].

Kaime įv. gyventojų sluoksniams prieinamesnis ir suprantamesnis saviraiškos būdas – meno saviveikla. Tačiau kai kuriems respondentams trūksta pasitikėjimo savo jėgomis. Nepasitikėjimą galima susieti su psichologinėmis nedarbo pasekmėmis. Pasak Bagdžiūnienės (1994), bedarbystės situacija sukelia žmogui galimybių nuvertinimą, beviltiškumo jausmą, nepasitikėjimą savo jėgomis.

2.5.4. Mokymąsi visą gyvenimą lemiantys psichologiniai veiksniai

Psichinių asmenybės savybių formavimuisi didelę įtaką turi socialiniai veiksniai. Tai pirmiausia socialinė aplinka, kurioje gyvena ir bręsta asmenybė.

Psichologiniai veiksniai – tai veiksniai susiję su asmenybės savybėmis ir raida. Tarp šių veiksnių: įgimti **asmenybės gabumai** ir įgyti **gebėjimai**, o taip pat su asmenybės poreikiais susiję veiksniai: **saviraiška, savirealizacija ir mokymosi motyvacija** (Štuopytė, 2003).

Gabumai ir gebėjimai

Gabumai – sugebėjimai, individualios psichologinės žmogaus savybės, lemiančios vienokios ar kitokios veiklos sėkmę (Psichologijos žodynas, 1993, p. 89).

Bendrieji gebėjimai – tai žinios, gebėjimai, įgūdžiai, požiūriai, vertybinės orientacijos, laiduojančios visapusišką individo asmenybės ugdymąsi, jos profesinį lankstumą, mobilumą bei įsidarbinimo galimybes. Bendrųjų gebėjimų įgijimas palengvina integraciją į darbo rinką tiek turintiems profesinę kvalifikaciją suaugusiems, tiek jos neįgijusiems.

Tikslu išsiaiškinti respondentų įgimus gabumus, respondentams buvo užduodamas klausimas, kokių jie turi ypatingų pomėgių.

Moterys pasakojo: „Labai patinka auginti, prižiūrėti gėles. Sodinu, persodinu, su kaimynėmis dalijamės daigeliais“ [2]. „<...> mėgstu auginti gėles, megzti, skaityti knygas, vasarą ir rudenį mėgstu grybauti. Grybauju ne tiek dėl naudos, kiek dėl malonumo. Miškas – atsipalaidavimas, laisvalaikio praleidimas“ [4]. „Patinka daug ką daryti. Mėgstu megzti siūti, siuvinėti, knygas skaityti.<...> Pomėgį siūti, megzti derinu su darbu“ [5]. „Laisvalaikiu mėgstu megzti, laikraščius skaityti, valgi gaminti, aplinka tvarkyti. Labai daug dėmesia skiriu aplinkai vasaras sezona metu, smagu, kai aplinka sutvarkyta, gėles, o ne piktžoles aug. Nors laika nemažai užim, bet tai malonus užsiėmims. Atgaiva dūšiai. <...> Mėgstu paskaityti apie gėles, dekoratyvinius augalus. <...> Da kada televizoriu atsigulusi pažiūriu...“ [7]. „Geriausias draugs – televizorius. <...> patink namus švarintis, kambarius tvarkyti, valgyti virti. Kai turiu laika, knygų paskaitau, laikraščių. Kaime yr biblioteka, tai ten visko gali gauti“ [10]. „Patink viskas, ka susiję su muzika, daina. <...> Dar, laika turėdama, televizoriu pasižiūriu, laidas visokias žiūriu, žinias, kartais koki filmą pasižiūriu. Žinias žiūriu, nes įdomu, kas nauja, kas dedas aplink. <...> Spauda skaitau, pasiimu iš bibliotekas, nes užsisakyti nelabai yra iš ko. Mana hobi – horoskopai. <...> Dar labai mėgstu skaityti eilėraščius“ [12].

Lėšų stygius riboja spaudos pasirinkimo laisvę, nes ne visi respondentai išgali užsisakyti arba nusipirkti pageidaujama žurnalą, ar laikraštį. Tačiau bent minimaliai padėtį gelbsti kaime dar tebegyvuojanti biblioteka. Išryškėja įdomi moterų rekreacijos forma – gėlių auginimas, priežiūra. Žmogus save išreiškia įvairiais būdais: kalba, mimika, gestais. Tačiau apie savo stilių jis praneša ir savo gyvenamosios aplinkos apipavidalinimu. Tačiau šis saviraiškos būdas būna dažnai finansiškai ribojamas dėl nepakankamų lėšų. „Žmogaus veiklos atitikimas gabumams – viena būtiniausių jo asmeninės laimės sąlygų. Tik patinkanti veikla suteikia laimę, ir pasitenkinimą“ (Žemaitytė, 1997, p. 46).

O štai kaip atsakė respondentai vyrai: „Mėgstu skaityti laikraščius, žurnalus, žiūrėti televizorių. Niekada nepraleidžiu informacinių laidų [1]. „Labiausiai mėgstu technika remontuoti, turiu tokia gyslele. Dar patink televizoriu pažiūrėti, mėgstu laidas apie technika. („Ekipažas“, „Keliai mašinas, žmonės“). <...> Žiūriu visada „Žinias“, ka žinočiau kas vykst pasauly, ka nebūčiau atsilikes. Laikraščius mėgtu skaityti...“ [6]. „Labiausiai mėgstu žiūrėti televizorių i skaityti laikraščius. Kiekviena diena žiūriu žinias, filmus visokius, dar kartais kokias laidas pasižiūriu, pvz. „Sroves“, „Kitoks gyvenimas“ ir pan. Mėgstu žiūrėti laidas kai politikai ar partijas ginčijas tarpusavy“ [8]. „Laisvalaikiu dažniausiai žiūriu televizorių, skaitau laikraščius. O kai būnu labai pavargęs, tai iš vis anksti einu miegoti. Kiekvieną dieną stengiuos nors žinias pažiūrėti...<...> Planuojant darbus rytdienai, būtinai turiu žinoti orų prognozes“ [14]. „Pomėgiai – valgyti daryti, žiūrėti televizri...<...> Spauda patink, bet ka ne visada laikraščių turim. <...> Labiausiai mėgstu žvejoti vasarą [17]. <...> Aš esu medinuks: patink viska iš medžia daryti. Stengiuos ne taip sau padayti, o kad gražu būtų, tai ornamentus kokius paraižau, išpjaustau. <...> Esu linkes šiek tiek į liaudes daile, dirbinėju ne tik iš medžia, bet i iš metala“ [18].

Respondentų vyrų laisvalaikyje vyrauja ramios, fiziškai gana pasyvios laisvalaikio veiklos rūšys: skaitymas, televizijos laidų žiūrėjimas (Nors žiūrėti televizorių mėgsta ir moterys). Gyvendamas visuomenėje žmogus negali atsiriboti nuo jos, nuo to, kas vyksta Lietuvoje ir pasaulyje. Todėl respondentai domisi politika ir visomis kitomis gyvenimo aktualijomis, kurias sužino iš masinių informacijos priemonių. Kličius (1995) teigia, kad pablogėjus materialinėms gyvenimo sąlygoms, žmonės vis daugiau laisvalaikio sieja su masinės informacijos priemonėmis: televizija, radiju, periodika.. Populiariausia laisvalaikio praleidimo forma tampa televizijos laidų žiūrėjimas. Tuo būdu televizija tapo viena populiariausių masinės informacijos šaltinių, meno, literatūros propaguotoja, o daugeliui žmonių – ir pramoga. Tai ypač patogiu, ir nereikalauja papildomų išlaidų, prisiruošimo. Televizija daugeliui žmonių suteikia galimybę priartėti prie kultūros vertybių, praplėsti savo akiratį, išsiblaškyti, ji papildo informaciją. Tačiau be privalumų

televizija turi ir nemažai trūkumų. Pastebėta, kad žmonėms, nuolat žiūrintiems televizijos laidas atsiranda tarsi priklausomybė. Jie sunkiau renkasi kitas veiklos rūšis: sunkiai prisiruošia į koncertą, spektaklį, sporto varžybas, ar kitą renginį, nespportuoja, nesusigundo kelionėmis, mažiau linkę užsiiminti fiziškai aktyvia veikla.

Saviraiška

Saviraiška, savirealizacija – „asmensybės savęs reiškinys veikla (sugebėjimų, gabumų realizavimas, poreikių patenkinimas, tikslų pasiekimas), savęs įkūnijimas tos veiklos rezultatuose“ (Psichologijos žodynas, 1993, p. 265).

Į klausimą, kuo respondentai domisi, buvo išsakytos štai tokios įdomesnės respondentų (vyrų) mintys: „<...> labiausiai domina javų auginimas, priežiūra. Domiuos perspektyvom žemės ūky, naujovėm. <...> domiuos politika, ir politikais...“ [1]. *„Labiau domiuos siūlomais darbais Lietuvoj, o taip pat galimybėm išvažiuoti į užsienį.“* [14] *„Domiuos žvejyba. Visas laidas apie žvejyba žiūriu. Visada pasižiūriu žinias“* [17]. *„Domiuos, kur geresni darba gauti“* [21].

Moterų išsakė tokias mintis: *„Pastaruju metu labai domina, kaip galėčiau gražiau susitvarkyti namų aplinką. Skaitau žurnalus, knygas šia tema“* [2]. *„Domiuosi šiek tiek politika, įvykiais Lietuvoje ir pasaulyje. Labiau domina augalų priežiūra, aplinkos sutvarkymas. Pernai šiek tiek dėl ligos apleidau savo gėles, daržus, tačiau šiemet jau dabar skaitinėju, domiuosi įvairiomis gėlių rūšimis, planuoju, ką kur sėsiu ar sodinsiu“* [3]. *„Dabar labiausiai domiuosi, kur gauti darba. O šiaip dar domiuosi politika, ypač prieš rinkimus, įvykiais pasaulyje ir Lietuvoje.“* [4]. *„Dar domiuos tu, kas vyksta pasauly, Lietuvoj. Domin naujovės žemės ūky“* [7]. *„Domiuos labiausiai, kur gauti darba“* [10]. *„Labai domina medicinos žurnalai, liaudies medicina, domiuosi įvairiais žemės ūkio klausimais“* [15]. *„Šiek tiek domin politika. <...> Domėtis skatin įvykiai per paskutinius metus. <...> Domin viskas, kas susiję su nauja situacija, permainom“* [20].

Visi respondentai turi savo mėgiamą sritį, kurioje patys plečia turimas žinias, jas nuolat atnaujindami. V.Leonavičius (2004) teigia, kad „savišvieta – specifinis žmogaus užsiėmimas, neįsitraukus į stacionarines mokymo formas, be pastovaus, sisteminio vadovavimo pagal savo arba kieno nors suformuotą planą“. Svarbiausia yra paties besilavinančiojo nuostata šviestis, kaip sakoma, kelti savo kultūrinį lygį. „Savišvieta papildo stacionarines mokymo formas, nes nė viena mokymo įstaiga negali visapusiškai patenkinti visų žmogaus kultūrinės savišvietos poreikių“ (Leonavičius, 2004, p. 227). Tarpe respondentų yra žmonių, kuriems itin svarbu susirasti darbą. Šie respondentai savirealizaciją mato tik darbinėje veikloje. Moterims svarbu pagražinti aplinką, tuo būdu išreiškiant save. Svarbią vietą žmogaus gyvenime užima estetinio pasitenkinimo poreikis. Jis skatina žmogų gražinti savo buitį, poilsį, gyvenimą. Grožio suvokimas gali virsti meno vertybių kūrimo poreikiu (Lapė, 1980, p. 7).

Siekiant išsiaiškinti respondentų saviraiškos poreikį, respondentų buvo klausama, kokius tikslus jie yra išsikėlę.

Iš interviu protokolų: *„Gyvenime svarbiausia – šeimos aprūpinimas, laimings gyvenims“* [1]. *„<...> susitvarkyti buitį, aplinką, susirasti darbą, padėti vaikams išivirtinti“* [2]. *„Turiu du tikslus: susigrąžinti sveikatą i susirasti kokį darbelį, ka nereiktų dukros išmaldas prašyti“* [3]. *„O labiausiai norėčiau koki darba susirasti, juk nevaliosiu visa gyvenima tas karves milžti“* [7]. *„Tikslas gyvenime – pagerinti padėtį: įsigyti traktoriu i jam reikalingu padargu“* [8]. *„Tikslas ir ateities svajonė – turėti modernesnį, Europos Sąjungos reikalvimus atitinkantį ūkį, gal net ekologinį“* [15]. *„Norėčiau nusipirkti kokį ūkelį, o jei būtų pinigų – pasistatyčiau pats“* [17].

Apibendrinant atsakymus galima teigti, kad respondentams šeima, vaikų ateitis, darbas, šeimos materialinis aprūpinimas – pamatinės vertybės, kuriomis remiasi respondentų veikla ir gyvenimo perspektyvos.

Į klausimą, kas respondentams svarbiausia gyvenime, respondentai išsakė tokias nuomones: „Svarbiausia gyvenime – darbs, galimybė užsidirbti pinigų ir būti nu nieka nepriklausoma“ [3]. „Svarbiausia – šeima, šeimos gerovė, vaikų ateitis, tarpusavio santykiai šeimoje, sutarimas, pasitikėjimas, sielos ramybė“ [4]. „<...> vaikus padorius užauginti, šeima išlaikyti ka nieka netrūktu“ [7]. „Svarbiausia gyvenime noriu, kad vaikai kaip geriau baigtų mokyklą, kad pasiektų tai, apie ką svajoj, kad pinigų vaikų mokslams nepritrūktų, kad jiems nereiktų taip sunkiai dirbt. Visa gyvenima vien dėl vaikų i stengiamės, savi kažkaip i pamiršti“ [13].

Respondentai mato gyvenimo tikslą finansinių poreikių patenkinime, laimingoje aprūpintoje šeimoje, vaikų ateityje. Respondentai dažnai pamiršta savo poreikius vardan šeimos, vaikų gerovės.

Respondentams buvo užduotas klausimas, ar jie turi galimybę išreikšti save, realizuoti savo pomėgius.

Respondentai kalbėjo: „Realizuoti savi i patenkinti sava pomėgius galiu ne visada, kartais neužtenk laika. O žiemą būn ka nēr kę veikti...“ [1]. „Del galimybės realizuoti pomėgius galėčiau pasakyti, kad ne visada galiu, bet galėčiau, jei būtų daugiau pinigų. Tada prisipirkčiau idomesnių augalų“ [2]. „Kol dabar neinu į darbą, tai laiko pakanka ir darbams namuose nudirbti, ir pomėgius realizuoti. Galimybių yra, tik gal ne visuomet jomis pasinaudoju. Virtuvė – mano mėgstamiausia vieta – ten aš jaučiuosi savimi“ [4]. „Nu o pomėgius patenkinu vos ne kasdien. Mašina sena, griūn. Kartais tas pomėgis“ išlend per gerklę“, nes dažnai griūn, tai tas taisyms užsities“ [6]. „Pomėgiams laika užtenk tik žiemą. Vasarą darbų daugiau, dar einu į talkas. Vasarą kartais vos iki lovas nueinu.“ [10]. „Šiaip ne visada vasara turiu galimybės savi realizuoti, patenkinti poreikius.daug darbų pri ūkia yr. O žiemą – taip, kartais net atsibost ta televizoriu žiūrėti...“ [18].

Respondentai ne visada gali patenkinti savo pomėgius. Kartais jiems trūksta laiko, kartais lėšų kūrybiniam sumanymams įgyvendinti. Daugiau laiko savirealizacijai atokių vietovių gyventojai gali skirti žiemos sezono metu.

M.S. Knowles nurodo, kad „suaugusio žmogaus poreikį mokytis nulemia keli poreikiai ar jų grupės. Pirmiausia – tai poreikis pilnai save išreikšti“ (cit. pagal Šeščilienę, 1997, p. 41).

Mokymosi motyvacija

Žodis motyvacija yra kilęs iš lotyniško žodžio „morere“ – judinti, skatinti (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 225). Angliškoje literatūroje autoriai paprastai tiek motyvus, tiek motyvaciją apibrėžia viena sąvoka „motivation“ (Jucevičienė, 1998, p. 165).

Motyvacija –

1. Elgesio, veiksmų, veiklos skatinimo procesas, kurį sukelia įvairūs motyvai, motyvų visuma.
2. Tai vidiniai veiksniai, nesąmoningi troškimai, nerealizuoti tikslai, lemiantys žmogaus elgesį, veiklą (Psichologijos žodynas, 1993, p. 176-177).

„Motyvacija – jėgos, kurios teikia energijos ir nukreipia elgesį“ (Gailienė ir kt., 2003, p. 176).

Kaip teigia Lapė (1980) pagrindinis žmogaus veiklos požymis yra *motyvas*, tai, dėl ko žmogus veržiasi į užsibrėžtą tikslą. Veiklos be motyvo negali būti. „Motyvacija“ - labai plati sąvoka. Ji apima poreikius, interesus, vertybes, pažiūras, siekius ir polinkius.

Siekiant išsiaiškinti respondentų motyvaciją mokytis, pirmiausia buvo užduodamas klausimas, kokius kursus suaugusiems jie yra lanę.

Štai kaip atsakė respondentai vyrai: „Da, kai jaunesnis buvau, lankiau kursus vairuotoja teisėms gauti, kėliau agronoma kvalifikaciją, paskutinais metais lankiau tik seminarus žemes ūkia klausimais, mokiaus buhalterines apskaitos“ [1]. Esu da baigęs agronomu kursu. <...> da vairuotojų kursu baigiau. Lankaus susirinkimuos, seminaruos kaima žmonėms“ [18].

Kiti vyriškosios lyties atstovai teigė: „Jokių kursų nelankiau, jų niekas ir nesiūlė“ [17]. „Jokių kursų nesu lankęs, nors darba birža yra siūliusi, bet man laiks buvo netinkamas, negalėjau prisitaikyti. Sava mašinas neturim, o autobusai važiuoj pagal nustatyta grafika i viskas“ [8]. Kursų nelankė ir likusieji trys respondentai vyrai.

Iš moterų interviu protokolų: „Esu lankius kompiuterinia raštinguma kursas prieš du metus“ [2]. „Pati didelių mokslų nekopiu, bet lankausi įvairiuose seminaruose, pvz. „susipažinimas su dekoratyvine kosmetika“, „Narkomanijos prevencija mokykloje“; taip pat dalyvavau žemės ūkio naudmenų surašinėtojų apmokymuose“ [4]. Lankiau pynėjų iš vytelių, vairuotojų kursus, surašinėtojų apmokymus“ [5]. Lankiau virėjų kursus, psichologijas seminarus, kuriuos organizava darba birža“ [7]. „Esu lankiusi ūkininkų kvalifikacinius kursus“ [9]. „Esu lankiusi melžimo operatorių, pynėjų iš vytelių, kompiuterinio rašingumo, buhalterinės apskaitos kursus, dar lankau seminarus žemės ūkio klausimais“ [15]

Respondentės moterys pasižymi žymiai didesniu aktyvumu. Jovaiša (1987) kalbėdamas apie mokymosi motyvus, labai tiksliai nusako jų esmę – jie, „būdami vidine mokymosi ir išmokimo paskata, sukelia kryptingą aktyvumą“.

Respondentai, į klausimą, ar norėtų mokytis, atsakė šitaip: „Rimtų mokslų nenorėčiau, nes nebūtų kaip i kam ūki palikti. Nėra sąlygų bent šiuo metu. Neilgai kursuos mokintis – taip, sutikčiau“ [7]. „Ne, mokintis nenorėčiau, nebent kursuos“ [16]. Daba mokintis nelabai tenorėčiau, ale kursai nebūtų pro šal“ [19].

Tačiau vienas respondentas teigė: „Gyveni i mokinys visa gyvenima, nematau problemas. Galiu būti students“ [18].

Atokių vietovių gyventojai riktūsi trumpalaikį mokymąsi, nes jie ne tik turi išpareigojimų šeimai, bet jie kartu yra atsakingi ir už savo ūkį.

Gailienė ir kt. (2003) akcentuoja, kad mokymasis priklauso nuo paties žmogaus, t.y. nuo **vidinės motyvacijos** ir nuo aplinkos – **išorinės motyvacijos**. Remiantis šiuo teiginiu galima nustatyti, kas labiau respondentus skatina mokytis.

Išryškėjo teigiamas respondentų požiūris į mokymąsi, toliau jų buvo klausama, ko ir kodėl jie norėtų mokytis.

Iš interviu protokolo: „Daba norėčiau išmolti dirbti kompiuteriu, nes pasaulis ženg i priekį, negaliu atsilikti“ [1]. „Esu lankius kompiuterinia rašinguma kursas prieš du metus, <...> beveik viską jau pamiršau. Norėčiau da pasimokyti naudotis kompiuteriu“ [2]. <...> mokytis dar norėčiau, kad praplėščiau akiratį, įgyčiau naujų žinių, neapkausčiau.“ [4]. „Mokytis norėčiau dėl darbo, nes dabar be specialybės darbo negausi [9] „Pasimokyčiau anglų kalbos, gal tada i užsieni išvažiuočiau, pinigų užsidirbčiau. Ir šiaip įdomu“ [11, 13]. Lankyčiau kompiuterinia raštinguma kursas<...>gal kada pravers“ [16]. „Mokintis norėčiau dėl to, kad i žmonis galėčiau išeiti, o tai kitasyk ir šnekėti su kitais nebemoku“ [12]. „Norėčiau sava firma įkurti, bet nežinau tų visų reiklavimų, nesiryžtu pradėti. Reikėtų versla žinių“ [14]. „Norėčiau dar plačiau sužinoti apie ekologinį ūkį, nes ateityje planuoju jį steigti. Be to ketinu stoti i ūkininku sąjungą“ [15].

Šių respondentų atsakymuose, pateiktuose interviu metu, išryškėja vidinis motyvas – noras keistis, neatsilikti nuo dabartinio gyvenimo keliamų reiklavimų. Anot Gailienės, Bulotaitės ir Sturlienės (2003), kai vidinė motyvacija pakankama, žmogus mokosi, nes nori patenkinti savo smalsumą. Jis mokosi, nes to *nori*. Humanistinės teorijos atstovai taip pat pabrėžė žmogaus vidinius motyvus, kurie skatina augti, tobulėti, siekti savirealizacijos. Vienas iš humanistinės krypties atstovų Maslow motyvacijos problemą aiškino pateikdamas saviaktualizacijos koncepciją, kuri paremta hierarchiniu prioritetinių poreikių principu. Savęs aktualizavimo poreikis - vidinis poreikis augti, tobulėti, visiškai atskleisti savo galimybes, jis niekada galutinai nėra patenkinamas, todėl ir asmenybės augimas suvokiamas kaip nesibaigiantis procesas.

Išorinė motyvacija taip pat skatina mokytis. Mokosi, nes *reikia*. (Gailienė ir kt., p. 139 – 140.).

Iš interviu protokolų: „Man jau trūkst žinių dirbti su naujomis technikos priemonėmis parduotuvėj. Reikės tobulintis [3]. „Reikėja ką nors rinktis: ar eiti į darba biržą i vaidinti ieškančią darba, ar orientuotis į ūkininkus. <...> nusprendžiau pasimokyti ūkininkavima paslapčių. Du mėnesius pasimokiau, dešimtukais išlaikiau egzaminus“ [13]. „Yr namie kompiuteris, reik išmokti vesti buhalterine apskaita kompiuteriu. Moderniam Europiniam ūkiui bus viskas reikalinga“ [19].

Susidariusios naujos sąlygos taip pat skatina mokymąsi:

„Kultūros namai gavo dovanų kompiuterį, tačiau naudotis juo moka tik vienetai. Būtų galima kad ir kompiuteriu naudotis išmokti“ [9].

Išanalizavus respondentų atsakymus, galime teigti, kad didžioji dauguma atokių vietovių gyventojų yra pozityviai nusiteikę kaitos atžvilgiu. Juk gyvenimas – nuolatinė kaita. Gyvendamas kaitos sąlygomis, žmogus turi apsispręsti, kaip jam gyventi toliau. Kaip teigia Vilimienė (2000), žmonės laisvai gali rinktis savo gyvenimo būdą, jie patys yra atsakingi už savo gyvenimą. Tačiau, žmogus, norėdamas ne tik išlikti, bet ir gyventi pilnavertį gyvenimą, yra priverstas išsiugdyti gebėjimą priimti gyvenimo jam keliamus reiklavimus.

Tačiau ne visi respondentai jaučia būtinybę keistis, tobulėti.

Iš interviu protokolų: „<...> būnu kartais i darba biržoj registruots. Paskutini syki išmeti, nes atsisakiau mokintis dirbti išpjaustytoju. Nepatink man tas darbs. Geriau normalu darba pasiūlytų, o ne tuos kursus. Kokia iš to nauda, ka darba vistiek negausi“ [6].

Kita 40- metų respondentė teigia: „Mokyčiaus, keisčiau profesiją tik tuo atveju jeigu kas pasiūlytų darba, kuriam reik atitinkama moksla, jei būčiau garantuota, kad gausiu darba“ [20].

Dažnai motyvo mokytis nėra dėl to, kad iškeltas tikslas atrodo tolimas, nepasiekiamas, abejojama dėl ateities perspektyvų. Šiandieninėje situacijoje, kai bedarbystė kaime yra populiarus reiškinys, trūksta garantijų, kad mokymasis garantuotų darbo vietą. A.Juozaitis (2000) teigia, kad mokymus sunku pradėti, jeigu žmonės abejoja jų tikslingumu ir pozityviu poveikiu.

Kiti respondentai nenorą mokytis aiškino šitaip: „Mokintis esu per sens“ [8]. „Mokintis esu jau per sena. Anksčiau gal da būčiau pagalvojusi, o daba jau greit penkiasdešim“ [10]. „Bet aš mokytis jau per sena – man jau 40. Daba vaikai tegu mokinas“ [13].

Dar viena priežastis, neskatinanti mokymosi – neigiamas ankstesnis patyrimas. Iš interviu protokolų: „Nesiseki man su tais mokslais, <...> nelend į galvą“ [8]. „Nelabai tebuovau gabi ant tų mokslų...“ [10]. „<...> bet ka mums nesiseki, kartais i tingėdavau“ [12].

Juozaitis (2003) pabrėžia, kad nesaugumas, netikrumas, baimė lemia nenorą grįžti „prie tų pačių dalykų“.

2.5.5. Mokymąsi visą gyvenimą įtakojantys mokymosi veiksniai

Mokymasis – „aktyvi, tikslinga žmogaus veikla, kuria siekiama gauti žinių, jas suprasti ir įsiminti, įgyti įgūdžių“ (Psichologijos žodynas, 1993, p. 174).

„Pasirengimas veikti yra kintama būseną, svyruojanti tarp patogumo (malonumo) ir veiklumo (iniciatyvos). Galima patogiai plaukti pasroviui arba sąmoningai stengtis. Tai priklauso nuo išorinių paskatų“ (Psichologijos atlasas, 2001, p. 147).

Pasak Rinne (2003), kasdienis mokymasis vyksta darbovietėje, namuose, grupėmis ir individualiai, ne tik formalaus ugdymo vietose.

Pasak Jarvio (2001), pagrindinis žmogaus **mokymosi paradoksas** – žmonės trokšta harmonijos ir nori mokytis. Tačiau būtina sąlyga yra disharmonija: turi įvykti atotrūkis tarp besimokančiųjų ir natūralaus arba sociokultūrinio pasaulių ar jų abiejų. Sąlygos mokymuisi atsiranda tik tuomet, kai yra atotrūkis tarp turimų žinių ir skleidžiamos informacijos. Tačiau vien šito nepakanka.

Siekiant išsiaiškinti, kaip respondentai supranta sąvoką „mokymasis“, ką jiems tai reiškia, respondentų buvo klausiama, kas jiems yra mokymasis.

Štai kaip atsakė respondentai: „*Mokintis reišk ko nors siekti ir pasiekti gyvenime. Nors iš tikrųjų gyvenį ir mokines visa gyvenima. Moksla ant pečių nereik nešioti, o gyvenime labai praverč ką nors mokėti.*“ (12). „*Mokymasis – žinias, postūmis į prieki, prisitaikym pri šiuolaikinia gyvenima*“ (14). „*Man suaugęs besimokantis žmogus – plusas. Tai žmogus iš didžiosios raidės*“ (15). „*Mokytis niekada nevėlu*“ (4).

Cross (1982) teigimu, suaugusiems svarbus parengiamasis etapas – nuostata dalyvauti suaugusiųjų švietime. Autorė nurodo, kad siekiant perėjimo prie naujo požiūrio į mokymąsi kaip į mokymąsi visą gyvenimą, būtina kurti mokymosi aplinką, kuri sudarytų prielaidas kiekvienu individualiu atveju atsižvelgti į vidinius veiksniai (cit pagal Linkaitytę, 2003, p. 61-62).

Mokymosi aplinkos

Besimokančios bendruomenės kūrimo išskirtinis dėmesys turėtų būti skiriamas **mokymosi aplinkai** (Štuopytė, 2003, p. 39).

Jucevičienė (2001) teigia, kad **mokymosi aplinkos** – tai „edukacinę vertę turinčios žmonių gyvenimo bei veiklos erdvės, įgalinančios individo asmeninį tobulėjimą, realizuojamą per mokymosi pastangas“.

Konstruktivinės teorijos šalininkų teigimu, mokymosi aplinką sudaro besimokantysis ir vieta arba erdvė, kurioje individas mokosi naudodamas įvairius informacijos šaltinius, priemones, taikydamas įvairius būdus, rinkdamas ir interpretuodamas informaciją, bendraudamas su kitais individais (Jucevičienė, 2004).

Siekiant išsiaiškinti, kokia mokymosi aplinka tenkintų gyventojų lūkesčius, respondentams buvo pateikiamas klausimas: „Kokioje aplinkoje norėtumėte mokytis?“.

Iš interviu protokolų: „*Mokintis norėčiau bet kokiam mokyma centre, kultūras namuose, mokykloj ar pan.*“ [1,3]. „*Mokytis būtų malonu <...>kokiam nors mokymo centre, ir kad mokymui kas nors vadovautų, nes pačiai trūksta valios*“ [15]. „*Mokytis geriau būtų mokymo centre*“ [9,16,17]. „*Jeigu mokyčiaus, tai mokyčiaus mokyma centre, mokykloj...*“ [19, 20].

Respondentų interviu metu išsakytos mintys rodo, kad yra galimybė mokymąsi plėtoti įvairiose bendruomenės institucijose ne tik formalioje švietimo sistemoje. Išanalizavus respondentų atsakymus išryškėjo, kad atokių vietovių gyventojai norėtų mokytis savo artimiausioje aplinkoje.

Respondentai teigia: „*Geriausia, kad tokie mokymai nevyktų toliau Tauragės, nes būtų sunku namus palikti, visgi yra vaikai, kuriais reikia pasirūpinti, yra ir gyvuliai, kuriuos reikia šerti*“ [4]. „*<...> apie mokymąsi negalvoju, nebent kursai kur netoliese būtų. Nors jei vyktų Tauragėj, tai galėčiau lankyti, nes mašiną turim ir pati vairuoju*“ [5]. „*Mokintis <...> kad tik nereikėtų toli važiuoti*“ [7]. „*<...> , o dar tai būtų kur nors vietoj, netoli, tai tikrai lankyčiau*“ [11].

Respondentai norėtų, kad mokymai vyktų kuo arčiau jų gyvenamosios vietovės. Respondentų pageidavimai susiškaukia su Europos Komisijos 2000 m. paskelbtomis „Mokymosi visą gyvenimą

memorandumo aptarime“ nubrėžtomis pagrindinėmis mokymosi plėtros kryptimis, iš kurių viena - priartinti mokymąsi prie namų.

Teresevičienė (2004) akcentuoja, kad tinkama mokymosi aplinka lemia net 30 proc. mokymosi sėkmės. Mokymosi aplinka turėtų būti tokia, kuri padėtų mokymuisi.

Mokymosi formų ir būdų įvairovė

Mokymo forma – vidinė mokymo proceso organizavimo struktūra, renginys. Skiriamos individualiosios, grupinės ir frontalinės mokymo formos (Jovaiša, 1993)

Būti asmenybe – reiškia būti išsilavinusiu ir racionali. Žmonės gali mokytis ne tik švietimo, bet ir kitose institucijose, tačiau visa yra socialiai apribota (Jarvis, 2003).

Atliekant tyrimą, buvo siekiama išsiaiškinti, koks mokymosi būdas (forma) priimtinausia respondentams. Išryškėjo dvi pagrindinės mokymosi formos: individualus mokymasis ir mokymasis grupėje.

Iš interviu protokolų: „Svarbu, kad kartu mokytus panašaus amžiaus i sugebėjimų žmonis“ [1]. Vienai mokytis neįdomu, daug smagiau kompanijoj [3]. „Mokyčiaus tik grupėje žonių, ten jautiesi saugiau ir būna didesnis noras mokytis“ [4]. „Mokyčiaus tik kokioj nors grupėj, tarp kitų žmonių, kitaip neprisiversčiau“ [5]. „Viens mokintis prisiversti negaliu. Jei susidarytų grupi žmonių, o dar tai būtų kur nors vietoj, netoli, tai tikrai lankyčiau“ [11].

Įvairūs autoriai akcentuoja, kad suaugusiųjų mokymasis – mokymasis grupėje. Tai įrodo ir atliktas tyrimas. Tačiau, kaip visose gyvenimo srityse, taip ir čia būna išimčių.

Iš interviu protokolo: „<...> mokinčiaus viens kur kampe įsilindęs, ka nieks nesijuoktu. Ko nemoki, žinoma, klausai, bet būry sėdėti – ne mana stilius“ [18].

„Mokymosi formos turi užtikrinti besimokančiojo saugumą. pabrėžia, kad sutikant su I.Kanto požiūriu, reikia nepamiršti, kad vaikas ar suaugęs žmogus turi stiprų savisaugos instinktą, trokšta jaustis saugus visose situacijose“ (Jovaiša, 2003, p. 292). Pasak Teresevičienės (2004), „žmogus, esantis streso ar nerimo būsenoje, nieko neišmoks“ (p. 73).

Siekiant įgyvendinti mokymosi visą gyvenimą principą, reikia ieškoti naujų mokymosi formų ir būdų.

Laurutis ir kt (2003) akcentuoja, kad „augant nuolatinio mokymosi poreikiui, modernizuojant formalųjį ir neformalųjį švietimą, plečiant edukacinių paslaugų tinklą, sparčiai gausėjant informacijos srautui, viena esminių problemų tampa švietimo sąlygų tobulinimas, švietimo kokybės užtikrinimas“. Informacinių ir komunikacinių technologijų integravimo švietimo sistemoje skatinimas, plėtra, efektyvus šio edukacinio potencialo panaudojimas, visuomenės narių motyvacija pasitelkus IKT plėtoti savo kompetencijas, tenkinti įvairius poreikius lėmė labai svarbius pokyčius švietime. Europos Komisijos 2000m. paskelbtame „Mokymosi visą gyvenimą memorandumo aptarime anubrėžtos pagrindinės mokymosi plėtros kryptys, iš kurių atkreiptinas dėmesys į šias tris; 1) „nauji įgūdžiai – visiems“; 2) „diegti naujoves į mokymą ir mokymąsi“; 3) „priartinti mokymąsi prie namų“. Vadovaujantis lygių galimybių principu atitinkamos sąlygos mokytis turėtų būti sudarytos ir atokių vietovių gyventojams, siekiant sumažinti jų socialinę atskirtį ir sugažinti juos į

darbo rinką. Atkeipiant dėmesį į tai, kad nemaža dalis respondentų teigė, jog norėtų mokytis kompiuterinio raštingumo, tai gali būti prielaida ateityje naudotis informacinėmis komunikacinėmis technologijos priemonėmis savo kompetencijos, pagaliau išprusimo lygiui kelti.

Informacijos prieinamumas

Juozaitis (2003) teigia, kad mokymasis – tai pasitikėjimo savimi brandinimas, ir savosios „informacijos paieškos sistemos“ susikūrimas (p. 19).

Informacija – 1) žinios, paaiškinimai; 2) specialiai kaupiamos, laikomos ir perduodamos žinios (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000, p. 213).

Jovaiša (2002) akcentuoja, kad „**informacija** užtikrina individo saugumą, parengia jį tikslingai veikti“. Ji pati tampa tolesnės veiklos, taigi ir mokymosi motyvu.

Iš interviu protokolų: „*Apie organizuojamus kursus, seminarus informacijas pakank, jei skaitai spaudą.*“ [1]. „<...> jei norėtum, nesunkiai rastum rajoniniuose laikraščiuose, o kas vyksta kaime, skelbimų lentoje gali sužinoti“ [5]. „*Informacijos apie kursus, paskaitas gali rasti ne tik spaudoje, bet ir kaime – skelbimų lentoje*“ (9). „*kalbant apie kursus, vykstančius seminarus, siūlomus darbus, gali pasiskaityti laikraščiuos, skelbimus*“ [13].

Darbo biržos darbuotojai aktyviai dirba suteikiant informaciją apie galimybę persikvalifikuoti, lankyti organizuojamus kursus. Tai atsispindi interviu protokoluose: „*Informacijas apie kursus<...> gali rasti laikraščiuos, darba biržoj. Tik reik domėtis. Biržoj patis pasiūla*“ [7]. „*Informacijos apie organizuojamus kursus pakanka, ji prieinama. Visokios informacijos <...> galima rasti rajoninėje spaudoje, darbo biržoje*“ [15].

Tačiau tik nedaugelis respondentų pasinaudojo darbo biržos teikiamais pasiūlymais. Iš interviu protokolo: „*<...>ko nepasinaudojus proga i nepasimokinus už dyka. Be to da i stipendija virėjų kursuos mokėja, kelioni nekainava*“ [7].

Kita 42 metų respondentė teigė: „Kursais nepasinaudojau, tiesiog nesusidomėjau, tada lyg ir poreikio nebuvo“ [15]. *O 44 metų vyriškis apgailestavo: „Norėjau mokintis į kūrikus, bet manes nepasiunti, taip i lika“* [14].

Respondentams informacijos pakanka, įvairias programas siūlo darbo birža, tačiau patys gyventojai yra pasyvūs: nesidomi informacija, nesinaudoja darbo biržos siūlomomis programomis. Kartais ir darbo birža neatsižvelgia į lankytojų poreikius .

40-metė moteris teigia: „*Šiaip kursais jokiais, ar mokslais nesidomiu* [12]. *Kita 40 – metų taip pat sakė: „Informacijas apie kursus neieškau, nors manau, kad nebūtų sunku rasti. Yr du rajoniniai laikraščiai, valiok tik nusipirkti, ten visokias informacijas pilna“* [20].

Besimokančioje bendruomenėje dalyvavimas mokymosi procese didėja, sukuriant inovacijų strategijas, tam reikia, kad informacija būtų pateikiama tose vietose, kur didžiausi žmonių susibūrimai (Štuopytė, 2003). Todėl tam gali pasitarnauti bendruomenių centrai kaimiškosiose vietovėse, organizuodami susitikimus su įvairių institucijų atstovais, nes tik ten dabar vyksta didžiausi gyventojų susibūrimai.

Kompetencija

Turima kompetencija ir poreikis įgyti kompetenciją. **Kompetencija** – klausimų ar reiškinų sritis, kurią kas gerai išmano (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000). „Kompetencija – funkcinis sugebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos“ (Psichologijos žodynas, 1993, p. 143).

Respondentų kompetencijai išsiaiškinti, pirmiausia buvo klausama, kokia jų profesija.

Iš interviu protokolų: „Baigęs aštuonias klases, įstojau į Rietava žemės ūkia technikumą, įsigijau agronoma specialybę...“ [1]. „<...> aš neturiu jokios specialybės“ [2]. „Tauragėj pasimokiau prekybininkų mokykloje, įsigijau pardavėjas specialybę...“ [3]. „<...> esu įsigijusi virėjos specialybę...“ [4]. „[įsigijau traktorininka specialybę“ [6]. „Baigiau vidurinę mokyklą, pradėjau dirbti...“ [7]. „...pasirinkau staliaus profesiją“ [14]. „Aš baigiau radiotechnikės specialybę“ [15]. „Be elektrika specialybės esu baigęs agronomu kursus [18]. „Esu įsigijęs buhalterės specialybę [19].“ Baigiau Kauna maista pramonės technikumą, mėsos technologija specialybę“ [20]. „<...> mečiau mokykla dešimtoji klasė“ [21].

Siekiant išsiaiškinti gyventojų poreikį įgyti kompetenciją, respondentų buvo klausiama, ar jie norėtų pakeisti profesiją.

42 metų pardavėja patenkinta savo išsilavinimu, nenori keisti susidariusios padėties profesiniu požiūriu. Iš interviu protokolo: „Siūli darba birža persikvalifikavima kursus, bet tada nepasinaudojau. Nenorėjau keisti profesijas“ (3). 40 metų virėja teigia: „Specialybės nenorėčiau keisti, bet darba birža primygtinai siūla“ [12

Kiti respondentai reiškė norą pakeisti arba įsigyti specialybę.

45 metų agronomas teigė: „Jei keisčiau profesiją – tai tik į statybininką, nes tai perspektyvi specialybi“ [1].

42 metų moteris, įsigijusi tik vidurinį išsilavinimą, kalbėjo: „Da norėčiau, jei atsirastu galimybi, įsigyti specialybę“ [2].

40-metė moteris, siuvėja, sakė: „<...> profesiją norėčiau pakeisti, norėčiau išmokti dirbti pardavėja. Teka keltą metų prekiauti mėsa turgu – patika“ [13].

43 metų vyriškis, taip pat įsigijęs tik vidurinį išsilavinimą, reiškė norą įsigyti specialybę. Iš interviu protokolo: „Norėčiau įsigyti staliaus profesiją ir dirbti staliaus darbu, nes dabar jau šiek tiek sugebu, bet trūksta mokslų“ [11].

44 metų moteris, baigusi aukštąją mokyklą, teigė: „Mano specialybės žmonės tapo neberekalingi. Esu baigusi zootechnikės specialybę“ [5].

47 metų kepėja kalbėjo: „Norėčiau gauti darbu pagal profesiją, bet visas vietas užimtas“ [10].

Dauguma tyrime dalyvavusių respondentų - turintys nepaklausią darbo rinkoje profesiją, neturintys jokios specialybės, žemos kvalifikacijos asmenys (plačiau žr. „Tyrimo imtyje“). Jiems sunku įsitvirtinti šiandieninėje darbo rinkoje. Respondentai suvokia savo padėties beviltiškumą, todėl jie galėtų keisti specialybę arba ją įsigyti, jei tam atsirastų palankios sąlygos.

Iš interviu protokolų:

„Norėčiau įsigyti staliaus profesiją ir dirbti staliaus darbu, nes jau šiek tiek sugebu, bet trūksta dar mokslų“ [11]. „Mokyti norėčiau dėl darbo, nes dabar be specialybės darbo negausi.<...> Labai trūksta buhalterinių žinių, vedant savo ūkio apskaitą. Pagal Europos Sąjungos standartus kiekvienas asmuo, turintis ūkį ir parduodantis valstybei produkciją, turės vesti buhalterinę apskaitą“ [9]. „<...> dar norėčiau dirbti gateristu. Esu dirbęs, patika. Nebent į juos da mokinčiau. Jų daug kur reikalauj“ [6]. Kauno LŽŪA įsigijau zootechnikės specialybę, bet ji šiuo metu nėra paklausi, todėl norėčiau pakeisti į buhalterinę apskaitą. Kiek laikraščius paskaitau, tai jų vis trūksta, bet be mokslo gi nepriima“ [5].

Besikeičiančioje visuomenėje, siekiant tapti žinių visuomene, labai reikšmingu tampa žmogaus įgytas išsilavinimas. Schelsky (1971) pabrėžia, kad „daugumai žmonių profesinė kvalifikacija teikia asmeninį saugumą visuomenėje“ (cit. pagal Pischologijos atlasą, 2001, p. 415).

Didesnį šansą išlikti neigiamų pokyčių mažiau pažeistiems turi tie asmenys, kurių išsilavinimas įgalintų turimą kompetenciją pritaikyti kuo įvairesnėje veikloje. Galima daryti išvadą, kad asmuo, nors ir paveldėdamas tam tikrą statusą visuomenėje, pats gali įtakoti (keisti) savo socialinę padėtį, o vienas iš būdų šiai kaitai realizuoti yra aukštesnio, nei turimas, išsilavinimo siekimas (Ruškus, 2002).

Patirtinis mokymasis

Mokymasis iš patirties – tai „procesas, sąlygotas individualių žmogaus prigimtinių savybių, poreikių, turimo supratimo ir pastangų efektyviai atlikti įvairius savo gyvenimo vaidmenis“ (Stanikūnienė, Jucevičienė 2004, p 55.).

Adleris (2003) teigia, kad mokymosi potencialas egzistuoja tuomet, kai yra atotrūkis tarp besimokančiojo biografijos ir patirties; jis skatina klausinėti ir mokytis. Atotrūkį gali sukelti pats žmogus arba kiti. Norėdami sėkmingai veikti situacijoje, žmonės įsivertina, kad jų turimos patirties nepakanka, todėl reikia mokytis.

Į klausimą, kokie išmokti dalykai labiausiai praverė gyvenime, respondentai teigė: „*Man labiausiai praverė įsigytos specialybės žinios – agronomijos. Šiek tiek įgijau dirbdamas ir statybininko žinių, bet jų nepakanka.*“ [1]. „*Kadangi laiku išmokau vairuotoja specialybes, tai tikrai praverti gyvenime, nereik pinigų kitam mokėti*“ [6]. „*Siuvėjas specialybes žinias labai praverti gyvenime. Galėjau pati sau, vaikams drabužėlių, o kartais i svetimiems ką nors pasiūti, vis pinigų mažiau reikėja išleisti, da i užsidirbdavau, galėjau kitam pirkiniiui pataupyti*“ [13]. „*Esu stalius, tai pačiam labai pagelbėja visa tai, m ką išmokau profkėj, ir tai, ką išmokau dirbdams. Pats pasistačiau namus...*“ [14].

Visi respondentai, turintys kokią nors profesiją, vertino žinias, įgytas formaliuoju būdu. Kiti respondentai, neturintys profesijos, vertino patirtines žinias, kurias įgijo dirbdami atitinkamus darbus: „*Gyvenime labai praverė praktiškai įgytos virėjos žinios, kai dirbau valgykloje*“ [9]. „*Daug dalykų per gyvenimą išmokau: gyvulius auginti, daržoves prižiūrėti, konservuoti vaisius, uogas*“ [10]. „*Labiausiai gyvenime praverti statybininka įgūdžiai. Tečia brolis išmoki mūryti, kolūky dirbau gateristu, po to mūrininku, medžia kirtėju. Tų visų darbų išmokau dirbdams*“ [17].

42 metų radiotechnikė kalbėjo: „*Visos žinios, kurios reikalingos namų ūkyje, įgytos per gyvenimo praktiką*“ [15]. Kita 42 metų moteris, turinti tik vidurinį išsilavinimą, pasakojo: „*Visa kas, ką aš moku, sugebu, yra įgyta per gyvenimišką patirtį: kur ką išgirdau, paskaičiau, sužinojau – pritaikiau*“ [2].

Individo mokymasis iš patirties yra „socialiai atviras, t.y. neatsiejams bendravimo su žmonėmis ir mokymosi iš jų patirties. Individo mokymasis iš patirties apima dvi pagrindines jo gyvenimo sferas: šeimos ir artimiausios aplinkos ratas bei gyvenimo vaidmenys, kuriuos jis atlieka už šeimos ribų (Stanikūnienė, Jucevičienė, 2004, p. 54).

2.5.6. Edukacinės veiklos bendruomenėje situacija

Socialiniai ryšiai, parama

Leonavičius „Sociologijos žodyne“ (1993) apibūdina *bendruomenę* „kaip kolektyvinio bendravimo formą, siekiant bendro tikslo“

„Bendruomenė – tai vidinis individų ryšys. Bendruomenės uždavinys – „vertybių sudaiktinimas“, t.y. žmogaus formavimas“ (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001, p.18).

Formuoti žmogų – tai išvesti jį iš chaoso, suteikti jam pavidalą, jį tobulinti (Jovaiša, 1993).

Siekiant išsiaiškinti respondentų dalyvavimą bendruomenės edukacinėje veikloje, pirmiausia respondentams buvo užduodamas klausimas, ar jie priklauso kaimo bendruomenės centrui, jei taip, tai kokia veikla centre užsiima.

41 metų moteris pasakojo: „*Aš priklausau kaima bendruomenės centrui, esu viena pačių pirmųjų narių. Ten sprendžiam vietines kaima problemas: smurta šeimoj atvejus, invalidu problemas; organizuojam renginius, švenčiam šventes*“ [7].

42 metų respondentė teigė: „*Kai susikūri kaime bendruomenės centras, įstojau į jos narius. Noriu būti da kam nors naudinga. Daba dalyvauju susirinkimuos, sprendžiam įvairias gyventojų problemas, organizuojam renginius, šelpiam kaimynus, įvykus nelaimėi. Aš esu atsakinga už aukų surinkimą sava kaima gale. Daba turiu kur nueiti, galiu pabūti tarp žmonių*“ [2]. (Respondentė jau 8 metai neturi darbo, serga depresija).

Priklausomybės poreikių patenkinimas – trečiasis laiptelis Maslow poreikių hierarchijoje. Žmogus, patenkinęs fiziologinius ir saugumo poreikius, nori bendrauti ir būti su kitais žmonėmis. Vieni skausmingiausių žmogaus išgyvenimų – vienatvės, tuštumos ir izoliacijos jausmai. Dažnai žmogų slegia giminaičių, šeimos ar draugų nebuvimas. Todėl tokių žmonių yra stiprus noras burtis į grupes: bendraamžių, kraštiečių, vienminčių, vienytis pagal pomėgius (Želvys, 1995, p.19).

Žmogus – sociali būtybė, kuriai reikia kitų žmonių. Reikia tam, kad galėtų jaustis saugus ir reikalingas. Kiekvieno žmogaus vidinis poreikis būti saugiam gali būti patenkintas per bendruomenę, kuriai jis priklauso. Reikalingu ir svarbiu žmogus gali pasijusti, kai jis darbu ar poelgiais padeda kitam bendruomenės nariui. Bendros problemos ir jų sprendimas labiausiai stiprina bendruomenę (Informacija bendruomenių centrams, 2000, p. 23).

O buvo ir kitokių pasisakymų: „*Bendruomenės centrui nepriklausau, nes nežinojau, ka toks yr iš visa*“ (6). „*Apie bendruomenės centra net nesu girdėjusi*“ [20]. Šie respondentai gyvena už dviejų km nuo centrinės gyvenvietės.

Šis faktas atskleidžia informacijos trūkumą atokesnių vietovių gyventojų tarpe.

37 metų respondentė, taip pat priklausanti bendruomenės centrui, apie bendruomenės centro veiklą pasakojo; „*Veikla labiau orientuota į laisvalaikio pramogas. Pati padėjau kraštiečių šventę suorganizuoti, nors ir nedalyvavau. Reikia ir to, bet aš manau, kad trūksta veiklos įvairovės.*“ (9).

Į klausimą, kokios paramos reikėtų iš bendruomenės, respondentai išsakė tokius pageidavimus: „*Sau iš bendruomenės norėčiau daugiau praktines naudos – kursų, darba*“ [2]. „*Bendruomeni galėtų organizuoti transporta paslaugas, kad lengviau kaimiečiams būtų darbus apsidirbti*“ [7]. „*Norėtuši, atsitikus nelaimėi, ir materialinės paramos iš bendruomenės Žmonėms neužtenka vien pasilinksminimų, reikia ir rimtesnių užsiėmimų, į darbą orientuotos veiklos*“ [9]. „*Jei atsirastų aktyvesnių žmonių, gal kokia išvyką, ekskursiją suorganizuot*“ [12]. „*Dar galėtų paorganizuoti visuotinia švarinimosi dienas, reikėtų kartis nu karta aptvarkyti kaima centrinę gatvę, nes vasarą ten labai daug šiukšlių mėtos. Reiktu į jaunima dėmesi atkreipti, paorganizuoti kokių nors sportinių švenčių, varžybų*“ [14]. „*Iš bendruomenėsman labiausiai reikėtų psichologinės pagalbos*“ [15]. „*Pagalbos*

labiau reikėtų materialinės, bet būtų gerai, kad suorganizuotų kokius nemokamus kursus arba sugalvotų, įsteigtų kokių darba vietų“ [16].

O štai ką teigė 40- metis vyras: „Iš bendruomenės paramos kaip i nesitikiu, pati da nieka netur. Būtų gal gerai, kad renginių daugiau žiema organizuotu, nes būn, kad nēr kur nueiti“ [18].

Kitas 40 metų respondentas kalbėjo: „O ką jie ten daba i veik? Susirenk, pasiplotkin, padejuoj, pasiginčij, tuom viskas i baigias. Namie ko gera darba netur. Daba ėmės renginius organizuoti. O ka darbų kaime atsirastų, ka žmonėms nereiktų toli važinėtis, tai būtų nauda“ [21].

Panašią mintį išdėstė ir 45 metų respondentė. Ji kalbėjo: „Daba tik baliavoj i vikas. Tai kokia čia veikla. Baliavoti neužtenk, galėtų darbus kokius organizuoti...“ [18].

O 45 metų respondentas šitaip įvertino bendruomenės veiklą: „Nieka nēr naudos iš tos bendruomenės. Susirenk kelias bobeles, pasišnek i išsiskirsta. Nieks nepasikeiti, nors jau metai praėja. Ką ji mums gal duoti? Pati nieka netur, o aš irgi duoti neturiu ką“ [8].

43 metų vyriškis išsakė tokią nuomonę: „Norėčiau, kad centre galėtumėm gauti sau naudos, pavyzdžiui galėtumėm lankyti kursus“ [11].

Respondentai nemato būtinybės dalyvauti kaimo bendruomenės centro veikloje, jeigu iš to negalima gauti naudos sau. Pof. R.Grigas (1999) akcentuoja, kad ten, kur pakankamai išplėtotas bendruomeninis gyvenimas, neabejotinai išlieka galimybė išsaugoti ir praeities kultūrą, nes tik bendruomeniškai gyvenant yra reikalingi, praktikuojami kultūros simboliai. Pasidalijusieji monadomis, siekiantys autonomiškumo – kultūriškai nebesusisiekia, bendrumo ieško tik dėl naudos.

Į klausimą, kokios problemos aktualios gyvenamojoje vietovėje, respondentai išsakė net keletą įvairių nuomonių.

Respondentų (vyrų) mintys apie kaimo problemas: <...> kaime ne viena vagysti jau yr įvykusi, šeštadieniais šokiuos tikras bardaks vykst. <...> beveik nei vieni šokiai nebūn be muštynių. Dar galiu paminėti girtavima problema, daug mėgėjų jau iškeliava anpilin, bet da yr pakankamai likusių. Ting, nenor dirbti. Tai da yr vyrų savotišks atsipalaidavima būds“ [1]. „Atokiose vietovėse nesaugu gyventi, nes labai padaugėja visokių nusikaltimų“ [17]. „Kaime yr visokiu problemų, o svarbiausia, ka nēr darba arti“ [8]. Vaikšta kaime jau nusigėrusių, jokia darba net namie neužsiimančių. Tokie politikuoj i dejuoj labiausiai. Valdžia jiems kalta, ka neuženka pinigų šnapsui. <...>Darba reik žmonėms, tai gal i gerti mažiau laika būtų“ [21].

Respondentės moterys kaime išvelgė šias problemas: „Kaime labai klesti naminės degtinės perpardavinėtojai, traukiantys i tą liūną silpnavalius kaimiečius, kurie ne tik kad žaloja savo sveiktą, bet per juos nēra ramybės kaime, namuose“ [4]. „Jaunims iš kaima i užsieni baig išlakstyti. Merd daug kaime buvusių, ūkiui priklausiusių, pastatų, nēra darba, trūkst pinigų, žmonis daug ger degtines. Dauguma aplinkinių gyven tik šia diena, galą su galu vos sudurdami“ [12]. „<...>nēra didelių problemų. Nēra darba, bet visi, kas tur galvas, ieška būdų kaip išgyventi i išgyven“ [20].

Iš respondentų pasisakymų galima išskirti šias atokių vietovių gyventojų svarbiausias problemas: darbinės veiklos trūkumas, girtavimas, jaunų žmonių kaime mažėjimas, nusikalstamumas. „Ekonominės padėties krizė (ypač užsitęsusi) palaužia ne tik žmogaus sveikatą, bet ir jo atsparumą kitoms negerovėms“ (Grigas, 1998, p. 67). Be to sovietiniais metais daugelis žmonių prarado, arba tiesiog neįgijo tų charakterio, valingumo bruožų, be kurių gyvenimas laisvos rinkos sąlygomis paprasčiausiai neįmanomas, pasmerktas nepasisekimams.

Veiklos plėtra

Siekiant išsiaiškinti situaciją tiriamojame gyvenamojoje vietovėje, svarbu išsiaiškinti, kokias problemas savo artimiausioje aplinkoje išvelgia atokių vietovių gyventojai

Į klausimą, kokios problemos aktualios gyvenamojoje vietovėje, respondentai išsakė net keletą įvairių nuomonių.

Respondentų (vyrų) mintys apie kaimo problemas: *<...> kaime ne viena vagysti jau yr įvykusi, šeštadieniais šokiuos tikras bardaks vykst. <...> beveik nei vieni šokiai nebūn be muštynių. Dar galiu paminėti girtavima problema, daug mėgėjų jau iškeliava anpilin, bet da yr pakankamai likusių. Ting, nenor dirbti. Tai da yr vyrų savotišks atsipalaidavima būds“ [1]. „Kaime didžiausia problema, kad nėra darba. Kolūkia laikais visi dirba, nebuva tokių problemų, o kai pasinaikina, tai žluga viskas i po visam. Lika tik mokykla, kultūras namai, biblioteka, felčerių punkts, parduotuvi. Gretimam kaime yr baldų gamybas cehs, bet atlyginimai juokingi. Kaimiečių ten tedirb turbūt tik vos viens, visi kiti - miestiečiai. Kita problema – jaunims išvažiuoj dirbti i užsienį, bet ši problema irgi susijusi su tuo, kad kaime, ir ne tik kaime, trūkst darbų. Net jaunims nein dirbti už minimumą, juk reik nuo kažko pradėti i sava gyvenimą kurti. Likusi dalis jaunima netur užsiēmima, tai mėgst pasiausti po kaimą, pachuliganauti, šokiuos muštynes sukelti“ [14]. „Atokiose vietovėse nesaugu gyventi, nes labai padaugėja visokiu nusikaltimų“ [17]. „Kaime yr visokiu problemų, o svarbiausia, ka nēr darba arti“ [8]. Vaikšta kaime jau nusigėrusių, jokia darba net namie neužsiimančių. Tokie politikuoį i dejuoj labiausiai. Valdžia jiems kalta, ka neuženķ pinigų šnapsui. <...>Darba reik žmonėms, tai gal i gerti mažiau laika būtų“ [21].*

Respondentės moterys kaime išvelgė šias problemas: *„Kaime labai klesti naminės degtinės perpardavinėtojai, traukiantys i tą liūną silpnavalius kaimiečius, kurie ne tik kad žaloja savo sveikatą, bet per juos nėra ramybės kaime, namuose“ [4]. „Jaunims iš kaima i užsieni baig išlakstyti. Merd daug kaime buvusių, ūkiui priklausiusių, pastatų, nėra darba, trūkst pinigų, žmonis daug ger degtines. Dauguma aplinkinių gyven tik šia diena, galą su galu vos sudurdami“ [12]. „<...>nėra didelių problemų. Nėra darba, bet visi, kas tur galvas, ieška būdų kaip išgyventi i išgyven“ [20].*

Iš respondentų pasisakymų galima išskirti šias atokių vietovių gyventojų svarbiausias problemas: darbinės veiklos trūkumas, girtavimas, jaunų žmonių kaime mažėjimas, nusikalstamumas. Sovietiniais metais daugelis žmonių prarado, arba tiesiog neįgijo tų charakterio, valingumo bruožų, be kurių gyvenimas laisvos rinkos sąlygomis paprasčiausiai neįmanomas, pasmerktas nepasisekimams. Kalbant apie dažniausiai respondentų minimą problemą – girtavimą, prof. Grigas (1998) išsakė tokią nuomonę: „ekonominės padėties krizė (ypač užsitęsusi) palaužia ne tik žmogaus sveikatą, bet ir jo atsparumą kitoms negerovėms“ (p. 67).

Į klausimą, kokia bendra veikla norėtumėte užsiimti su kitais bendruomenės nariais, respondentai išdėstė tokias mintis: *„Pats su kitais kaimiečiais labiausiai norėčiau užsiimti darbine veikla“ [1]. „Būtų smagu, kad kaime žmonės susirinktų naudingai praleisti laiką, o ne išgerti, kaip dažniausiai pasibaigia visos šventės. Galėtume pasidalinti tuo, ką mokame, vieni kitus pamokyti. Aš moteris galėčiau pamokyti kepti pyragus, taip pat megzti, nerti. Būtų galima suorganizuoti labdaringas akcijas, vakarėlius, organizuoti švarinimosi talkas.“ [4]. „Būtu gerai, ka daugiau naudingas veiklos vyktu. Galėtų kursų organizuoti, atsirastų norinčių pasimokyti. Ūkininkai tur vesti buhalterine apskaita, reik mokėti dirbti su kompiuteriu. O kaip išmokti, jei vaikų neturi? Man tai gerai, vaikai gal jau pamokinti, i kompiuteri namuose turiu. Bet buhalterija vesti irgi reik žinių turėti ir mokėti tai daryti. <...> Dar galėtų paorganizuoti visuotinia švarinimosi dienas, reikėtų karts nu karta aptvarkyti kaima centre gatve, nes vasarą ten labai daug šiukšlių mėtos. Reiktu i jaunima dėmese atkreipti, paorganizuoti kokių nors sportinių švenčių, varžybų. O tai daba tik šlaistos i da kokias žlastis dirb“ [13]. „Manau, kad taip pat galėčiau prisidėti prie gyvenvietės pasikeitimų dalyvaudama talkose“ (15). „Bendra veikla bendruomenėj – linksma veikla, nes namie i taip daug prisidirbu.“ [18].*

42 metų moteris siūlė: *„Siūlau įsteigti moterų klubą, kur moterys galėtų susirinkti, padiskutuoti, įdomiai praleisti laisvalaikį. Taip pat blaivybės draugiją, nes kaime daug geriančių“ [15].*

Respondentai norėtų, kad bendruomenės centro veikla neapsiribotų vien kultūrine veikla, atsiranda prielaidos edukacinei veiklai plėtoti. Teoretikai teigia, kad mažinti socialinę atskirtį

galima per bendruomenės centrus, kurių veiklos sudedamosios dalys galėtų būti šios: *rekreacija* (poilsis ir laisvalaikis); *švietimas* (edukacinė veikla gali būti orientuota į vertybių ugdymą, žinių įgijimą ir plėtojimą, atitinkamų įgūdžių tobulinimą); *kultūra* (ši veikla padeda žmonėms atsipalaiduoti, užmegzti kontaktus, bendradarbiauti su kitais bendruomenės nariais); *bendruomenės telkimas* (didelis dėmesys skiriamas suvokimo atsakomybės už tiesioginę socialinę aplinką prisiėmimo ugdymui) (Baršauskienė, Leliūgienė, 2001.).

Kaitos poreikio formavimasis.

Vienas iš švietimo reformos principų – atvirumo principas. Pasak Lukšienės (2000), atvirumas suprantamas kaip pasiruošimas ir gebėjimas pastebėti artimos ir tolimesnės aplinkos vertybes, jas suvokti, vertinti, pasirinkti, įsisavinti ir atitinkamai pačiam keistis, tobulėti. Atvirumas – priešingybė uždarumui, izoliuotumui ir dvasiniam sustabarėjimui.

Į klausimą, kaip respondentai apibūdintų savo šiandieninę padėtį ir kaip galima pakeisti esamą situaciją, respondentai atsakė: „*Sėdintys valdžioj dažniau galėtų apsilankyti kaime, pažiūrėti, kaip ir kuo paprasti žmonis gyven, jais pasirūpinti. Padėtį pakeistu, išgelbėtu darbs už pusėtina algą*“ [2]. „*Mano šiandieninė padėtis, gal geriau būseną – suvargusi, nepasitikinti, nenaudinga. Nebesusitaikymas su šia padėtimi verčia intensyviai ieškotis darbo*“ [4]. „*Mano šiandieninė padėtis - nuobodi beprasmė. Kad kas pasikeistų, reikia pakeisti vyriausybę*“ [5]. „*Šiandienini mana situacija – vidutiniška. Situacija pasikeistų, jei gaučiau normalų darbą, jei i vyras turėtų pastovu darbą*“ [7]. „*Šiandienini padėtis – normali: nēr nei labai gera, nei labai blogai. Nors darbs pakeistu gyvenima, galėtumėm i buiti pagerinti, i sau darbus pasilengvinti*“ [8]. „*Mano šiandieninė padėtis – patenkinama: trūksta pinigų būsto remontui. <...>atsibodo tiek metų namuose, norisi išeiti į darbą, pamiršti visas problemas, o svarbiausia žinoti, kad pasibaigus mėnesiui tu gausi atlyginimą už darbą. <...>Pasiūlgau buvimo tarp žmonių..*“ [9]. „*<...> padėtį apibūdinačiau kaip normalią, nes pati pasirūpinau tuo, kad šeima būtų bent minimaliai aprūpinta, kad sūnus galėtų mokytis universitete, kad tikrai netrūksta pinigų maistui, aprangai. Dar norėčiau pakeisti gyvenimą, svajoju susirasti darbą ir išeiti iš namų į „žmones“, nes toks gyvenimas kartais labai slegia*“ [15]. „*Šiandieninė padėtis – per vidurį. Situaciją pakeisti galėčiau, jei įgyčiau specialybę, gaučiau darbą*“ [16].

O štai ką teigė 44 metų vyras, nuolatinio darbo neturintis jau 10 metų: „*Dėl to, ka žmonis taip gyven, kalti politikai. Jie nieka nedara, ka Lietuvoj kas nors pasikeistų. Del to važiuosiu į užsieni, ten visai kiti pinigai, kitoks gyvenims. I darbų atsirand, i užsidirbti gal*“ [6].

Išvykti į užsienį užsidirbti pinigų dar norėtų ir kiti respondentai [11, 13]. Taigi išryškėja gyventojų kosmopolitinė orientacija į darbą bei gyvenimą užsienyje.

Į klausimą, kokios priežastys verčia keistis, respondentai teigė: „*<...> pinigų stoka, noras būti pilnaverčiu žmogum, naudinga ne tik savo šeimai*“ [9]. „*Ant vietas nieks nestov, o i pats stovėti negali. Viskas keičias, daug ka pakeiti Lietuvos įstojims į Europas Sąjungą. Susidariusi padėtis verč pergaltoti, ką i kaip darysi, kad ūkis eitu į prieki, ka būtu iš ko gyventi*“ [18]. „*<...> Lietuvos įstojims į Europas sąjungą, naujoves žemes ūky, nauji reiklavimai* (19). „*<...> finansų trūkums, nieka negali padaryti be pinigų*“ [20]. „*Darba trūkums - didžiausias stabdis mana gyvenime*“ [21].

Gyvename kaitos ir naujų iššūkių amžiuje. Jis kelia naujus reikalavimus ir asmeniui, ir visuomenei. Respondentai suvokia, kad nebegalima gyventi, neatsižvelgiant į kaitos tendencijas. Tačiau dalis respondentų labiau pasitiki ne savimi, o valdžia, kuri turėtų kurti naujas darbo vietas. Kaip teigia Jarvis (2001), laikas nestovi vietoje, o mokomasi visą gyvenimą. Kai negalima elgtis įprastai, atsiranda mokymosi ir tobulėjimo galimybė.

IŠVADOS

Socialinių – edukacinių veiksnių, įgalinančių atokių vietovių gyventojų edukacinį aktyvumą, atskleidimas atliktas naudojantis parengtu edukacinių poreikių analizės tinkleliu ir hipotetiniu modeliu. Šiam tikslui įgyvendinti buvo naudotas kokybinis pusiau standartizuotas interviu. Iširta kurie atokių vietovių gyventojų socialiniai - edukaciniai poreikiai išreikšti labiau, o kurie mažiau. Tirti įvairūs veiksniai, įgalinantys atokių vietovių gyventojų edukaciją.

Prieš tyrimo atlikimą buvo iškeltos hipotezės:

1. Atokių vietovių gyventojai pasyvūs edukaciniu ir socialiniu aspektu.
2. Pasyvumas apspręstas praeityje susiformavusio vartotojiško gyvenimo būdo.
3. Seniūnijose besikuriantys bendruomenės centrai – potencialūs padėjėjai ir aktyvintojai.

Statistinių dokumentų analizė parodė, kad didžiausios investicijos telkiamos didžiausios urbanizacijos regionuose. Mažesniųjų apskričių gyventojai pasmerkti skurdui ir socialinei atskirčiai. Tai lemia mažos pajamos, menkas išsilavinimas, pasirinkimo galimybių nebuvimas.

Atlikus surinktų duomenų analizę aprašomuoju (narrative) metodu, išryškėjo tam tikros tendencijos.

Tyrimas atskleidė, kad atokių vietovių gyventojų edukaciją riboja šie veiksniai: ekonominiai - nebuvimas konkrečių ekonominių prielaidų ir paskatų asmenims mokytis; socialiniai - nepakankamas respondentų išsilavinimas ir pačių gyventojų pasyvumas siekiant būti pilnaverčiais visuomenės nariais. Respondentai suvokia kaitos poreikį, sąlygas, kurios trukdo sėkmingai integracijai į darbo rinką, tačiau daugumai trūksta pasiryžimo imtis realių mokymosi veiksmų.

Tyrimo metu atskleista, kad atokių vietovių gyventojų mokymąsi įtakoja keletas priežasčių: 1) noras susirasti darbą; 2) įgyti kvalifikaciją; 3) tobulinti save kaip asmenybę; 4) siekis prisitaikyti prie kaitos keliamų reikalavimų. Vyrauja į grupinę veiklą orientuotos mokymosi formos. Įvertinant mokymosi interesus, pageidaujamus būdus ir vietas, išryškėja, kad mokymasis labiau siejamas su neformaliomis mokymosi aplinkomis, vyrauja tradiciniai mokymo(si) būdai. Gyventojai išreiškė pageidavimą mokymąsi priartinti prie gyvenamosios aplinkos.

Tyrimas atskleidė bendruomenių centrų įtaką ir galimybes, teikiant pagalbą atokių vietovių gyventojams, mažinant jų socialinę atskirtį. Bendruomenių centrai neturi materialinės bazės edukacinei veiklai vystyti, nedarbui atokiose gyvenamosiose vietovėse mažinti. Tačiau bendruomenių centrų veikla yra ypač svarbi ir aktuali, kuriant tarp žmonių gerus tarpusavio santykius, telkiant žmogiškuosius išteklius individo socialiniam įgalinimui, skatinant atokių gyventojų edukaciją bei mokymąsi visą gyvenimą.

Respondentų samprotavimų analizė išryškino kelias bendresnes vertybes: šeima, tarpusavio santykiai (sutarimas šeimoje), vaikų ateities užtikrinimas, planų įgyvendinimas, tikslų siekimas. Tyrimas parodė, kad aukščiausią vietą vertybių hierarchijoje užima galimybė turėti darbą, kaip pragyvenimo šaltinį.

REKOMENDACIJOS SOCIALINIAMS DARBUOTOJAMS IR PEDAGOGAMS

Atliktas tyrimas leidžia pateikti tam tikrus rekomendacinio pobūdžio pasiūlymus.

- Plėsti bendruomenės centrų veiklas, kurios turėtų turėti teikti pagalbą asmenims, kurie šiuo metu nedirba ir nesimoko Būtina vengti ryšio nutraukimo: reikia kurti naujus ryšius, kurie suartintų žmones. Bendruomenių centrai turi vaidinti gyventojų „žadintojų“ vaidmenį. Bendruomenės ugdymo tikslas – socialiai atskirtų gyventojų resocializacija. Bendruomenių veiklos uždavinys turėtų būti - siekti pusiausvyros tarp individo ir aplinkos, skatinti gyventojų edukaciją ir mokymąsi visą gyvenimą.

- Atokių vietovių gyventojų mokymąsi priartinti prie gyvenamosios aplinkos. Mokymąsi organizuoti atsižvelgiant į kaimo gyventojų gyvenimo būdą, t.y. sezoniškumą. Tinkamiausias laikas organizuoti mokymus - žiemos sezonas, nes tuo laikotarpiu kaimo gyventojai yra mažiausiai užsiėmę veikla asmeniniame ūkyje ir turi daugiausia laiko.

- Plėsti informacinių ir komunikacinių technologijų panaudojimą bendruomenės centrų veiklose. Žinių visuomenėje augant nuolatinio mokymosi poreikiui, sparčiai gausėjant informacijos srautui, IKT efektyvus panaudojimas gali padėti plėtoti visuomenės narių kompetencijas, tenkinti įvairius poreikius.

- Vykdyti projektinį darbą bendruomenėse. Kadangi bendruomenių centrų materialinė bazė yra skurdi ir negali patenkinti bendruomenės narių edukacinių poreikių, būtina rašyti projektus, ieškoti finansinių rėmėjų esamai situacijai gerinti.

- Skatinti jaunimo užimtumo įvairovę atokiose gyvenvietėse. Siekiant sugrąžinti jaunimą į kaimą, reikėtų plėtoti interneto paslaugas. Socialiniai darbuotojai arba pedagogai jaunimui galėtų padėti organizuojant kultūrinį, darbinį užimtumą, įsidarbinant, renkantis profesiją, padėti išbristi iš kritinių situacijų, atsisakant žalingų įpročių

Socialiniai darbuotojai ir pedagogai turėtų būti atokių vietovių gyventojų aktyvintojai, bendruomenės centrų veiklos įvairovės skatintojai, alternatyvių žemės ūkio veiklai darbinio užimtumo formų ir mokymosi visą gyvenimą skatintojai.

DISKUSIJA

Empiriniame tyrime buvo nustatyti atokių gyventojų socialiniai- edukaciniai poreikiai ir įvertintos galimybės taikant kokybinio tyrimo metodą. Empiriniai duomenys buvo renkami interviu su respondentais metu. Tyrimas buvo atliekamas respondentų namuose. Duomenys užrašomi ranka. Todėl empirinių duomenų rinkimui reikėjo daug laiko. Pasirinktas duomenų pateikimo būdas - aprašomasis (narrative) metodas. Pateikiant duomenis šiuo būdu buvo galima užčiuopti patyriminį pasaulį giliau, plačiau ir visapusiškiau. Pasitelkiant sisteminės analizės principus, buvo analizuojama situacija. Duomenys pateikiami kartu su interpretacijomis, tam tikrais apibendrintais pastebėjimais. Faktai aprašomi, remiantis moksline literatūra, lyginama, daromos atitinkamos išvados.

Gauti rezultatai leido pažvelgti į nagrinėjamą objektą atokių vietovių gyventojų akimis. Tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai suvokia naujus reikalavimus ir asmeniui, ir visuomenei, atsirandančius kaitos sąlygomis. Tačiau dalis respondentų, nors ir mažesnioji, atsakomybę už savo ir vaikų gyvenimą, ateitį, bando perkelti valdžios atsakomybėn. Respondentės moterys pasižymi kur kas didesniu aktyvumu, didesne motyvacija mokytis, keistis. Joms tenka ne tik užimti namų šeimininkės pareigas, bet ir neretai imtis atsakomybės už materialinį šeimos aprūpinimą. Vyrų pozicija dabartinėmis kaitos sąlygomis pasižymi didesniu pasyvumu, nepasitikėjimu savo jėgomis, susitaikymu su esama situacija.

Profesorius Grigas (1998) akcentavo, kad 2-3 ha žemės savininkai negali susidaryti nei dorų savo šeimai pragyvenimo sąlygų, nei būti pilnai užimtais. Tačiau iš tyrimo rezultatų matyti, kad kai kurie kaimo gyventojai, turintys net ir daugiau žemės (net iki 10 ha), taip pat nesugeba užtikrinti savo šeimai normalaus gyvenimo. Galima tik pritarti prof. Grigo minčiai, kad daugelis žmonių sovietmečiu tiesiog neįgijo tų charakterio, valingumo bruožų, be kurių gyventi šiandieninėmis sąlygomis yra nelengva.

Atliktas tyrimas ir išanalizuota surinkta informacija suteikia teisę prieštarauti prof. Grigo teiginiui, kad kaimiškųjų gyvenamųjų vietovių gyventojams vienintelė laisvalaikio pramoga liko tik televizorius. Tiriamojoje vietovėje yra net keletas įstaigų, kurios vykdo kultūrinę veiklą: kultūros namai, pagrindinį išsilavinimą teikianti mokykla, kaimo biblioteka. Gyventojai nemažai dėmesio skiria kultūrinių renginių lankymui. Tai viena iš atokių vietovių gyventojų rekreacijos formų, būdas atsipalaiduoti, pasisemti jėgų tolimesniems darbams. Gyventojus tenkina vykdoma kultūrinė veikla, tačiau trūksta įvairovės, naujumo.

Neretai suaugęs žmogus supranta arba jaučia, ko jam nereikia ir ko reikėtų, bet nežino, kaip to siekti. Atliekant tyrimą kartu buvo siekiama ir edukacinių tikslų, t.y. stengiamasi respondentus užvesti ant šiuolaikinio mokymosi supratimo kelio. Jokia veikla neįmanoma be poreikio, be

motyvacijos. Jacikevičius taip pat teigė, kad pagrindinė asmenybės aktyvumo priežastis yra įvairūs poreikiai. Atlikus tyrimą išryškėjo šie gyventojų poreikiai: poreikis turėti bent vidutiniškai apmokamą darbą, šviestis (t.y. lankyti kursus), pakeisti specialybę, atsipalaiduoti, atitrūkti nuo namų, realizuoti save, gyventi pilnavertį gyvenimą ir užtikrinti vaikams normalią ateitį. Vien tai, kad didžioji dauguma respondentų atsakė, jog galėtų arba norėtų mokytis neformalioju būdu leidžia daryti prielaidą, kad galbūt ateityje šie poreikiai bus patenkinti. Kol kas trūksta materialinių galimybių šių gyventojų lūkesčių išsipildymui.

Tačiau nedidelė kokybiniam tyrimui būdinga imtis, nesuteikia teisės gautų rezultatų pritaikyti visiems atokių vietovių gyventojams. Šis tyrimo metodas leidžia gauti pagrįstus ir patikimus rezultatus tik tiriamojoje imtyje. Tai suteikia galimybes daryti mokslines prielaidas, formuluoti mokslines hipotezes, kurias būtų galima patikrinti taikant ne tik kokybinius, bet ir kiekybinius metodus.

Tyrimo rezultatai leidžia tęsti atokių vietovių gyventojų edukacinių poreikių ir galimybių tyrimus šalies lygmeniu, siekiant atokių vietovių gyventojų įgalinimo, jų mokymosi visą gyvenimą skatinimo ir sėkmingo integravimosi į visuomenę.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS:

1. Adler A. (2003). Žmogaus pažinimas. Vilnius: Vaga
2. Alekseičikas A. (1980). Žmogaus silpnųjų psichologija. Vilnius: Mokslas.
3. Bagdžiūnienė D. (1994). Bedarbystės psichologiniai aspektai. *Lietuvos ūkis, Nr. 10. p. 37-39.*
4. Baršauskienė V., Leliūgienė I. (2001). Sociokultūrinis darbas bendruomenėje. Kaunas: Technologija
5. Bendravimo psichologija (2003). Kaunas: Technologija.
6. Beresnevičienė D. (2000). Suaugusiųjų švietimo psichologiniai aspektai. *Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai.* Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija.
7. Beresnevičienė D. (1995). Nuolatinis mokymasis Lietuvoje. Vilnius: Pedagogikos institutas.
8. Brunevičiūtė R. (2000). Ugdymas ir švietimas, išsilavinimas, išsimokslinimas: sąvokų santykis ir sampratų raida. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas, Nr. 2 (35).*
9. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius: Margi raštai.
10. Charles C.M. (1999). Pedagoginio tyrimo įvadas. Vilnius: Alma littera.
11. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
12. Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas (1999). Vilnius: Statistikos departamentas.
13. Degutis N (1999). Socialinių tyrimų metodologija. Kaunas:
14. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. (2003). Psichologijos pagrindai. Vilnius: Tyto Alba.
15. Gyventojų užimtumas (2003). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
16. Goodley et al (2004). Researching Life Stories: Theory, method and analysis in biographical age. London: Routledge Falmer.
17. Grigas R. (1998). Socialinių įtampų Lietuvoje laukai. Vilnius: VPU.
18. Grigas R. (1999). Tarp savęs ir pasaulio. *Liaudies kultūra, Nr. 3.*
19. Guščinskienė J. (2004). Taikomoji sociologija. Kaunas: Technologija.
20. Illeris K. (2003). Žvilgsnis į suaugusiųjų mokymosi motyvaciją Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija.
21. Informacija bendruomenių centrams (2000). Vilnius: Vilniaus bendruomenės centras.
22. Jakavičius V. (1998). Žmogaus ugdymas. Klaipėda: KU.
23. Jarvis P. (2001). Mokymosi paradoksai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo studijų centras.
24. Jarvis P. (2003). Suaugusiųjų švietimas didinant įsidarbinimo galimybes ir skatinant aktyvų pilietiškumą. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos, Nr. 6. p. 10-19.*
25. Jonušienė D. (1994) Privačių įdarbinimo agentūrų darbo patirtis ir perspektyvos. *Lietuvos ūkis, Nr. 7/8.*
26. Jovaiša L. (1993). Pedagogikos terminų žodynas. Kaunas: Šviesa.

27. Jovaiša L. (2003). Hodegetika. Vilnius: Agora.
28. Jucevičienė P. (1998). Edukologijos idėjos Lietuvos švietimo modernizavimui. Kaunas: Technologija.
29. Jucevičienė P. (2001). Besimokančio miesto metmenys. 2 d. Besimokantys miestai ir miesteliai. Projekto atsakaita. Kaunas: KTU.
30. Jucevičienė P. (2004). Universiteto bibliotekos mokymosi aplinkos samprata. *Pedagogika*, Nr.71, p. 101-105.
31. Jucevičienė P., Lepaitė D. (2000). Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai Nr. 1 (22)*.
32. Juozaitis, A. (2000) Sąlygos suaugusiųjų mokymuisi. *Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai*. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija, p. 12-14.
33. Juozaitis A. (2003). Besimokantys suaugusieji. Vilnius: Danielius.
34. Kaimo dvasinė plėtra – ketinimai ir galimybės (2002). Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas.
35. Kaminskienė L., Teresevičienė M. (2000). Suaugusiųjų patirtinis mokymasis ir jo skatinimo galimybės. *Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai*. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija, p. 39-44.
36. Kličius A. (1995). Laisvalaikis: veiklos pasirinkimas. Permainų metas: tapatumo ieškojimas. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.
37. Lapė J. (1980). Darbo psichologija. Vilnius: Mokslas.
38. Laurinavičiūtė J. (2000) Suaugusiųjų mokymo ir mokymosi prasminiai akcentai. Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija.
39. Laurinavičiūtė J. (2002). Suaugusiųjų mokymasis ir jų mokymosi patirties analizė. Lietuvos psichologijos akiračiai. Vilnius: Vilniaus universitetas.
40. Laurutis V., Gumuliauskienė A., Šaparnytė E. (2003). Informacinių ir komunikacinių technologijų integravimo švietimo sistemoje tendencijos nuolatinio mokymosi kontekste. *Pedagogika*, Nr. 69, 112-121.
41. Lelūgienė I. (1997). Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas: Technologijos.
42. Leonavičius (2004). Sociologija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
43. Leonavičius J. (1993). Sociologijos žodynas. Vilnius: Academia.
44. Lieblich A., Tuval-Mashiach R., Zilber T. (1998). Narrative Research: Reading, analysis and interpretation London: Sage.
45. Lietuvos kaimo plėtros politika ir mokslo uždaviniai.(1999). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
46. Lietuvos kaimas 2002 (2003). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
47. Lietuvos apskritys. Ekonominė ir socialinė raida 2003 (2004). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

48. Lietuvos Respublikos žemės ūkio visuotinio surašymo 2003 m. suvestinės lentelės už Tauragės apskritį (2004). Tauragė.
49. Lietuvos švietimo reformos gairės (2002). Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
50. Linde Ch. (1986). Private stories in Public Discourse: Narrative Analysis in the Social Sciences.
51. Linkaitytė G.M. (2003). Lietuvos suaugusiųjų švietimo naujovės: kontekstas ir patirtis. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*, Nr. 6. 52-65.
52. Lukšienė M. (2000). Jungtys. – Vilnius: Alma littera.
53. Matonis V. (1991) Muzika. Asmenybė. Kultūra. Vilnius: Muzika.
54. Matulionis, A.V. (2001). Sociologija. Vilnius: Homo liber.
55. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas. (2001). Vilnius: Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija.
56. Mokymosi visą gyvenimą strategija (2003). [Žiūrėta 2005-01-17]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/veiklos_planai_ir_programos/strategijos.htm.
57. Navaitis G. (1999). Letuvos šeima: psichoterapinis aspektas. Vilnius: Tyto alba.
58. Pass K., Lowes B., Davies L. (1997). Ekonomikos terminų žodynas. – Vilnius: Baltijos bisnis.
59. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje (1998). Vilnius: Jungtinių tautų vystymo programa.
60. Pruskus V. (2004). Sociologija. Vilnius: VĮ Vilniaus teisės ir verslo kolegija.
61. Psichologijos atlasas I ir II dalys (2001). Vilnius: Alma littera.
62. Psichologijos žodynas (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
63. Ratkevičienė V., Milčius L. (2003). Kaimo žmonių mokymosi poreikis ir sociologinės jo tenkinio galimybės. *Pedagogika*, Nr. 66. p. 23-29.
64. Rinne R. (2003) Besimokančios visuomenės link. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*. Nr. 6. p. 94-103.
65. Ruškus J. (2002). Negalės fenomenas: Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
66. Ruškus J., Mažeikienė, A., Balčiūnas, S., Blinstrubas, A. (2005). Prekybos moterimis ir prostitucijos reabilitacija ir integracija. Šiauliai: ŠU.
67. Ruškus J., Štuopytė E. (2004). Revelation of the Factors for Permanent Learning of Socially Excluded Groups: Results of focus Group Reflection. *Socialiniai mokslai*, Nr. 4(46). p. 82 – 90.
68. Socialiniai pokyčiai. Lietuva 1990/1998 (2000). Vilnius: Garnelis.
69. Stanikūnas D. (1999). Lietuvos kaimo plėtra: galimybės ir problemos. *Lietuvos kaimo plėtros politika ir mokslo uždaviniai*. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
70. Stanikūnienė B., Jucevičienė P. (2004). The Peculiarities of learning from Experience: the Dimension of individual's Inner Potential. *Socialiniai mokslai*, Nr. 4 (46). p. 44-54.
71. Stašienė S., Petkevičiūtė N. (2003). Žmogus ir aplinka. Kaunas: Technologija.

72. Steikūnienė A. (2001). Gyvenimo būdo Lietuvos kaime pokyčiai ir tradicinės kultūros vieta. *Šiuolaikinės kultūrinės, dvasinės plėtros problemos*. Kaunas: Akademija.
73. Suslavičius A. (1995). Socialinė psichologija. Kaunas: Šviesa.
74. Šeščilienė I., M. (1997). Suaugusiųjų mokymosi motyvacijos ypatumai. *Nuolatinis mokymasis besikeičiančioje visuomenėje: prielaidos ir prieštaravimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
75. Štuopytė E. (2003). Neįgaliųjų ir marginalinių grupių įsijungimo į besimokančio miesto vystymą veiksnių tyrimas: Tarpinė ataskaita. Kaunas: KTU.
76. Tavoras V. Moksleivių savarankiško darbo muzikos pamokose svarba. [Žiūrėta 2005-04-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.multikultura.lt/renginiai/konf2004/Tavoras.htm>.
77. Teresevičienė M., Oldroyd D., Gedvilienė G. (2004). Suaugusiųjų mokymasis. Vilnius: VDU.
78. Teresevičienė M. (1997). Grupės nuolatinio mokymosi sistemoje: mokymosi mažose grupėse principai. *Nuolatinis mokymasis besikeičiančioje visuomenėje: prielaidos ir prieštaravimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
79. Tidikis R. (2003). Socialinių tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
80. Vaitkevičiūtė V. (2001). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas
81. Veličkienė N. (2003). Socialinė atskirtis Bendruomenė. Švietimas. *Švietimas ir socialinė atskirtis*. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija.
82. Vilimienė R., Leliūgienė, I. (2001). Socialinės įmonės – kas tai? Vilnius: Sapnų sala.
83. Vilimienė R. (2000) Suaugusiųjų švietimas – lygiateisė viso švietimo grandis. *Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai*. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija, p. 29-31.
84. Vitkienė E. (2002). Rekreacija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
85. Želvys R. (1995). Bendravimo psichologija. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
86. Žemaitytė I. (2002). Neformalus suaugusiųjų švietimas Lietuvoje LSŠA narių akimis. *Savišvieta, 2002, Nr. 1*. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos leidykla.
87. Žmogaus socialinė raida (2001). Vilnius: Homo liber.
88. Washington, C.D. (2003). Lifelong learning in the global knowledge Economy: Challenges for Developing Countries. The World bank.
89. Ядов В.А. (2000). Стратегия социологического исследования. Москва: Добросвет.
90. Страусс А., Корбин, Д. (2003). Основы качественного исследования. Москва.

SUMMARY

Ona Sturonienė

Estimation of social-educational needs abilities of people living in remote districts. Master's work.

After recreation of independence Lithuania happened to suffer the new quality of inner and outer economical, political and cultural relationships. The post-communist society has splintered into society of well-off and poor. The problem of certain groups of people who feel inferior members of society or separated, arises.

Putting into life the concept of life-long learning encourages to search for the way how to integrate socially separated people into society so they could take an active position there.

Today we live in the society of knowledge which becomes also the society of learning. It means that such a society has its members learning all through the life. The knowledge society requires much more not only from the policy of education but also from each of us. Today it is not enough for a person to enquire his or her qualification once. Today's person has to have an ability to adapt to the changing world. Consequently, the essence of the changing society is constant changing and learning of its members. The first task on the way to this purpose is to make a research of society's educational needs. The society's educational needs (necessity for changing) are: to educate themselves, widen their intellectual potential and abilities adapting themselves to challenges of today's life. When this is obvious and the present situation is assessed the measures for further activities can be noted.

Problem of the research. The scientific problem of the present research is expressed by the question-which educational needs of the remotely located inhabitants are expressed more vividly and which are less essential, and what possibilities of their activation are.

Purpose of the research is to display the social-educational factors allowing remotely located inhabitants' educational activation.

Tasks of the research:

1. To study scientific literature.
2. To accomplish the operation of social-educational needs, to prepare theoretical-hypothetical model of educational needs.
3. To construct a half standardized questionnaire of an open type, following the model.
4. To make the analysis of data so the present situation in remote locations could be evaluated.
5. To display the social-educational needs of inhabitants living in remote locations, also their possibilities of activation, to give recommendations to social workers and teachers.

The methodology of the research is based on the strategy of life-long learning because only in this context it is possible to reduce the social separation of remotely living population, to help them to adapt themselves to constantly changing conditions.

Methods of the research: analysis of the scientific literature and data, half standardized quality interview. The research results are processed by narrative method based on quality principals.

Instrument of the research is listening consisting of six diagnostic blocks (economical, social, cultural, psychological learning factors which have influence on remotely located population's educational capacity and social activity) and demographic block. Each diagnostic block is formed following the net of analysis. The questionnaire consists of 54 questions. Using a half standardized interview method allows to ask the respondents some additional questions if needed.

Undertake of the research is 21 inhabitant of Baltrušaičiai and Milaičiai (Tauragė). The chosen respondents are mainly the farmers on 2-10 hectares of land plots.

As statistical data showed the highest investigations are set in dentally inhabited districts. The inhabitants of thin districts are denounced to poverty and separation. Low income, lack of education, limited choices are the main negative factors here.

After the analysis of the research results it was discovered that the education of remotely inhabited people is limited by economical factors (no economical assumptions and personal encouragement to learn); social (low education level of the respondents and the passiveness of the inhabitants). The respondents do aware the importance of changes and the conditions which would lead to successful integration into the job market. Still they have no determination to take proper learning activities.

It was discovered during the research that the inhabitants of remote locations have several reasons to learn: a strong wish to find a job, to enquire qualification, to develop personality, to manage to adapt the changing requests.

Group oriented teaching forms are more common. While assessing learning interests, ways and places it was clarified that teaching is more connected with informal teaching surrounding and traditional teaching methods. The respondents expressed their wish that the teaching should be closer to life.

The respondents answers' analysis has also emphasized some common values, like family, relationships, quarantines for the children's future, fulfillment of their ambitions and plans. The research showed in addition that having a job as a living source is considered to be the highest value.

The research reflects the importance of community centers as the main influential factor in helping remote region inhabitants in reducing their social separation. Alas, the community centers have no satisfactory material back ground for developing the educational activities and reducing unemployment in remote locations. The activities of community centers are especially important in improving relationship among its members joining human resources for social activity of each single individual, encouraging to study and life-long learning of people from remote districts.